

การเมืองในชีวิตประจำวันของประชาชนในพื้นที่ชนบท: กรณีศึกษาในหมู่บ้านภาคกลางแห่งหนึ่งของ
ประเทศไทย

นายันทพัทธ์ ชัยโฆษิตกริรมย์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการเมืองและการจัดการปกครอง ภาควิชาการปกครอง

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2557

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

EVERYDAY POLITICS OF PEOPLE IN RURAL AREA: A CASE STUDY OF A VILLAGE IN CENTRAL PROVINCE OF THAILAND

Mr. Nunthaphaat Chaikositphirom

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Politics and Governance

Department of Government

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

Academic Year 2014

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การเมืองในชีวิตประจำวันของประชาชนในพื้นที่ชนบท:
	กรณีศึกษาในหมู่บ้านภาคกลางแห่งหนึ่งของประเทศไทย
โดย	นายันทพัทธ์ ชัยโฆษิตกรมย์
สาขาวิชา	การเมืองและการจัดการปกครอง
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร. ประภาส ปิ่นตบแต่ง

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารรัฐศาสตรบัณฑิต

.....คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร. ประภาส ปิ่นตบแต่ง)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อนุสรณ์ อุณโณ)

นนทพัทธ์ ชัยโฆษิตกริรมย์ : การเมืองในชีวิตประจำวันของประชาชนในพื้นที่
 ชนบท: กรณีศึกษาในหมู่บ้านภาคกลางแห่งหนึ่งของประเทศไทย (EVERYDAY POLITICS
 OF PEOPLE IN RURAL AREA: A CASE STUDY OF A VILLAGE IN CENTRAL
 PROVINCE OF THAILAND) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ. ดร. ประภาส ปิ่นตบแต่ง,
 หน้า.

งานวิจัยชิ้นนี้มีความประสงค์ที่จะศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมที่มี
 ปฏิสัมพันธ์กับการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านผ่านการแสดงออกทางการเมืองในมิติต่างๆ ซึ่งมี
 พื้นที่กรณีศึกษาเป็นหมู่บ้านชนบทแห่งหนึ่ง ในตำบลนิลเพชร อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดยผล
 การศึกษาได้แสดงให้เห็นว่า ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมที่เกิดขึ้นมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่
 ทางการเมืองในชีวิตประจำวันของประชาชนในชนบทอย่างมีนัยสำคัญ คือ มีปฏิสัมพันธ์กับ “ความ
 บรรณาและเจตจำนง ” ที่เป็นกรอบโครงสร้างกำกับความคิดอยู่เบื้องหลังปฏิบัติการทางการเมืองใน
 ชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ที่พัฒนารูปแบบจาก “เศรษฐกิจแบบพอมือพอกิน” ไปสู่ “เศรษฐกิจ
 แบบพึ่งมือพึ่งได้” รวมถึงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับ “หลักประกันแห่งการยังชีพ” ก็ได้เปลี่ยนแปลงจาก
 เดิมที่มักปรากฏอยู่ในรูปวิถีการผลิตทางการเกษตรเพื่อบริโภคในครัวเรือนไปสู่ปัจจัยส่งเสริมการ
 พัฒนาชนบทตามที่ชาวบ้านบรรณาหรือคาดหวังเอาไว้แทน

นอกจากนี้ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังมีปฏิสัมพันธ์กับปฏิบัติการทางการเมืองใน
 ชีวิตประจำวันของคนชนบทด้วยเช่นกัน เนื่องจากเมื่อความบรรณาของชาวบ้านที่เป็นกรอบโครงสร้าง
 กำกับปฏิบัติการทางการเมืองของพวกเขาเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น การแสดงออกทางการเมืองของพวกเขา
 จึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย ซึ่งเราสามารถพิจารณาการแสดงออกเหล่านั้นผ่านการจัดสรร
 ทรัพยากร และคุณค่าทางการเมือง จากกลไกที่หลากหลาย ทั้งด้านการเมืองแบบการเลือกตั้งที่มี
 ความสัมพันธ์กับธรรมนูญแห่งชนบท ด้านการจัดสรรทรัพยากร และคุณค่าทางการเมืองผ่านทาง
 นโยบายสาธารณะหรือรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ด้านการประชุมประชาคม ซึ่งรวมถึงรูปแบบของการ
 พูดคุย การโต้เถียง ความขัดแย้ง การตัดสินใจที่จะส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของชุมชน ด้านรูปแบบของ
 การตรวจสอบ กำกับ ประณาม และลงโทษนักการเมืองหากมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม และด้านความ
 ร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มคน และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรร และการใช้
 ทรัพยากรที่สามารถส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ต่อชาวบ้านได้

ภาควิชา การปกครอง ลายมือชื่อนิสิต

สาขาวิชา การเมืองและการจัดการปกครอง ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

ปีการศึกษา 2557

5581038024 : MAJOR POLITICS AND GOVERNANCE

KEYWORDS: EVERYDAY POLITICS / ECONOMIC AND SOCIAL CHANGES / SUBSISTENCE SECURITY / SUFFICIENT ECONOMY / DEMANDING ECONOMY / ELECTORAL POLITICS / RURAL CONSTITUTION

NUNTHAPHAAT CHAIKOSITPHIROM: EVERYDAY POLITICS OF PEOPLE IN RURAL AREA: A CASE STUDY OF A VILLAGE IN CENTRAL PROVINCE OF THAILAND.
ADVISOR: ASSOC. PROF. PRAPART PINTOBTANG, Ph.D., pp.

The objective of this research is to study economic and social changes in relation to Everyday Politics of people being expressed in rural area. The case study focuses on a village in Ninlapet Sub-district, Bang len district, Nakhon Pathom province. The result shows that economic and social changes in the area are parts of the results of Everyday Politics. In another word, “desire and intention” shape the locals’ Everyday Politics to move away from “sufficient economy” to “demanding economy”. Moreover, “subsistence security” has changed from focusing on agricultural production for sustaining livelihood at household level to rural development based on the villagers’ desires and expectations instead.

Apart from these changes there is also an evidence of relation with political expressions in the locals’ Everyday Politics. The changes in the locals’ desire acts as a frame directing their political expressions. Once that changed, the political expressions of the local on a daily basis have also changed in accordance to that. This can be seen in their resource distribution, political values through various mechanisms, such as electoral politics based on rural constitution ; resource distribution and political values through public policy and informal actions; community gathering which includes conversations, debates, conflicts and decisions that lead to community’s interests; check, monitoring, condemnation and punishment to misbehaving politicians; and cooperation among individuals, groups and organizations relevant to resource distribution and utilization that eventually affect villagers’ livelihood.

Department: Government Student's Signature

Field of Study: Politics and Governance Advisor's Signature

Academic Year: 2014

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความช่วยเหลืออย่างสูงสุดของ รองศาสตราจารย์ ดร. ประภาส ปิ่นตบแต่ง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้กรุณาให้คำแนะนำ และข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำวิจัย อีกทั้งยังช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และเป็นกำลังใจให้กับผู้วิจัยในระหว่างการทำงานเสมอมา ขอขอบพระคุณกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทั้งสองท่านคือ รองศาสตราจารย์ สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อนุสรณ์ อุณโณ สำหรับความกรุณาในการเป็นกรรมการสอบ และการให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเนื้อหาการวิจัย ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นฤมล ทับจุมพล ในฐานะหัวหน้างาน และเพื่อนๆ พี่ๆ ในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ ที่ได้กรุณาเปิดโอกาสให้กับผู้วิจัยไปลงพื้นที่ และเก็บข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่าน ที่ได้กรุณาให้สัมภาษณ์ และเปิดเผยข้อมูลอย่างจริงใจ นอกจากนี้ ขอขอบคุณเพื่อนๆ พี่ๆ น้องๆ ในหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง และการจัดการปกครองทุกท่าน อาทิ พี่อรธณพ พี่ธิษายุ พี่ประภิต น้องปานิสรา และน้องกรวรรณ สำหรับการเป็นกำลังใจ และได้สละเวลาให้ความช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์อย่างเต็มกำลังความสามารถ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยระลึกถึงคุณของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในฐานะที่เป็นศิษย์เก่า และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในฐานะศิษย์ปัจจุบัน ซึ่งได้มีส่วนในการหล่อหลอมความรู้ วิธีคิด วิธีในการดำรงชีวิต และอุดมการณ์จนทำให้มีโอกาสได้พัฒนาตัวตนมาอย่างเช่นทุกวันนี้

สุดท้าย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา ญาติ และครอบครัว ที่ได้ให้การสนับสนุน และไม่เคยมืดกั้นความปรารถนาในด้านการศึกษา รวมถึงคอยให้ความช่วยเหลือทั้งทางกาย และใจตลอดมาจนกระทั่งสำเร็จการศึกษา

ความสำเร็จในครั้งนี้ จึงมีอาจเกิดขึ้นได้เลย หากปราศจากบุคคลทุกท่านที่ได้กล่าวไปในข้างต้น อย่างไม่รู้ก็ตาม ถ้าผู้วิจัยได้กล่าวรายชื่อใดตกหล่นไป ต้องขออภัยเป็นอย่างสูง และขอให้โปรดระลึกไว้ว่า วิทยานิพนธ์นี้ถือเป็น “ความสำเร็จร่วมกันของทุกคน”

นนทพัทธ์ ชัยโฆษิตภิรมย์

2.1.3.2. การสนับสนุน : ความคาดหวังต่อผู้แทนทางการเมืองในเรื่องการให้ความ สนับสนุนประชาชนในท้องถิ่นทั้งในเชิงวัตถุ และจิตใจ	13
2.1.2.3. การบริหารจัดการ : การมุ่งเน้นการบริหารจัดการที่โปร่งใส และเข้มแข็ง.....	14
2.2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	15
2.2.1. งานวิจัยด้านพัฒนาการ และความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบท....	15
2.2.2. งานวิจัยด้านการเลือกตั้งในชนบท.....	18
2.2.3. งานวิจัยด้านขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่มาจากความร่วมมือของคนชนบท.....	19
2.3. กรอบในการวิเคราะห์.....	20
2.3.1. ประเด็นความเปลี่ยนแปลงในมิติทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบท	20
2.3.2. ประเด็นความเปลี่ยนแปลงในมิติการเมือง	21
บทที่ 3 พัฒนาการ และความเปลี่ยนแปลงในมิติทางเศรษฐกิจ และสังคม ในพื้นที่ตำบลนิลเพชร..	23
3.1. ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน	23
3.1.1. ความเป็นมา และการตั้งรกรากในยุคบุกเบิกของชุมชน.....	24
3.1.2. รูปแบบการย้ายถิ่นเข้ามาของคนนอกพื้นที่	25
3.2. พัฒนาการของเกษตรกรรม	27
3.2.1. ยุคการทำนาแบบดั้งเดิม ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2510.....	28
3.2.2. ยุคการทำนาแบบสมัยใหม่ ช่วงหลังปี พ.ศ. 2510.....	29
3.2.3. ยุคชวานาแบบผู้จัดการนาตั้งแต่ราวปี 2540 – ปัจจุบัน	31
3.2.4. ต้นทุนในการทำนา และค่าใช้จ่ายของชาวบ้านในปัจจุบัน	36
3.3. อาชีพ และการทำมาหากินของชาวบ้านในปัจจุบัน	42
3.3.1. เกษตรกร.....	42
3.3.2. แรงงานรับจ้าง	46
3.3.3. ผู้ประกอบการร้านค้า.....	48

3.3.4. ความเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพในพื้นที่.....	50
3.3.4.1. การปรับเปลี่ยนจากการทำนาด้วยตนเองเป็นผู้จัดการนา.....	50
3.3.4.2. การทำนาไปด้วยและใช้เวลาว่างนอกจากการทำนาไปทำงานรับจ้างเพื่อ หารายได้เพิ่มเติม	50
3.3.4.3. การเลิกทำการเกษตร และไม่ประกอบอาชีพอื่นทดแทน.....	51
3.4. สภาพทางสังคม กลุ่ม และการจัดตั้งทางสังคม	51
3.4.1. ความเปลี่ยนแปลงด้านสังคมของชาวบ้านในพื้นที่.....	51
3.4.2. หนี้สิน การกู้ยืม และกระบวนการเพื่อการประกอบอาชีพ.....	54
3.4.3. การจัดตั้ง และความสัมพันธ์ทางสังคม.....	55
3.4.3.1. กลุ่มอาชีพ และกลุ่มจัดตั้งทางสังคมที่เป็นทางการ.....	55
3.4.3.2. กลุ่มอาชีพ และกลุ่มจัดตั้งทางสังคมที่ไม่เป็นทางการ.....	61
3.5. สรุป.....	63
บทที่ 4 การเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในพื้นที่ตำบลนิลเพชร.....	67
4.1. ความปรารถนา และเจตจำนงใหม่	67
4.1.1. หลักประกันแห่งการยังชีพแบบใหม่	68
4.1.1.1. จากปรารถนาแห่งอดีต	68
4.1.1.2. สู่ปรารถนาแห่งปัจจุบัน	70
4.2. ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการเมืองในชุมชน.....	74
4.3. ปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันแห่งชาวบ้าน	78
4.3.1. การเมืองแบบการเลือกตั้ง.....	78
4.3.1.1. วิธีการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้าน	79
4.3.1.2. กลยุทธ์ และวิธีการหาเสียง	87
4.3.1.3. มุมมองต่อการซื้อเสียง : มายาคติ และการตีความ.....	97

4.3.2. ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับชาวบ้าน และความร่วมมือระหว่างผู้คนใน ชุมชน.....	98
4.3.2.1. ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมือง และชาวบ้าน.....	98
4.3.2.2. ความร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มคน และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับการจัดสรร และการใช้ทรัพยากร	101
4.3.3. การจัดสรรทรัพยากร และการมีส่วนร่วมทางการเมือง.....	102
4.3.3.1. การจัดสรรทรัพยากรในชุมชน.....	103
4.3.3.2. การประชุมประชาคม.....	104
4.3.3.3. ด้านรูปแบบของการตรวจสอบ กำกับ ประณาม และลงโทษนักการเมือง ..	104
4.4. สรุป.....	105
บทที่ 5 บทสรุป และข้อเสนอแนะ.....	108
5.1. บทสรุป.....	108
5.1.1. ข้อค้นพบในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1	108
5.1.2. ข้อค้นพบในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2	111
5.2. ข้อถกเถียงอภิปราย.....	116
5.3. ข้อเสนอแนะ	118
5.3.1. การศึกษาในพื้นที่หรือหมู่บ้านในภาคอื่นๆ ที่มีลักษณะความเป็นเมืองมากกว่าใน กรณีนี้ลพเพชร.....	118
5.3.2. การศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นระบบการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป	118
รายการอ้างอิง	120
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	124

สารบัญตาราง

ตาราง 1 ความเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการทำนา.....	30
ตาราง 2 ต้นทุนการทำนาด้วยการจ้าง.....	32
ตาราง 3 ราคาปุ๋ย และยาของชาวนา.....	33
ตาราง 4 ราคาค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ดของชาวนา.....	34
ตาราง 5 ราคาอุปกรณ์การทำนา.....	35
ตาราง 6 ค่าใช้จ่ายรายเดือนของน้ำเปียก.....	36
ตาราง 7 ค่าใช้จ่ายรายเดือนของน้ำหอม.....	38
ตาราง 8 ค่าใช้จ่ายรายเดือนของลูกบอ.....	40
ตาราง 9 ค่าใช้จ่ายในงานบวช.....	40
ตาราง 10 การถือครองที่ดินสำหรับการปลูกข้าวในนิลเพชร.....	44
ตาราง 11 รูปแบบการรับจ้างในภาคการเกษตร.....	48
ตาราง 12 สัดส่วนการประกอบอาชีพของประชาชนในตำบลนิลเพชร.....	50
ตาราง 13 ระเบียบการเบิกจ่ายเงินของกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลนิลเพชร.....	58
ตาราง 14 รายชื่อคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการชุมชน (วันละบาท) ปี 2557.....	59
ตาราง 15 ประวัติผู้บริหารท้องถิ่น และสมาชิกสภาท้องถิ่น พ.ศ. 2556 – 2560.....	75
ตาราง 16 ข้อมูลสถิติประวัติผู้บริหารท้องถิ่น และสมาชิกสภาท้องถิ่น.....	77
ตาราง 17 รายนามนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชรที่มาจากจากการเลือกตั้ง.....	77
ตาราง 18 ข้อมูลการเลือกตั้งนายก และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร ปี พ.ศ. 2556.....	90
ตาราง 19 ข้อมูลการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านแห่งหนึ่ง ปี พ.ศ. 2552.....	94
ตาราง 20 ข้อมูลฝ่ายสนับสนุนการผู้สมัครรับเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านแห่งหนึ่ง ปี พ.ศ. 2552.....	95
ตาราง 21 แสดงผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขต 3 อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม.....	97

บทที่ 1

ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

1.1. ที่มา และความสำคัญของปัญหา

ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา กระบวนทัศน์ในการศึกษาการเมืองในชนบทมักผูกติดอยู่กับฐานคิดที่มองว่า คนชนบทเป็นผู้ที่มีลักษณะ “เฉื่อยชาทางการเมือง” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีรัฐราชการ (Bureaucratic Polity) ของ Fred W. Riggs ทฤษฎีได้วิเคราะห์ว่า สังคมไทยไม่มีองค์กรนอกรัฐ (Extra-Bureaucracy) ประชาชนอยู่ในวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมหรืออุปถัมภ์ (Riggs 1966) กล่าวอย่างง่ายก็คือ ไม่มีองค์กรอื่นใดที่เข้มแข็งเพียงพอจะสามารถท้าทายอำนาจของระบบราชการได้ จึงต้องยินยอมที่จะอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์จากระบบโดยปริยาย เนื่องจากอำนาจทางการเมืองทั้งหลายถูกผูกติดอยู่กับกองทัพและข้าราชการเท่านั้น กระทั่งเริ่มเกิดการทบทวนแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวว่า ยังมีความชอบธรรมในการใช้อธิบายการเมืองในชนบทของไทย และของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อยู่เหมือนเดิมหรือแท้จริงแล้วแนวคิดดังกล่าวเริ่มเสื่อมมนต์ขลังในการอธิบายสภาพภูมิทัศน์ทางการเมืองในพื้นที่ชนบท เนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมได้ส่งผลต่อสังคมชนบทในโลกที่สามอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน อาทิ ความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตรูปแบบการผลิต และความสัมพันธ์ระหว่างโลกชีวิตของชาวบ้านกับการเมือง

ข้อถกเถียงในประเด็นมุมมอง และแนวคิดต่อชนบทรูปแบบใหม่ได้เริ่มเกิดขึ้นในแวดวงวิชาการต่างชาติมาก่อน จากนั้นจึงเริ่มมีการนำข้อถกเถียงดังกล่าวเข้ามาสู่วงการนักวิชาการรัฐศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา รวมถึงเศรษฐศาสตร์การเมืองในประเทศไทยในภายหลัง จนกระทั่งเริ่มมีการศึกษาวิจัยการเลือกตั้งของไทยด้วยแนวทางการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2540 โดยงานเหล่านั้นพยายามที่จะเข้าถึงเงื่อนไขทางสังคม และวัฒนธรรมการเมืองที่มีส่วนสำคัญในการกำหนดการเลือกตั้ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานศึกษาวิจัยการเมืองในระดับสังคมหมู่บ้านที่ใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลนานหลายปี เพื่อทำความเข้าใจโลกทัศน์ และความหมายที่ชาวชนบทมีต่อการเลือกตั้ง (ก้องเกียรติ 2555)

เมื่อเราพิจารณาถึงความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบท กับ ปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้านจะพบว่า ทั้งสองประเด็นมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างลึกซึ้ง กล่าวคือ ความเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และสังคม ประกอบกับเทคโนโลยีการสื่อสารที่พัฒนาเข้าสู่ชนบทอย่างกว้างขวาง ทำให้ชาวบ้านได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นชุดเดียวกับคนเมือง และคนในภูมิภาคอื่นๆ

ทั่วประเทศ จนนำไปสู่การเกิดสังคมชนบทที่มีความสลับซับซ้อนมากกว่าในอดีต และไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมอีกต่อไป

ความเปลี่ยนแปลงที่กล่าวมาข้างต้นจึงส่งผลให้ความปรารถนาที่เป็นกรอบคิดทางการเมืองของชาวบ้านในการต่อรอง แลกเปลี่ยน และจัดสรรทรัพยากรร่วมกับผู้แทนทางการเมือง และชุมชนเปลี่ยนไป จากเดิม ที่เริ่มพัฒนาไปสู่กรอบคิดที่ต้องการให้พวกเขา และครอบครัวสามารถใช้ชีวิตอยู่แบบพึ่งพิงได้ คือ ไม่ใช่แค่การใช้ชีวิตแบบพอมิพอกินเหมือนในอดีตอีกต่อไป แต่ต้องสามารถใช้ชีวิตในแบบที่คิดว่าพวกตนควรจะมีควรจะได้ท่ามกลางโลกสมัยใหม่เหมือนกับคนในเมืองอื่นๆ ด้วย จึงทำให้พฤติกรรมหรือปฏิบัติการทางการเมืองของพวกเขาเปลี่ยนตามไปด้วยอย่างมีอาจหลีกเลี่ยง เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่สอดคล้องกับความปรารถนาในรูปแบบใหม่ๆ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากประเด็นความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบท กับปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้าน เป็นไปในลักษณะที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ดังนั้น ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจึงสามารถส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบทได้ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญในพื้นที่ชนบทไทย คือ การกระจายอำนาจทางการเมืองลงสู่ท้องถิ่นมากขึ้น (สถิตินิรมัยและคณะ 2556) ส่งผลให้เกิดการเลือกตั้งผู้แทนทางการเมืองที่สามารถเข้ามาบริหารจัดการทรัพยากรของท้องถิ่น และเป็นตัวแทนในการประสานนำทรัพยากรจากส่วนกลางลงมาสู่ท้องถิ่นได้โดยตรง โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยเครือข่ายอำนาจทางการเมืองดั้งเดิมที่มาจากส่วนภูมิภาค คือ ข้าราชการ และส่วนท้องถิ่น คือ กำนัน และผู้ใหญ่บ้านที่ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทยแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น เมื่อชุมชนสามารถบริหารจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง และสามารถประสานนำความเจริญจากส่วนกลางลงมาสู่ท้องถิ่นได้ จึงทำให้สภาพเศรษฐกิจ และสังคมในชนบทย่อมต้องเกิดความเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น การให้กู้ยืมดอกเบี้ยต่ำผ่านโครงการหรือกองทุนต่างๆ ซึ่งเป็นการลดความสำคัญของการกู้ยืมเงินจากภาคเอกชนทั้งในและนอกระบบของชุมชน รวมถึงการนำงบประมาณที่ได้รับจากส่วนกลางมาพัฒนาระบบการคมนาคม และสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน อย่างถนน ไฟฟ้า ประปา และการชลประทาน

ประเด็นจากงานวิชาการ และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบทที่สามารถเชื่อได้ว่าเกิดขึ้นจริง และน่าจะส่งผลหรือมีปฏิสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญต่อ “การเมืองในชีวิตประจำวัน” (Everyday Politics) ของประชาชนในชนบทด้วย อย่างไรก็ตาม การเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านก็จำเป็นต้องมีความสอดคล้องหรืออยู่ในกรอบโครงสร้างของระบบคุณค่าของท้องถิ่นด้วย ซึ่ง Andrew Walker เรียกระบบดังกล่าวว่า เปรียบเสมือนเป็นรัฐธรรมนูญของชาวบ้านหรือก็คือ “รัฐธรรมนูญแห่งชนบท” (Rural Constitution) ที่

ทำหน้าที่เป็นกรอบกำกับพฤติกรรมทางการเมืองอย่างกว้างๆ สำหรับชาวบ้านในสังคมการเมืองที่พวกเขาสังกัดอยู่ (Walker 2008)

ทั้งนี้ เมื่อเราต้องเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับกระบวนการทัศน์ชนบทศึกษา และแนวคิดการเมืองในชีวิตประจำวันแล้ว เราย่อมหลีกเลี่ยงการกล่าวถึงแนวคิด “เศรษฐกิจธรรม” (Moral Economy) ไม่ได้ เนื่องจากมีความสัมพันธ์กับการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในลักษณะ “ความปรารถนา/เจตจำนง” ที่เป็นกรอบโครงกำกับความคิดอยู่เบื้องหลังปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวัน ซึ่งยึด “หลักประกันแห่งการยังชีพ” (Subsistence Security) คือ การจัดการความเสี่ยงเพื่อให้เกิดสถานะที่มั่นคงของการพอยู่พอกินในการดำรงชีวิตผ่านวิธีการต่างๆ (Scott 1976) แต่ในปัจจุบันที่ชนบทมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และสังคม จึงนำไปสู่การเกิดสังคมที่มีความสลับซับซ้อน และไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานการผลิต และวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ส่งผลให้ “เศรษฐกิจธรรมแบบพอยู่พอกิน” ได้พัฒนาไปสู่ “เศรษฐกิจธรรมแบบพึงมีพึงได้” และความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับ “หลักประกันแห่งการยังชีพ” ก็ได้เปลี่ยนแปลงไป ระบบดังกล่าวจึงมิได้ทำหน้าที่เป็น “หลักประกันแห่งการยังชีพ” แบบเดิมอีกต่อไป หากได้กลายรูปเป็นปัจจัยส่งเสริมการพัฒนาชนบทตามที่ชาวบ้านปรารถนาหรือคาดหวังเอาไว้แทน (สังขมณี 2554)

พัฒนาการ และความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในพื้นที่ชนบทในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา รวมถึงปฏิสัมพันธ์ที่มีกับการเมืองในชีวิตประจำวันของคนชนบท จึงได้นำเราไปสู่ข้อถกเถียงเดิมที่ว่า กระบวนทัศน์เกี่ยวกับการเมืองในชนบทแบบดั้งเดิมยังสามารถใช้อธิบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับความเป็นจริงในสภาพปัจจุบันอยู่หรือไม่ อนึ่ง มายาคติ “โง่ จน เจ็บ” ยังทำหน้าที่เสมือนเป็นตราสัญลักษณ์ของคนชนบทได้อยู่อีกหรือ ซึ่งงานวิชาการเชิงชนบทศึกษาในช่วงหลังเกือบทั้งหมดทั้งของไทย และต่างประเทศล้วนเห็นพ้องต้องกันว่า สังคมชนบทไทยได้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในมิติต่างๆ ทั้งวิถีชีวิต วิธีการผลิต และรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม และการเมือง เป็นต้น

ความสำคัญในการทำห้วงข้อวิถยานิพนธ์นี้จึงอยู่ในประเด็นที่ว่า รูปแบบการศึกษา และวิธีการมองการเมืองของชาวบ้านในงานวิจัยชิ้นนี้จะไม่แยกระหว่างการเมืองในระบบ กล่าวคือ กระบวนการเลือกตั้ง และการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านออกจากกัน ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในการใช้เป็นฐานการศึกษาการเมืองในชนบท ที่ทรงอิทธิพลในการสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างโลกชีวิตของชาวบ้านกับโลกทางสังคมการเมืองในชุมชน/ท้องถิ่นของพวกเขาเหล่านั้น ดังนั้น วิถยานิพนธ์นี้จึงพยายามมุ่งเน้นการทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชนบท และปฏิสัมพันธ์ที่มีกับการเมืองชุมชนผ่านการศึกษาวิจัยในชุมชนท้องถิ่นด้วยลักษณะมุมมองของมานุษยวิทยาการเมือง

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ได้เลือกพื้นที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งในตำบลนิลเพชร อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ซึ่งมีลักษณะพื้นที่ "ชนบท" ที่ห่างไกลเมืองออกไป เพียงแต่ความเป็นเมืองได้เริ่มรุกคืบเข้ามาบ้างตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา เนื่องจากความเจริญจากพื้นที่อำเภอใกล้เคียงได้แผ่ขยายเข้าสู่หมู่บ้าน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยสองประการ คือ ประการแรก เป็นประโยชน์ต่อการนำเสนอข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับพัฒนาการ และความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมในชนบทไทยว่า เกิดขึ้นจริงหรือไม่ อย่างไร และเกิดในประเด็นใดบ้าง ประการที่สอง เป็นประโยชน์ต่อการแสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างความเปลี่ยนแปลงในมิติเศรษฐกิจ และสังคมของประชาชนในชนบทไทยกับพื้นที่ทางการเมืองในชีวิตประจำวันว่า เกิดขึ้นอย่างไร และเกิดในประเด็นใดบ้าง เพราะพื้นที่ดังกล่าวยังมิได้มีความเป็นเมืองเต็มตัวหรือมีลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบท หากแต่ยังเป็นพื้นที่ชนบทที่เริ่มมีการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างความเป็นชนบทกับความเป็นเมืองเท่านั้น

1.2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการ และความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ในมิติที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ วิธีการผลิต การทำมาหากิน โลกชีวิตทางเศรษฐกิจ แหล่งรายได้ของชาวบ้าน ความสัมพันธ์กับตลาด รวมถึงความสัมพันธ์กับผู้คนภายนอกชุมชน และทางด้านสังคม ในมิติที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งทางสังคม และความสัมพันธ์ในสังคม ของชุมชนหมู่บ้านแห่งหนึ่งในชนบทภาคกลางของไทย

2. เพื่อศึกษาให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ และสังคมในชุมชนหมู่บ้านแห่งหนึ่งของชนบทภาคกลางของไทยมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ทางการเมืองในชีวิตประจำวัน ในมิติต่างๆ ทั้งด้านการเมืองแบบการเลือกตั้ง หมายถึงความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับนักการเมือง ในมิติของวิธีการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้าน การหาเสียง และมุมมองที่มีต่อการซื้อเสียง ทั้งในระดับท้องถิ่น คือ การเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ในระดับท้องที่ คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และในระดับชาติ คือ การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ด้านการจัดสรรทรัพยากร และคุณค่าทางการเมืองผ่านทางนโยบายสาธารณะหรือรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ด้านการประชุมประชาคม ซึ่งรวมถึงรูปแบบของการพูดคุย การโต้เถียง ความขัดแย้ง การตัดสินใจที่จะส่งผลต่อผลประโยชน์ของชุมชน ด้านรูปแบบของการตรวจสอบ กำกับ ประณาม และลงโทษนักการเมือง และด้านความร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มคน และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรร และการใช้ทรัพยากร คือ การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน ชุมชน นักการเมือง พ่อค้า ข้าราชการ ภาคประชาสังคม หรือองค์กรอื่นใดที่สามารถส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ต่อชาวบ้านได้

1.3. สมมติฐาน

1. ชนบทไทยมีความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมเป็นอย่างมาก อันเนื่องมาจากเศรษฐกิจตลาด ภาคธุรกิจ และภาคอุตสาหกรรมรุกเข้าสู่พื้นที่ชนบทมากขึ้น และได้เข้ามาแทนที่เกษตรกรรมแบบยังชีพที่เคยเป็นรายได้สำคัญของคนชนบท ประกอบกับการรับรู้ข่าวสารที่พัฒนาไปมาก จนนำไปสู่การเกิด “คนชนบทผู้มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล” (Cosmopolitan Villager) ซึ่งไม่ได้เป็นผู้เฉื่อยชาทางการเมือง และพร้อมที่จะเรียกร้อง และปกป้องพื้นที่ผลประโยชน์ทางการเมือง ในแบบที่ควรจะเป็น ขณะเดียวกัน ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองก็สามารถส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบทได้ด้วยเช่นกัน เนื่องจากไม่ได้มีลักษณะความสัมพันธ์ที่ตายตัวหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกัน หากแต่ยังสามารถส่งผลย้อนกลับไประหว่างกันได้อีกด้วย

2. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมที่เกิดขึ้นมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ทางการเมืองในชีวิตประจำวันของประชาชนในชนบทอย่างมีนัยสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรก ปฏิสัมพันธ์กับ “เศรษฐกิจธรรม” ในฐานะที่เป็นกรอบโครงสร้างกำกับความคิดอยู่เบื้องหลังปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวัน คือ “เศรษฐกิจธรรมแบบพอมิพอกิน” ได้พัฒนาไปสู่ “เศรษฐกิจธรรมแบบพึงมีพึงได้” ประการที่สอง ปฏิสัมพันธ์กับปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันของคนชนบท โดยการแสดงออกทางการเมืองผ่านวิธีการที่หลากหลาย ทั้งด้านการเมืองแบบการเลือกตั้ง หมายถึงความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับนักการเมือง ในมิติของวิธีการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้าน นโยบายของผู้สมัครรับเลือกตั้ง การหาเสียง และมุมมองที่มีต่อการซื้อเสียง ด้านการประชุมประชาคม ซึ่งรวมถึงรูปแบบของการพูดคุย การโต้เถียง ความขัดแย้ง การตัดสินใจที่จะส่งผลต่อผลประโยชน์ของชุมชน ด้านรูปแบบของการตรวจสอบ กำกับ ประณาม และลงโทษนักการเมือง และด้านความร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มคน และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรร และการใช้ทรัพยากร

1.4. วิธีการศึกษา/ขอบเขตการศึกษา

1.4.1. ระเบียบวิธีวิจัย

วิทยานิพนธ์นี้จะมีขั้นตอน และกระบวนการวิจัยที่เน้นการศึกษาวิเคราะห์ และการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นหลัก โดยจะใช้การศึกษาเชิงมานุษยวิทยาการเมือง เพื่อทำความเข้าใจกับการแสดงออกทางการเมืองในชีวิตประจำวันของประชาชนในชนบทยุคปัจจุบัน

1.4.2. หน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์

การศึกษาคั้งนี้ มีหน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ระดับพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร อ.บางเลน จ.นครปฐม แต่ในส่วนของการศึกษาเฉพาะบางประเด็นผู้วิจัยศึกษาระดับหมู่บ้าน เพื่อทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ และสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่เชื่อมโยงไปถึงการเปลี่ยนแปลงของการเมืองในชีวิตประจำวันในระดับท้องถิ่น

1.4.3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาคั้งนี้ ได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การเก็บข้อมูลจากเอกสารทั้งชั้นต้น และชั้นรอง คือ จากเอกสารสถิติต่างๆ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย หนังสือ วารสาร และบทความทางวิชาการ
2. การเก็บข้อมูลจากภาคสนาม ซึ่งมีวิธีวิทยาในการเก็บข้อมูล คือ ใช้การสังเกต (observation) การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structure interview) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กลุ่มเสวนา (focus groups)

1.4.4. ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้รู้หรือเป็นผู้ที่เป็นส่วนหนึ่งในปฏิบัติการทางสังคม ในแต่ละช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของชุมชน ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มเป้าหมายได้ ดังนี้

1. ชาวบ้านในพื้นที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งในตำบลนิลเพชร อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
2. ผู้นำแกนนำองค์กรชาวบ้านทั้งที่รัฐจัดตั้ง และผู้นำในองค์กรชุมชนที่จัดตั้งกันเอง รวมถึงผู้นำขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอื่นๆ
3. นักการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น และท้องที่ ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกสภาท้องถิ่น และผู้ใหญ่บ้าน

1.5. พื้นที่การวิจัย

วิทยานิพนธ์นี้เลือกพื้นที่วิจัยในจังหวัดนครปฐม ซึ่งปัจจุบันมีจำนวนองค์กรปกครองท้องถิ่น 117 แห่ง แบ่งเป็น เทศบาล 15 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 102 แห่ง โดยจะเลือกกรณีศึกษาหมู่บ้านแห่งหนึ่งในพื้นที่ตำบลนิลเพชร อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นพื้นที่ ”ชนบท” ที่ห่างไกลเมืองออกไป เนื่องจากพื้นที่ชนบทใกล้เมืองมีงานวิจัยที่ศึกษาอยู่แล้วค่อนข้างมาก

อาทิ งานของอภิชาติ สถิตนิรามัย และคณะ (อภิชาติ สถิตนิรามัย และคณะ, 2556) ซึ่งเป็นการศึกษา การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชนบทในตำบลคลองโยง อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม และเขตพื้นที่ทำนา ที่มีการบุกเบิกมายาวนานบริเวณปริมาตรนับตั้งแต่หลังสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398 และใน ปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นเมืองสูง การเลือกพื้นที่ของผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่ที่มีลักษณะ คล้ายกันกล่าวคือ เป็นพื้นที่ทำนาเช่นเดียวกันแต่มีลักษณะห่างไกลออกไป (ผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูล เบื้องต้นจากผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้านให้ช่วยเลือกระบุพื้นที่ดังกล่าวนี้)

องค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร (ครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบล) มีพื้นที่ทั้งสิ้นราว 27,820 ไร่ อาชีพส่วนใหญ่รกร้างร้อยละ 80 ประชาชนยังทำการเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำ นา และการปลูกไม้ล้มลุกบางชนิด เช่น ผักชีฝรั่ง และผักอายุสั้น การทำบ่อปลา บ่อกุ้ง ส่วนการทำ สวนไม้ยืนต้นเหลือน้อยมากในปัจจุบัน เนื่องจากน้ำท่วมใหญ่ในปี 2554 ชาวบ้านจึงไม่กล้าทำสวน เพราะยังกลัวว่าน้ำใหญ่จะกลับมาท่วมพื้นที่เพาะปลูกอีกครั้ง ส่วนด้านอุตสาหกรรมมีเพียง อุตสาหกรรมขนาดเล็ก ซึ่งทั้งตำบลมีเพียง 13 แห่งเท่านั้น (องค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร 2556)

1.6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมที่เกิดขึ้นในชนบทอย่างเป็นรูปธรรม ผ่านการนำเสนอข้อมูลในเชิงประจักษ์ที่มีใช้การสร้างข้อถกเถียงหรือการตั้งข้อสังเกตเท่านั้น ซึ่งจะ ช่วยให้เราสามารถเข้าใจการเปลี่ยนแปลงในชนบทอันสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น

2. ได้ทราบว่า ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมที่เกิดขึ้นในชนบทมีปฏิสัมพันธ์กับ การเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในชนบทหรือไม่ อย่างไร และในประเด็นใดบ้าง ซึ่งจะทำให้เรา สามารถเข้าใจ และอธิบายรูปแบบ รวมถึงการแสดงออกทางการเมืองในชนบทไทยได้อย่างเป็น รูปธรรม และสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

บทที่ 2

กรอบแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทที่ 2 เราจะมุ่งเน้นไปที่ความพยายามในการวางรากฐานที่สำคัญในการเป็นกรอบโครงวิเคราะห์เนื้อหา และข้อมูลที่ได้รับจากการลงพื้นที่ศึกษาวิจัยในบทถัดๆ ไป ซึ่งเนื้อหาจะประกอบไปด้วย 3 ส่วนหลักๆ คือ ส่วนแรก กรอบแนวคิดทฤษฎี สำหรับเป็นกรอบในการกำหนดทฤษฎีที่จะนำมาใช้ในการเก็บ และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากการวิจัย ส่วนที่สอง งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นส่วนที่มุ่งทบทวนวรรณกรรมที่มีความเชื่อมโยงหรือเกี่ยวข้องกับประเด็นที่เราศึกษา เพื่อสามารถนำมาเปรียบเทียบ และต่อยอดกับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ ประการที่สาม กรอบในการวิเคราะห์ คือ การวางกรอบประเด็นที่เราจะวิเคราะห์ เพื่อให้เนื้อหาการวิจัยนี้ไม่หลุดไปจากวัตถุประสงค์ และประเด็นที่เราต้องการศึกษาอย่างแท้จริง

2.1. กรอบแนวคิดทฤษฎี

การวิจัยครั้งนี้จะแบ่งกรอบแนวคิดทฤษฎีออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ เพื่อร้อยเรียงการสะท้อนให้เห็นถึงภาพของความเปลี่ยนแปลงในชนบทไทยในด้านเศรษฐกิจ และสังคมเป็นหลัก จากนั้นจึงชี้ชวนให้เห็นถึงสาเหตุที่ชาวบ้านหรือประชาชนในชนบทต้องมีการเคลื่อนไหวหรือมีปฏิบัติการทางการเมืองที่เปลี่ยนไปผ่านกรอบของทฤษฎีเศรษฐกิจ เพื่อมุ่งทำความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวกับการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ดังนี้

2.1.1. แนวคิดเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบท

กรอบคิดเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบท เป็นแนวความคิดที่เชื่อ และพยายามอธิบายว่า ชนบทได้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างมากทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และสังคม อันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจตลาด ภาคธุรกิจ และภาคอุตสาหกรรมรุกเข้าสู่พื้นที่ชนบทมากขึ้น และได้เข้ามาแทนที่เกษตรกรรมแบบยังชีพที่เคยเป็นรายได้สำคัญของคนชนบท จนส่งผลให้ชาวนาในฐานะที่เป็นคนชนบทส่วนใหญ่เกิดความเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ดังที่ Bryceson (2000) และ Kearney (1996) เห็นว่า ชาวนามีการปรับตัวมาสู่วิถีชีวิตแบบใหม่ และอาจจะเรียกได้ว่าเป็น “คนชนบทพันธุ์ใหม่ผู้หลากหลายชีวิต” (Polybian) คือ เราอาจนิยามชาวนาในฐานะของผู้ผลิตเพื่อการยังชีพหรือบริโภคในครัวเรือนเป็นหลักไม่ได้อีกต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Keyes (2010) ที่มองว่า คนชนบทไม่ได้มีลักษณะเป็นผู้เชี่ยวชาญทางการเมืองที่ไม่รู้ประสีประสาอีกแล้ว จึงทำให้มีการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ และนำไปสู่ลักษณะที่เป็น “คนชนบทผู้มีโลกทัศน์ที่

กว้างไกล” (Cosmopolitan Villager) ขณะที่นักวิชาการชาวไทยหลายท่านก็มีความเห็นคล้ายไปในทางเดียวกัน อย่าง อภิชาติ สถิตนิรมัย และคณะ (2556) ที่อธิบายการลุกขึ้นสู้ของคนเสื้อแดงหรือก็คือคนชนบทส่วนใหญ่ว่า มิได้เกิดจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของคนชนบทที่มีความยากจนเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มคนหลากหลายชนชั้น (Cross-Class) ที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวิถีการเมืองในชีวิตประจำวันของพวกเขา และการเกิดพื้นที่ทางเศรษฐกิจ และการเมืองใหม่ๆ ขึ้น

ทั้งนี้ เราจะใช้กรอบคิดดังกล่าว เพื่อทำความเข้าใจสภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลกระทบต่อชนบทว่าเกิดขึ้นจริงหรือไม่ เกิดขึ้นอย่างไร และในประเด็นใดบ้าง ซึ่งจะช่วยให้เราสามารถอธิบายความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชนบทไทยได้อย่างเป็นรูปธรรม และสามารถชี้ชวนให้เห็นถึงรูปแบบของประชาชนในชนบทที่เปลี่ยนจากลักษณะเฉื่อยชาทางการเมืองไปสู่ผู้มีความกระตือรือร้นทางการเมือง (Passive Citizenship to Active Citizenship) หรือมีลักษณะที่เป็น “คนชนบทผู้มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล” (Cosmopolitan Villager) โดยแนวคิดทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้น จะถูกใช้เป็นโครงในการหาข้อมูลเชิงประจักษ์ของความเปลี่ยนแปลงในชนบทไทย โดยเฉพาะในมิติเศรษฐกิจ และสังคม

2.1.2. แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีเศรษฐกิจศีลธรรม (Moral Economy Perspective)

กรอบแนวคิดเศรษฐกิจศีลธรรม คือแนวคิดที่เชื่อว่า ในสังคมชานาแบบดั้งเดิมจะมีการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมภายใต้กรอบ “เศรษฐกิจศีลธรรม” ด้วยการยึด “หลักประกันแห่งการยังชีพ” (Subsistence Security) ซึ่ง James C. Scott (1976) เห็นว่ามันคือ การจัดการความเสี่ยงเพื่อให้เกิดสถานะที่มั่นคงของการพออยู่พอกินในการดำรงชีวิตผ่านวิธีการต่างๆ อาทิ การยอมอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น และการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับตัวแสดงที่หลากหลายทั้งเจ้าหน้าที่รัฐ พ่อค้า และสถาบันต่างๆ ของรัฐ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ทั้งหลายนั้นก็มิได้ดำรงอยู่ในสภาวะจำยอม และสิ้นไร้หนทางเหมือนที่แนวคิดชนบทศึกษาเคยก่อนอ้างไว้ หากแต่ชานาก็พร้อมจะลุกขึ้นต่อต้าน หากมีการละเมิดหรือทำลาย “หลักประกันแห่งการยังชีพ” (Subsistence Security) ของพวกเขา (ปีนตบแต่ง 2556)

เมื่อเราพิจารณาประเด็นความเปลี่ยนแปลงข้างต้นของแนวคิด “เศรษฐกิจศีลธรรม” ในบริบทของชนบทยุคใหม่ จึงได้นำไปสู่การค้นหาค่านิยม/ขาดไม่ได้ทางศีลธรรม (Moral Imperative) และเป็นหลักประกันแห่งการยังชีพ (Subsistence Security) ของชาวบ้าน ซึ่งมาตรฐานทางศีลธรรมที่กลไกเหล่านี้ตั้งอยู่ได้มีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ตามแนวคิดของ Arnold (2001) มองว่า

มาตรฐานดังกล่าวได้แปรรูปไปสู่สินค้าและบริการทางสังคม (Social Good) อันเกิดจากการรับรู้/สำเนียงของส่วนรวมร่วมกัน (Communal Perception)

อย่างไรก็ตาม เมื่อชนบทมีความเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และสังคม จึงนำไปสู่การเกิดสังคมที่มีความสลับซับซ้อน และไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานการผลิต และวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ซึ่งส่งผลให้การทำความเข้าใจแนวคิด “เศรษฐกิจ” ตามลักษณะสังคมชานาแบบดั้งเดิมใช้ไม่ได้อีกต่อไป กล่าวคือ “เศรษฐกิจแบบพหิมิติน” ได้เปลี่ยนรูปไปสู่ “เศรษฐกิจแบบพหิมิติน” รวมถึง “หลักประกันแห่งการยังชีพ” ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปจากแต่ก่อน ดังที่ จักรกริช สังขมณี (2554) มองว่า หลักประกันแห่งการยังชีพแบบใหม่ที่ชาวบ้านต้องการคือ โอกาสในการพัฒนาตนเองในทางเศรษฐกิจ และสังคม โอกาสในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่โดยไม่ถูกเบียดเบียนจากอิทธิพลที่ไม่ชอบธรรม และโอกาสในการได้มาซึ่งโครงการพัฒนาของรัฐต่อชุมชนและตนเอง อันสะท้อนออกมาให้เห็นในการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ผ่านการมีส่วนร่วมทางการเมือง และการเลือกตั้ง เพื่อแสวงหาโอกาส และความพหิมิตินของตนเอง

ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการตีความหมายในระดับรายละเอียดของหลักประกันแห่งการยังชีพแบบใหม่ ทางผู้วิจัยจึงขออธิบายความหมายของแต่ละองค์ประกอบเพิ่มเติม โดยจะไม่ตีความไปไกลเกินกว่าขอบเขตของแนวคิดเศรษฐกิจ และหลักประกันแห่งการยังชีพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. โอกาสในการพัฒนาตนเองในทางเศรษฐกิจและสังคม เราอาจตีความได้ว่าเป็น โอกาสในการพัฒนาให้ตนเอง และครอบครัวหลุดพ้นจากความยากจน และปัจจัยอื่นใดที่จะทำให้เกิดสภาพ “คอปรี่มน้ำ” เหมือนในอดีตอย่างถาวร เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตที่สามารถสะสมทุนทางเศรษฐกิจ และสังคม ตามที่พวกเขาคิดว่าตนเองควรจะพหิมิตินได้

2. โอกาสในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่โดยไม่ถูกเบียดเบียนจากอิทธิพลที่ไม่ชอบธรรม เราอาจตีความได้ว่าเป็น โอกาสในการใช้ และร่วมใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างเป็นธรรม และไม่ถูกเบียดบังไปจากผู้มีอิทธิพลในชุมชน โดยโอกาสดังกล่าวต้องเป็นไปตามสิทธิที่แต่ละคนได้รับอย่างเท่าเทียม ภายใต้สภาพเงื่อนไข และปัจจัยเดียวกันอีกด้วย

3. โอกาสในการได้มาซึ่งโครงการพัฒนาของรัฐต่อชุมชน และตนเอง เราอาจตีความได้ว่าเป็น โอกาสในความสามารถที่จะดึงทรัพยากรจากรัฐมาสู่ชุมชน และตนเอง ผ่านโครงการต่างๆ ทั้งที่ริเริ่มจากองค์กรส่วนกลางหรือองค์กรส่วนท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนา และความเจริญกับทั้งพื้นที่ส่วนรวม และพื้นที่ส่วนตัว

โดยเราจะใช้แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในการอธิบาย และทำความเข้าใจลักษณะ “ความปรารถนา/เจตจำนง” ของคนชนบท ในฐานะที่เป็นมาตรฐานทางศีลธรรมแบบใหม่หรือกรอบโครงสร้างกับความคิดอยู่เบื้องหลังปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวัน อันเป็นสาเหตุที่ทำให้ประชาชนชนบทมีปฏิบัติการทางการเมืองที่เปลี่ยนไปจากเดิมท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งจะศึกษาผ่าน 2 องค์ประกอบสำคัญของแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนคือ “หลักประกันแห่งการยังชีพ” (Subsistence Security) และ รูปแบบความเสี่ยงที่จะมีต่อ “หลักประกันแห่งการยังชีพ” นั้นๆ

2.1.3. แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองในชีวิตประจำวัน

“การเมืองในชีวิตประจำวัน” ของชาวบ้าน ตามความคิดของ Kerkvliet (2009) คือ วิวาทะในชีวิตประจำวันที่กระทำในท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากร และคุณค่าทางการเมืองมากกว่าให้ความสนใจเรื่องระดมทรัพยากรภายใต้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบจัดตั้ง โดยจะมุ่งไปที่การทำความเข้าใจรูปแบบการเมืองในชีวิตประจำวันหลักๆ ของชาวบ้าน ซึ่งในที่นี้เห็นควรแบ่งออกเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้ คือ การเกิดกลุ่มองค์กรทางสังคม และความสัมพันธ์ทางสังคมใหม่ๆ การใช้เครื่องมือหรือกลไกทางการเมืองของชาวบ้านในการกำกับนักการเมือง ทั้งการเลือกตั้ง การประชุมหารือ การยื่นถอดถอน และการฟ้องร้อง เป็นต้น อีกนัยหนึ่งจึงอาจหมายรวมถึงการเกิดกลุ่มองค์กรทางสังคม และความสัมพันธ์ทางสังคมใหม่ๆ ปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันเหล่านี้จึงมีผลต่อนโยบายของรัฐบาล เนื่องจากมีอิทธิพลโดยตรงต่อเจ้าหน้าที่รัฐจำนวนมากที่มีปฏิสัมพันธ์กับประชาชนในชนบท

โดยแนวคิดดังกล่าวมีผู้นิยมใช้เป็นกรอบการศึกษาการเมืองในชนบทอย่างแพร่หลายอยู่พอสมควร เนื่องจากการศึกษาการเมืองในชีวิตประจำวันเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจบทบาทของการเลือกตั้งในสังคมการเมืองชนบทของไทย ในแง่ที่แสดงให้เห็นถึงการต่อรอง การสร้างทางเลือก และการจัดการความสัมพันธ์กับตัวแสดงที่จะให้คุณให้โทษแก่คนในชนบท นอกจากนี้ ยังมุ่งทำความเข้าใจกับปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้านที่อยู่นอกเหนือจากปริมณฑลของการเมืองแบบการเลือกตั้งอีกด้วย ทั้งในลักษณะที่เป็นทางการ และไม่ใช่วิธีการอีกด้วย

ที่น่าสนใจคือ Andrew Walker (2008) ได้พยายามอธิบายประเด็นเพิ่มเติมจาก Kerkvliet ว่า คำจะไม่แยกการเมืองในชีวิตประจำวันออกจากการเมืองแบบทางการของการแข่งขันในระบบเลือกตั้ง เพราะการจัดเลือกตั้งในหลายระดับอย่างสม่ำเสมอ และการมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้นของชาวบ้านในกิจกรรมการเลือกตั้งได้ส่งผลให้การขีดเส้นแบ่งดังกล่าวไม่อาจทำได้อย่างชัดเจน ซึ่งได้สะท้อนผ่านการมีบทบาทอย่างแข็งขันในพื้นที่ทางการเมืองที่เป็นทางการของชาวบ้าน อย่างเช่น มี

การถกเถียงเกี่ยวกับการเลือกตั้งในประเด็นผู้สมัคร นโยบาย และการหาเสียง ที่ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันไปแล้ว

ทั้งนี้ Andrew Walker (2008) มองว่า การเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านจะต้องสอดคล้องกับหลักธรรมนูญแห่งชนบท (Rural Constitution) อันเปรียบเสมือนเป็นรัฐธรรมนูญของชาวบ้านที่ถือเป็นกรอบโครงของระบบคุณค่าของท้องถิ่นด้วย ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรอบกำกับพฤติกรรมทางการเมืองอย่างกว้างๆ สำหรับชาวบ้านในสังคมการเมืองที่พวกเขาสังกัดอยู่ และยังใช้เป็นตัวกำหนดลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นผู้แทนทางการเมือง พฤติกรรมทางการเมืองในอุดมคติ รวมถึงเป็นปทัสถานที่ใช้ประณามการใช้อำนาจราชการในทางที่ผิด โดยมีเนื้อหาแห่งธรรมนูญดังต่อไปนี้

2.1.3.1. ท้องถิ่นนิยม : การให้คุณค่าความเป็นท้องถิ่นเดียวกันต่อการเลือกผู้สมัครทางการเมือง

ในประเด็นนี้ ท้องถิ่นนิยมหมายความว่า การตั้งรัฐให้เข้ามาสู่กรอบของความหมายที่เข้าใจได้ในเชิงศีลธรรม ผ่านการประสานด้วยตัวแสดงที่มาจากท้องถิ่นอย่างเหมาะสม เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายนอก ซึ่งแง่มุมที่ถูกแสดงให้เห็นบ่อยครั้ง คือ การเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งที่เป็นคนท้องถิ่นย่อมดีกว่าการเลือกคนนอก เช่น วาทกรรม “ผู้สมัครที่มาจากบ้านเฮา” ที่จะได้รับความนิยมชมชอบจากชาวบ้านเป็นพิเศษ ซึ่งต่างไปจากรูปแบบของท้องถิ่นนิยมแบบดั้งเดิมที่องค์กรภาคประชาสังคมมักต้องการนำเสนอภาพของผู้นำท้องถิ่นที่มีภาพลักษณ์เป็นฝ่ายตรงข้ามกับรัฐ

ในการพิจารณาผู้สมัครว่ามีลักษณะ “ท้องถิ่นนิยม” หรือไม่ จะถูกประเมินในเชิงที่ว่า เขาคอนั้นมีสายสัมพันธ์เชื่อมโยงกับท้องถิ่นมากเพียงใด ซึ่งเป็นประเด็นถกเถียงกันอย่างมากในหมู่ผู้มีสิทธิลงคะแนน เนื่องจากปัจจัยส่วนหนึ่งคือ การกระจายงบประมาณจำนวนมากจากส่วนกลางไปสู่ชนบททำให้เกิดการแก่งแย่งชิงดีในงบประมาณอย่างดุเดือดระหว่างกลุ่มต่างๆ ถ้าเป็นในระดับหมู่บ้านก็คือ การแข่งขันระหว่างตระกูลหรือเพื่อนบ้าน แต่ถ้าเป็นระดับตำบลจะเป็นการแข่งขันระหว่างหมู่บ้าน เช่น กรณีการเลือกตั้งในเทศบาลแห่งหนึ่งที่เปรียบเทียบการเห็นสภาพเทศบาลอยู่ภายใต้การควบคุมจากคนของหมู่บ้านอื่นว่าเหมือนกับ “การรอคอยอาหารที่ลำเลียงมาทางอากาศ แล้วพบว่าร้อนที่ส่งอาหารลงมานั้นได้ลอยไปตกยังอีกฟากหนึ่งของภูเขา”

อย่างไรก็ตาม ประเด็น “ท้องถิ่นนิยม” ก็ยังมีความไม่ชัดเจน และไม่สามารถใช้เป็นตัวแบบเดียวในการกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองได้ เนื่องจากเมื่อชาวบ้านต่างเห็นหน้าค่าตา และตระหนักดีถึงความบกพร่องไม่สมบูรณ์ในความเป็นมนุษย์ของผู้สมัครท้องถิ่นแล้ว ย่อมอาจนำไปสู่การตัดสินใจ นินทา กว่านหาว่าร้าย (ก้องเกียรติ 2555) ซึ่งจะกลายรูปจากคุณสมบัติที่ให้คุณเป็นให้โทษแทน

2.1.3.2. การสนับสนุน : ความคาดหวังต่อผู้แทนทางการเมืองในเรื่องการให้ความสนับสนุนประชาชนในท้องถิ่นทั้งในเชิงวัตถุ และจิตใจ

ต่อเนื่องจากประเด็นแรก หากรูปแบบท้องถิ่นนิยมในความหมายที่กล่าวมาคือ ความพยายามให้ท้องถิ่นของตนได้รับการสนับสนุนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ผ่านผู้แทนที่เป็นคนพื้นที่นั้นๆ ดังนั้นตัวแทนที่ได้รับการยกย่อง ย่อมไม่ใช่เพียงแค่ต้องแสดงให้เห็นถึงศักยภาพ และการเป็นทรัพยากรที่มาจากท้องถิ่นเท่านั้น หากแต่พวกเขามีต้องลักษณะเพิ่มเติมจากที่กล่าวมาด้วย ดังนี้

ประการแรก มีแนวโน้มที่จะสามารถดึงเอาทรัพยากรจากภายนอกเข้ามาสนับสนุนกิจการต่างๆ ที่ท้องถิ่นปรารถนา นอกจากนี้ ตัวแทนเหล่านั้นยังต้องเป็นที่รู้จักมักคุ้นของชาวบ้านทั้งในเชิงสังคมและวัฒนธรรม จนชาวบ้านรู้สึกมั่นใจ และเชื่อใจที่จะเจรจาต่อรองเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์เชิงวัตถุที่จับต้องได้อีกด้วย

ประการที่สอง ผู้แทนจะต้องสามารถให้ความช่วยเหลือด้านเงินทองแก่คนที่เป็พื้นฐานคะแนนเสียงของเขา ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองในอดีตที่ว่า ผู้นำควรให้การเลี้ยงดู และอุ้มชูประชาชนของเขา ไล่ตั้งแต่การเลี้ยงดูปู่เสื่อ จัดงานเลี้ยง ให้ผลประโยชน์เชิงวัตถุเช่น เงิน ของ และเชิงจิตใจ อย่างการฝากเข้าทำงาน และให้ความคุ้มครอง

ทั้งนี้ การให้การสนับสนุนช่วยเหลือแบบไร้ของกำนัล ที่ไม่ใช่ลักษณะการซื้อขาย จะสามารถนำมาซึ่งความสัมพันธ์ระยะยาวที่ไม่สามารถตีค่าเป็นราคาได้ และมีความผูกพันทับซ้อนกันหลากหลายมิติ ดังเช่น ให้ความช่วยเหลือทางวัตถุที่มีคุณค่าเชิงวัฒนธรรม อย่างการให้กู้ยืมเงินส่วนตัว การบริจาคเงินให้วัด การร่วมทำบุญในพิธีกรรมต่างๆ ของครอบครัวชาวบ้าน การให้ทุนการศึกษา การให้เงินสมทบโครงการพัฒนาต่างๆ ของท้องถิ่นที่มีงบประมาณไม่เพียงพอ

ที่น่าสนใจคือ นอกจากคุณลักษณะของการสนับสนุนแล้ว ชาวบ้านยังมีหลักการประเมินการให้ความช่วยเหลือของผู้แทนต่อท้องถิ่นอีกด้วย ดังนี้

ประการแรก สถานภาพส่วนบุคคล คือ ผู้แทนต้องมีสถานภาพทางการเงินที่มั่นคง เพราะต้องเผชิญกับภาษีสังคมหลายประการ ทั้งจากการเรียกร้องความช่วยเหลือทางการเงินของชาวบ้าน และ

การบริจาค การให้กู้ยืม การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม จึงถือเป็นกระบวนการที่มีค่าใช้จ่ายสูง และสถานภาพส่วนบุคคลที่ตื้นเขินยังช่วยสร้างทัศนคติเชิงศีลธรรมที่มองว่า “รวยแล้วไม่น่าจะโกงอีก” ระหว่างคนในชุมชนด้วย

ประการที่สอง ความสามารถในการสนับสนุนผ่านช่องทางต่างๆ ที่เหมาะสม และสามารถระดมทรัพยากรผ่านช่องทางต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพมายังชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะการให้การสนับสนุนที่เป็นเพื่อส่วนรวม ไม่ใช่ส่วนบุคคล

ประการที่สาม ศีลธรรม คือ ผู้แทนถูกคาดหวังว่าจะต้องเสียสละ และมีน้ำใจต่อชุมชนในระดับที่เหมาะสม เช่น การเข้าร่วมในคณะกรรมการต่างๆ ของชุมชน การช่วยเหลือผลักดันโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้าน การเป็นปากเป็นเสียงให้กับชาวบ้านที่ยากไร้ การเข้าร่วมงานประเพณีอย่างแข็งขัน การสนับสนุนด้านการเงิน รวมถึงความมุ่งมั่นตั้งใจต่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นวาทกรรมที่สอดคล้องกับชุดความคิด “พัฒนา เจริญ ก้าวหน้า” แต่ถึงอย่างไรก็ตาม การเสียสละก็ยังมีข้อจำกัดในตัวของมันเอง คือ การเสียสละต้องเกิดขึ้นในลักษณะที่ชาวบ้านเห็นว่า เงินทองที่นำมาใช้ต้องเป็นทรัพย์สินส่วนตัว มิใช่มาจากส่วนรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ยังดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่มีช่องทางในการเข้าถึงการจัดสรรงบประมาณได้ (ก้องเกียรติ 2555)

2.1.2.3. การบริหารจัดการ : การมุ่งเน้นการบริหารจัดการที่โปร่งใส และเข้มแข็ง

สำหรับการบริหารจัดการในที่นี้หมายความรวมถึงความโปร่งใส การไม่ทุจริต ความสามารถในการบริหารจัดการ การปกครองคนในสังกัดได้ การบริหารงานที่เข้มแข็ง (ความสามารถในการพูดในที่ประชุม และการตัดสินใจที่รวดเร็ว) การบริหารงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ ความสามารถในการทำหน้าที่เป็นตัวแทนอย่างกระตือรือร้นร่วมกับข้าราชการระดับสูง และนักการเมือง (ก้องเกียรติ 2555)

โดยแนวคิดสมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบนี้อย่างมีนัยสำคัญคือ วุฒิการศึกษา ซึ่งมักถูกพูดถึงควบคู่กันไปกับความสามารถในการบริหารจัดการ ซึ่งผู้สมัครรับเลือกตั้งที่เป็นคนรุ่นใหม่ต่างก็พยายามชูจุดเด่นในคุณสมบัติด้านการศึกษาอยู่บ่อยครั้ง เพื่อพยายามเน้นย้ำให้เห็นถึงความจำเป็นในการใช้การบริหารจัดการสมัยใหม่ที่จะช่วยให้ชาวบ้านก้าวออกจากระบบอุปถัมภ์ หรือ “เผด็จการ” ในท้องถิ่น อันเป็นหนึ่งในจุดขายของผู้แทนรุ่นใหม่เหล่านั้น

องค์ประกอบของธรรมเนียมชุมชนบทเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงข้อตกลงใหม่ระหว่างชาวนาผู้มีรายได้ปานกลาง (คนชั้นกลางใหม่ในชนบท) กับรัฐ ในเรื่องคุณลักษณะของผู้แทนทางการเมือง ซึ่งเป็น

ความปรารถนาของชาวนาที่ต้องการเชื่อมโยงกับแหล่งที่มาของอำนาจที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง

โดยเราจะใช้กรอบทฤษฎีดังกล่าวมาช่วยในการวิจัย เพื่อวิเคราะห์ และเปรียบเทียบกับข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ว่า ชาวบ้านในชุมชนมีพฤติกรรมในการเลือกหรือสนับสนุนผู้แทนทางการเมือง ตามองค์ประกอบของธรรมนูญแห่งชนบทหรือไม่ อย่างไร ในประเด็นใดบ้าง

2.2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนนี้จะเน้นไปที่การพิจารณาข้อถกเถียง และแนวความคิดที่มีความเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับงานวิจัย เพื่อทบทวนว่ามีการทำวิจัยในประเด็นใดไปแล้วบ้าง และมีการเสนอข้อคิดเห็นอย่างไร ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการแสวงหาช่องว่างของประเด็นที่ยังขาดหายไป และสำรวจดูว่ายังมีพื้นที่ใดบ้างที่สามารถนำมาต่อยอดให้กับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ โดยจะแบ่งประเภทงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น 3 ส่วนหลักๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.2.1. งานวิจัยด้านพัฒนาการ และความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบท

งานศึกษาวิจัยการเมืองในชนบทแบบดั้งเดิมมักมีกรอบคิดบนฐานมายาคติที่ว่า คนชนบทมักไม่ค่อยมีความกระตือรือร้นในทางการเมือง และมักยินยอมอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ ซึ่งจะช่วยเหลือผลประโยชน์ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองให้แก่พวกเขาเหล่านั้น ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมีอิทธิพลทางความคิดต่อนักวิชาการทั้งไทย และต่างประเทศที่สนใจศึกษาการเมืองในชนบทของไทย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคนั้นเป็นอย่างมาก อาทิ “2 นคราประชาธิปไตย” ของอนง เหล่าธรรมทัศน์ (2556) ที่มีมุมมองต่อประชาชนในชนบทส่วนใหญ่ว่า มีวัฒนธรรมการเมืองแบบระบบอุปถัมภ์ ซึ่งขัดขวางการพัฒนาประชาธิปไตยจากการเป็นฐานเสียงให้กับผู้จัดตั้งรัฐบาลสามัญ โดยมีคนชั้นกลางในเมืองที่แม้จะมีจำนวนน้อย แต่ก็ฉลาดกว่า จึงกลายเป็นผู้ทำหน้าที่ตรวจสอบ กำกับ และล้มรัฐบาลที่ตั้งโดยประชาชนชนบทที่มีจำนวนมากกว่า

อย่างไรก็ตาม ในช่วง 2-3 ทศวรรษถัดมา ได้เริ่มเกิดกระแสข้อถกเถียงจากนักวิชาการบางส่วนว่าแนวคิดทฤษฎีข้างต้นยังสามารถใช้อธิบายการเมืองในชนบทของไทย และของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ เนื่องจากเริ่มปรากฏความเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคมในพื้นที่ชนบทในโลกที่สามอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน อาทิ ความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต รูปแบบการผลิต และความสัมพันธ์ระหว่างโลกชีวิตของชาวบ้านกับการเมือง เป็นต้น ดังที่ Elson (1997) ได้พยายามชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของชาวนา ในฐานะที่เป็นประชาชนในพื้นที่

ชนบท) ที่ได้ก้าวเข้าสู่การเป็นแรงงานรับจ้าง และมีชีวิตทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนรูปไปตามสังคมสมัยใหม่ จนอาจนำไปสู่ “จุดจบของชานานา” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ชานานามีการปรับตัวมาสู่วิถีชีวิตแบบใหม่ และอาจจะเรียกได้ว่าเป็น “คนชนบทพันธุ์ใหม่ผู้หลากหลายชีวิต” (Polybian) คือ เราอาจนิยามชานานาในฐานะของผู้ผลิตเพื่อการยังชีพหรือบริโภคในครัวเรือนเป็นหลักไม่ได้อีกต่อไป เพราะผลกระทบจากโลกาภิวัตน์ได้ทำให้เส้นแบ่งระหว่างชนบทกับเมืองเริ่มคลุมเครือ และแยกจากกันไม่ชัดเจน พื้นที่ทั้งสองเริ่มมีการผสมกลมกลืนไปด้วยกันอย่างแยกไม่ออก ความเป็นเมืองถูกดึงเข้ามาสู่พื้นที่ชนบท ทำให้ “ชนบท” ไม่อาจดำรง “ความเป็นชนบทแบบสมบูรณ์” เหมือนสภาพวิถีชีวิตสังคมในอดีต

งานวิจัยของ Jonathan Rigg (2001) ได้มีส่วนช่วยตอกย้ำแนวความคิดข้างต้นอย่างน่าสนใจ ผ่านแนวทางในการวิเคราะห์สังคมชนบทว่า หมู่บ้านในชุมชนชนบทภาคกลางของไทยได้กลายเป็นสภาพเป็นหอพักสำหรับอาศัยหลับนอนเท่านั้น (Dormitory Village) คือ ไม่ได้เป็นพื้นที่หรือปริมาตรหลักที่ใช้ในการทำมาหากินเป็นอาชีพอีกต่อไป ในแง่นี้คนชนบทรุ่นใหม่ส่วนใหญ่จึงไม่ได้ยึดถืออาชีพภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก หากแต่ได้เข้าไปแสวงหาช่องทางใหม่ๆ ในการทำมาหากินจากภาคอุตสาหกรรมหรือการค้าในเมืองมากกว่า ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวที่เกิดขึ้นจึงได้ฉายภาพให้พวกเราเห็นว่า คนชนบทไม่ได้มีลักษณะเป็นผู้เชี่ยวชาญทางการเมืองที่ไม่รู้ประสีประสาดังที่เข้าใจกันอีกแล้ว ซึ่งเป็นผลมาจากการหลอหลอมที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจตลาด วิธีการผลิตแบบใหม่ และการรับรู้ข่าวสารที่พัฒนาไปมาก จึงทำให้มีการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ และนำไปสู่ลักษณะที่เป็น “คนชนบทผู้มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล” (Cosmopolitan Villager) (Keyes 2010)

ข้อถกเถียงในประเด็นมุมมอง และแนวคิดต่อชนบทรูปแบบใหม่ได้เริ่มเกิดขึ้นในแวดวงวิชาการต่างชาติมาก่อน จากนั้นจึงเริ่มมีการนำข้อถกเถียงดังกล่าวเข้ามาสู่วงการนักวิชาการรัฐศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา รวมถึงเศรษฐศาสตร์การเมืองในประเทศไทยในภายหลัง ดังเช่น การที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2551) วิเคราะห์ว่า ชนบทไทยเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนับแต่ทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา เศรษฐกิจตลาด ภาคธุรกิจ และภาคอุตสาหกรรมรุกเข้าสู่พื้นที่ชนบทมากขึ้น และได้เข้ามาแทนที่เกษตรกรรมแบบยังชีพที่เคยเป็นรายได้สำคัญของคนชนบท ส่งผลให้ประชาชนในชนบทส่วนหนึ่งไปเป็นแรงงานรับจ้าง ส่วนผู้ที่ตกค้างในชนบทที่ต้องทำงานเป็นฤดูกาลในภาคเกษตรจึงยังมีรายได้ต่ำ และต้องพึ่งความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์รูปแบบใหม่ คือ ความสัมพันธ์เชิงตลาด เหล่านี้ทำให้เกิด “คนชั้นกลางระดับล่างสุด” ขณะเดียวกันความมั่นคงทางเศรษฐกิจก็เริ่มเกี่ยวโยงกับนโยบายของรัฐมากกว่าการพึ่งพาธรรมชาติ เมื่อชนชั้นกลางในชนบทได้รับรู้ข่าวสารต่างๆ มากขึ้น จึงยังมีความคาดหวังในชีวิตคล้ายชนชั้นกลางในเมือง คือ ต้องการนโยบายสาธารณะที่ตอบรับกับผลประโยชน์ของพวกเขาตนอย่างแท้จริง

ที่น่าสนใจคือ เกษียร เตชะพีระ (2557) ได้ออกบทความชิ้นหนึ่งซึ่งเป็นการวิพากษ์สังคม ชวนายุคใหม่ในชนบท ตามกรอบคิดของ Partha Chatterjee และประยุกต์ตีความในขอบเขตสังคม ชนบทไทยของ Andrew Walker ในฐานะที่เป็นคนก่อตั้ง Subaltern Studies หรือการศึกษาความ ทนสมัยของประเทศหลังอาณานิคมจากจุดยืน และมุมมองของผู้ถูกกดทับ คือ “ชวนาเอเชียในยุค โลกาภิวัตน์ : มุมมองใหม่จาก Partha Chatterjee & Andrew Walker” ซึ่งช่วยย้ำให้เห็นว่า สังคม การเมืองของชวนาชนบทไม่ได้อยู่ใต้ระบบอุปถัมภ์แบบดั้งเดิม (เจ้าที่ดิน-ลูกนา) และแบบใหม่ (เจ้า พ่อ-นายทุนท้องถิ่น-นักการเมือง-รัฐราชการ กับชวนา) อีกต่อไป รวมถึงสังคมชวนาไม่ได้เป็น เศรษฐกิจแบบพอมือพอกินจากการที่เชื่อมกับตลาดทุนเป็นหนึ่งเดียว ปัญหาของชวนาจึงไม่ใช่ไม่พอ กินแล้ว แต่คือความไม่เสมอภาคในมิติต่างๆ แทน

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบท กับ ปฏิบัติการทางการเมืองของ ชาวบ้าน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างลึกซึ้ง ซึ่งความเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และสังคม ประกอบ กับเทคโนโลยีการสื่อสารที่พัฒนาเข้าสู่ชนบทอย่างกว้างขวาง ทำให้ชาวบ้านได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็น ชัดเดียวกับคนเมือง และคนในภูมิภาคอื่นๆ ทั่วประเทศ จนนำไปสู่การเกิดสังคมชนบทที่มีความ สลับซับซ้อนมากกว่าในอดีต ถึงกระนั้น ด้วยประเด็นความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมใน ชนบท กับ ปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้าน เป็นไปในลักษณะที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ดังนั้น ความ เปลี่ยนแปลงทางการเมืองจึงสามารถส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบทได้ ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญมาก ด้วยการกระจายอำนาจทางการเมืองลงสู่ท้องถิ่นมากขึ้น (สถิตินิรมัยและคณะ 2556) ส่งผลให้เกิดการ เลือกลงผู้แทนทางการเมืองที่สามารถเข้ามาบริหารจัดการทรัพยากรของท้องถิ่น และเป็นตัวแทนใน การประสานนำทรัพยากรจากส่วนกลางลงมาสู่ท้องถิ่นได้โดยตรง

โดยเราสามารถพบเจอตัวอย่างของความเปลี่ยนแปลงข้างต้นได้ในหลายลักษณะ อาทิ กรณี แรก นักการเมืองท้องถิ่นมีการนำทรัพยากรที่เป็นตัวเงินมามอบให้กับชาวบ้านแบบให้เปล่า และการ ให้อุปถัมภ์ค้ำชูผ่านโครงการหรือกองทุนต่างๆ ที่มาจากทั้งนโยบายของส่วนกลางหรือท้องถิ่นเอง ซึ่งถือเป็นการลดความสำคัญของการกู้ยืมเงินจากภาคเอกชนทั้งในระบบ และนอกระบบของชุมชน ที่ มีอัตราดอกเบี้ยในระดับสูง และเสี่ยงต่อการที่ชาวบ้านจะก่อหนี้ระยะยาวจนไม่สามารถใช้คืนได้ และ ต้องสูญเสียที่ดินทำกินหรือหลักทรัพย์ค้ำประกันไปในที่สุด กรณีที่สอง ชุมชนเริ่มมีอิสระในการร่วม กำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเองผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (สถิตินิรมัยและคณะ 2556) ด้วยการนำงบประมาณที่ได้รับจากส่วนกลางมาพัฒนาระบบการคมนาคม และสาธารณูปโภคขั้น พื้นฐาน อย่างถนน ไฟฟ้า ประปา และการชลประทาน ซึ่งส่งผลให้ชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงวิถีการ ผลิตทางการเกษตรให้ทันสมัย และสอดคล้องกับการพัฒนาที่เกิดขึ้น เช่น การพัฒนารูปแบบการทำนา

การนำเครื่องจักรสมัยใหม่มาใช้ รวมถึงการลดการใช้แรงงานคน และควายลง กรณีที่สาม การแข่งขันทางการเมืองที่เข้มข้นขึ้น อันเนื่องมาจากการจัดการเลือกตั้งที่มีบ่อยครั้ง และมีในแทบทุกระดับชั้น ได้ทำให้เกิดการแข่งขันกันเจรจาต่อรอง และจัดสรรทรัพยากรให้กับชาวบ้านที่สนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้งของแต่ละฝ่าย ชาวบ้านจึงเริ่มเข้าไปมีส่วนร่วมในกลุ่มจัดตั้งทางสังคมประเภทต่างๆ เพื่อหวังเรียกร้อง และต่อรองผลประโยชน์จากการจัดสรรทรัพยากรในชุมชนให้กับพวกของตน โดยอาจแลกเปลี่ยนการสนับสนุนทางการเมืองของสมาชิกภายในกลุ่ม ซึ่งถือเป็นการสร้างเครือข่ายในแนวนอนที่ไม่ได้มีลักษณะเหมือนกับเครือข่ายแนวตั้งแบบระบบอุปถัมภ์ดั้งเดิม

ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ที่กล่าวมานี้ก็อาจเกิดในเชิงย้อนกลับได้เช่นกัน ดังที่ ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2556) ได้ให้ความเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และการผลิต ได้เปิดโอกาสให้มีการสร้างองค์กรหลายประเภทในชุมชน ทั้งที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน และจากการรวมกลุ่มของชาวบ้านเองด้วย กรณีตัวอย่างเหล่านี้ แม้จะไม่สามารถสะท้อนภาพรวมของปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นได้ทั้งหมด แต่อย่างน้อยที่สุดก็เป็นการแสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบทกับปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้านไม่ได้มีลักษณะที่ตายตัวหรือเป็นไปในทิศทางเดียวเท่านั้น หากแต่สามารถส่งผลย้อนกลับไปมาระหว่างกันได้

2.2.2. งานวิจัยด้านการเลือกตั้งในชนบท

เมื่อเราต้องศึกษาการเมืองในชนบท เราย่อมมีอาจหลีกเลี่ยงการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งไปได้ เพราะการเลือกตั้งมีความสัมพันธ์กับการเมืองในชีวิตประจำวันในฐานะที่เป็นรูปแบบหนึ่งในการแสดงออกทางการเมือง ซึ่งถือเป็นปฏิบัติการทางการเมืองที่อยู่ภายใต้กรอบโครงทางเศรษฐกิจธรรม อย่างไรก็ตาม งานศึกษาการเลือกตั้งในอดีตมักจะถูกติดอยู่กับวิธีการวิจัยในเชิงพฤติกรรมศาสตร์ พิจารณาได้จากงานที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อวงการรัฐศาสตร์ไทยในยุคทศวรรษ 2520 คือ “พฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของคนไทย” ของสุจิต บุญบงการ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2527) ที่พยายามชี้ให้เห็นถึงประเด็นปัญหาของระดับการศึกษาในชนบทกับความจำเป็นประชาธิปไตยด้วย งานดังกล่าวได้ข้อสรุปว่า ผู้ที่มีการศึกษาสูง (ในที่นี้ มีนัยหมายถึงคนในเมือง) มีแนวโน้มที่จะลงคะแนนเสียงด้วยความสำนึกในหน้าที่พลเมืองมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อย (ในที่นี้ มีนัยหมายถึงคนชนบท) และถูกชักจูงให้ไปลงคะแนนเสียงได้ยากกว่า อีกทั้งผู้ที่มีการศึกษาสูงยังมีแนวโน้มในการลงคะแนนเสียงโดยคำนึงถึงพรรคมากกว่าตัวบุคคล รวมถึงให้ความสำคัญต่อนโยบายของพรรคมากกว่าด้วย ซึ่งเราอาจตีความได้ว่าคนชนบทในมุมมองของนักวิชาการทั้งสองท่านมีลักษณะที่ยังเฉื่อยชาทางการเมือง และมีพฤติกรรมเลือกตั้งที่ยังไม่เข้าใจหลักการมีส่วนร่วมในสำนึกของพลเมืองตามหลักประชาธิปไตย ดังนั้น จากกรณีงานตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นจึงได้สะท้อนให้เราเห็น

เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของการผลิตไม่เป็นทางการ และสังคมที่มีต่อชนบทได้ก่อให้เกิด “เครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจภาคนอกการผลิต” ที่เสมือนเป็นกลุ่มจัดตั้งทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการของกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความเข้มแข็ง และมองตนเองในฐานะปัจเจกบุคคลที่เชื่อมโยงกับจินตนาการทางสังคมที่กว้างไกลยิ่งขึ้น รวมถึงได้กลายเป็นรากฐานสำคัญของกลุ่มคนเสื้อแดงในเวลาต่อมา

สอดคล้องกับงานของอภิชาติ สถิตินิรมัย และคณะ (2556) ที่อธิบายการลุกขึ้นสู้ของคนเสื้อแดงหรือก็คือคนชนบทส่วนใหญ่ว่า มิได้เกิดจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของคนชนบทที่มีความยากจนเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มคนหลากหลายชนชั้น (Cross-Class) ที่มีความสลับซับซ้อน และมีความคิดทางการเมืองที่หลากหลาย และไม่สามารถแบ่งได้ด้วยเส้นแบ่งทางเศรษฐกิจหรือความแตกต่างของเมืองและชนบท โดยกลุ่มคนเหล่านี้เป็นทั้งชนชั้นกลางระดับล่างในเมืองและชนบท กลุ่มคนที่คัดค้านรัฐประหารและมวลชนผู้สนับสนุนทักษิณ แนวร่วมระหว่างชนชั้นรากหญ้าและนายทุนใหญ่ เป็นต้น ซึ่งออกมาเคลื่อนไหวเพราะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวิธีการเมืองในชีวิตประจำวันของพวกเขา และการเกิดขึ้นที่ทางเศรษฐกิจ และการเมืองใหม่ๆ ขึ้น

2.3. กรอบในการวิเคราะห์

ในส่วนสุดท้าย เราจะพยายามกำหนดประเด็นในการศึกษาวิจัย ทั้งในแง่การเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่วิจัยให้มีความชัดเจนมากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ โดยการแบ่งประเด็นออกเป็น 2 ส่วนย่อย คือ ประเด็นความเปลี่ยนแปลงในมิติทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบท และประเด็นความเปลี่ยนแปลงในมิติการเมือง รวมถึงในแต่ละส่วนก็จะถูกแบ่งออกเป็นประเด็นเฉพาะลงไปอีก เพื่อเป็นประโยชน์ในการอธิบาย และแสดงให้เห็นภาพของพัฒนาการ และปฏิสัมพันธ์ระหว่าง “ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบท” กับ “การเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน” อย่างเป็นรูปธรรม

2.3.1. ประเด็นความเปลี่ยนแปลงในมิติทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบท

มุ่งศึกษาพัฒนาการ และความเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจและสังคมของชนบทตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา เพื่อเป็นพื้นฐานความรู้สำหรับการทำความเข้าใจความรู้สึกนึกคิด และการแสดงออกทางการเมืองของคนชนบท ที่จะช่วยในการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ที่มีกับการเมืองในชีวิตประจำวันของคนชนบทในท้ายที่สุด โดยในระดับพื้นที่จะศึกษาให้เห็นถึงประเด็นในรายละเอียดต่อไปนี้

- ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน เพื่อให้เห็นถึงความเป็นมาของผู้คน และการก่อร่างของชุมชนในอดีตผ่านการอธิบายรูปแบบ และสาเหตุการอพยพย้ายถิ่นฐานจากผู้คนภายนอกพื้นที่ จนกระทั่ง

พัฒนามาเป็นลักษณะของชุมชนในปัจจุบัน โดยเก็บข้อมูล และศึกษาจากกลุ่มเสวนา และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

- พัฒนาการของเกษตรกรรม เพื่อแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการ และความเปลี่ยนแปลงในการทำนาที่ถือเป็นการประกอบอาชีพหลักของผู้คนในพื้นที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และอธิบายให้เห็นถึงต้นทุนในการทำนา และค่าใช้จ่ายของชาวบ้าน ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจ และสังคมของพวกเขาเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี โดยเก็บข้อมูลจากเอกสารของหน่วยงานปกครองท้องถิ่น และหน่วยงานราชการ รวมถึงจากกลุ่มเสวนา และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

- อาชีพ และการทำมาหากินของชาวบ้านในปัจจุบัน หมายรวมถึงทั้งมิติด้านอาชีพ วิธีการผลิต การทำมาหากิน โลกชีวิตทางเศรษฐกิจ และแหล่งรายได้ของชาวบ้าน เพื่อให้เห็นถึงสภาพในปัจจุบัน และสภาพความเปลี่ยนแปลง โดยมุ่งเน้นในระดับหมู่บ้านหรือชุมชน ด้วยการใช้ข้อมูลชั้นสองจากเอกสารของหน่วยงานปกครองท้องถิ่น และหน่วยงานราชการ ส่วนการศึกษาให้เห็นภาพในอดีตจะเก็บข้อมูลโดยกลุ่มเสวนา และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

- สภาพทางสังคม กลุ่ม และการจัดตั้งทางสังคม เพื่อให้เห็นว่า ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของคนในชนบทได้นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงในลักษณะสภาพทางสังคม และการ “จัดตั้ง” ทางสังคมอย่างไรบ้าง เพราะชุมชนต้องมีการปรับความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อให้สอดคล้องไปกับวิถีชีวิตและปัญหาใหม่ๆ ที่กลุ่มคนต่างๆ ต้องเผชิญ ดังนั้น ในส่วนนี้จะเป็นการศึกษาสำหรับทำความเข้าใจถึงสภาพทางสังคม พัฒนาการของการรวมกลุ่ม บทบาท และการเข้าไปต่อรองกับการเมืองระดับท้องถิ่นและระดับชาติในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

2.3.2. ประเด็นความเปลี่ยนแปลงในมิติการเมือง

มุ่งศึกษาการเมืองในชีวิตประจำวันของชนบท ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม เพื่อให้เห็นว่าชาวบ้านหรือชุมชนมี “ความปรารถนา/เจตจำนง” อะไรที่เป็นกรอบโครงกำกับความคิดอยู่เบื้องหลังปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวัน และมีการใช้ “เครื่องมือ” หรือมีกลไกทางการเมืองอย่างไร ได้ผลมากน้อยแค่ไหน และในแง่มุมใดบ้าง สำหรับการต่อรอง แลกเปลี่ยน จัดสรร และกำกับความสัมพันธ์กับนักการเมืองในทุกๆระดับ ทั้งในแบบที่เป็นทางการ และไม่ใช่วิธีการ โดยในระดับพื้นที่จะศึกษาให้เห็นถึงประเด็นในรายละเอียดต่อไปนี้

- การเมืองแบบการเลือกตั้ง หมายถึงความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับพรรคการเมือง หัวคะแนน และนักการเมือง ในมิติของวิธีการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้าน นโยบายของผู้สมัครรับเลือกตั้ง การหาเสียง และมุมมองที่มีต่อการซื้อเสียง ทั้งในระดับท้องถิ่น คือ การเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด ในระดับท้องถิ่น คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และในระดับชาติ คือ การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

- ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับชาวบ้าน และความร่วมมือระหว่างผู้คนในชุมชน เพื่ออธิบายให้เห็นถึงรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับชาวบ้านในทุกระดับ ตั้งแต่ท้องถิ่น ท้องที่ และระดับชาติ และแสดงภาพความร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มคน และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรร และการใช้ทรัพยากร คือ การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน ชุมชน นักการเมือง พ่อค้า ข้าราชการ ภาคประชาสังคม หรือองค์กรอื่นใดที่สามารถส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ต่อชาวบ้านได้ สำหรับใช้ในการจัดสรร และใช้ทรัพยากรร่วมกัน

- การจัดสรรทรัพยากร และการมีส่วนร่วมทางการเมือง คือ กลวิธีของชาวบ้านในการต่อรอง แลกเปลี่ยนผลประโยชน์บางอย่าง เพื่อแลกกับการจัดสรรทรัพยากร และคุณค่าทางการเมืองที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชน และตนเองผ่านทางนโยบายสาธารณะ ทั้งในการเมืองระดับท้องถิ่น ท้องที่ และในระดับชาติ และผ่านการประชุมประชาคม ที่เป็นรูปแบบของการพูดคุย การโต้เถียง ความขัดแย้ง การตัดสินใจที่จะส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของชุมชนหรือปัจเจกบุคคลในชนบท รวมถึงผ่านการตรวจสอบ กำกับ ประณาม และลงโทษนักการเมือง อาทิจำลอง และการยื่นถอดถอนผู้แทนชุมชนหากมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม และเบี่ยงเบนออกจากปทัศสถานหรือกรอบพฤติกรรมทางการเมืองที่พึงปฏิบัติตาม “ธรรมนูญแห่งชนบท”

โดยจะใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากภาคสนาม คือ ใช้การสังเกตปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวมถึงการจัดกลุ่มเสวนาร่วมกับชาวบ้านในชุมชน

บทที่ 3

พัฒนาการ และความเปลี่ยนแปลงในมิติทางเศรษฐกิจ และสังคม ในพื้นที่ตำบลนิลเพชร

ในการทำความเข้าใจการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เราอาจจะเว้นการพิจารณาถึงมิติทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของพวกเขาเหล่านั้นไปได้เลย เนื่องจากการวิจัยนี้มีสมมติฐานที่ว่า การเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ และสังคมในชุมชนหมู่บ้านแห่งหนึ่งของชนบทภาคกลางของไทย มีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ทางการเมืองในชีวิตประจำวันในมิติต่างๆ อย่างแยกกันไม่ออก กล่าวอย่างง่ายคือ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นทั้งปัจจัยส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน และอีกนัยหนึ่งก็เป็นทั้งผลกระทบที่เกิดจากการเมืองในชีวิตประจำวันที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน

ดังนั้น บทนี้จึงเน้นไปที่การสำรวจ และการทบทวนพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงในมิติทางเศรษฐกิจ และสังคมของพื้นที่ชุมชนตำบลนิลเพชร เพื่อมุ่งแสดงให้เห็นถึงข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ว่า ชนบทได้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และสังคม อันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจตลาด ภาคธุรกิจ ที่รุกเข้าสู่พื้นที่ชนบทมากขึ้น และได้เข้ามาแทนที่เกษตรกรรมแบบยังชีพที่เคยเป็นรายได้สำคัญของคนชนบท จนส่งผลให้ชาวนาในฐานะที่เป็นคนชนบทส่วนใหญ่เกิดความเปลี่ยนแปลงจากลักษณะเฉื่อยชาทางการเมืองไปสู่ผู้มีความกระตือรือร้นในทางการเมือง (Passive Citizenship to Active Citizenship) หรือมีลักษณะที่เป็น “คนชนบทผู้มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล” (Cosmopolitan Villager)

โดยเนื้อหาการวิจัยจะถูกแบ่งออกเป็นประเด็นต่างๆ ตามกรอบแนวคิดทฤษฎี และประเด็นในการศึกษาวิเคราะห์ดังในบทที่สอง เพื่อให้เห็นถึงการตอบคำถามของวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่หนึ่ง ผ่านแนวทางตามกรอบสมมติฐานข้อที่หนึ่ง ดังนี้

3.1. ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน

ในประเด็นนี้จะมุ่งไปที่การอธิบายในสองประเด็นหลัก คือ ประวัติศาสตร์การบุกเบิกเพื่อตั้งถิ่นฐานของผู้คนในพื้นที่นิลเพชร และรูปแบบการย้ายถิ่นเข้ามาของคนภายนอกพื้นที่ เพื่อเป็นฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ในการแสดงให้เห็นถึงความเป็นมาของผู้คน ชุมชน และพื้นที่ในอดีต รวมถึงแสดงให้เห็นถึงรูปแบบ และสาเหตุในการย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนนอกพื้นที่นิลเพชร ซึ่งจะช่วยให้

เราสามารถทำความเข้าใจการก่อเกิดชุมชนหมู่บ้าน และพัฒนาการของการย้ายถิ่นฐานที่มีส่วนในการช่วยก่อร่างสร้างตำบลนิลเพชรขึ้นจนมาถึงปัจจุบัน

3.1.1. ความเป็นมา และการตั้งรกรากในยุคบุกเบิกของชุมชน

ในอดีตที่บริเวณแถบนี้เป็นป่า และเป็นทางช้างผ่าน ชาวบ้านเรียกคลองที่ตั้งอยู่บริเวณนี้ว่า “สระพังแพลอย” ซึ่งมีที่มาจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านว่า แต่เดิมบริเวณนี้เป็นสระน้ำ มีคนมาอาศัยทำมาหากินบนแพ แต่ทำมาหากินไม่เจริญ กระทั่งมีน้ำท่วมใหญ่จนทำให้น้ำในสระพัดแพลอยออกไปจนพัง ชาวบ้านจึงเรียกพื้นที่นี้ว่า สระพังแพลอย ในช่วงต่อมาเริ่มชาวบ้านเข้ามาตากถางจับจองที่ดินทำกินในการทำนาหว่าน และนาปี จนรัฐบาลออกเอกสารสิทธิ์ น.ส. 3 มาให้ และได้เป็นโฉนดที่ดินในที่สุด ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวนี้อยู่ในพื้นที่โครงการคลองพระบันลือกับคลองพระพิมล ไม่ใช่พื้นที่ “นาเจ้า” หรือนาที่เคยมีเจ้าของเป็นเชื้อพระวงศ์เหมือนกับบริเวณนาในคลองโยง ทั้งนี้ ในการบุกเบิกที่ดินนั้น ผู้คนได้เริ่มจากการตั้งบ้านเรือนกระจายห่างกันเป็นหย่อมๆ ก่อน แล้วค่อยมารวมตัวเป็นหมู่บ้านทีหลัง

ในอดีตพื้นที่นี้มี 20 หมู่บ้าน สังกัดตำบลบัวปากท่า อำเภอบางปลา ต่อมาเปลี่ยนชื่ออำเภอเป็นบางเลน แล้วให้บัวปากท่าเป็นแค่ชื่อตำบลเท่านั้น ส่วนคำว่า นิลเพชร ที่เป็นชื่อของตำบลมีที่มาจากเรื่องเล่าว่า มีผู้ใจบุญคือ ตานิล และตาเพชรมาสร้างวัดนิลเพชรแถวนี้ ผู้คนไม่รู้จะเรียกชื่อพื้นที่บริเวณดังกล่าวอย่างไร จึงเรียกชื่อตามวัดว่า นิลเพชร

ที่ดินทำกินของชาวบ้านมักมาจากการแลกเปลี่ยนกันมากกว่าซื้อขาย ซึ่งเริ่มแลกเปลี่ยนมาตั้งแต่ปี 2516-2517 ซึ่งก่อนปี 2508 มีกลุ่มบ้านไม่ถึง 10 กลุ่ม (กลุ่มละ 2-3 หลัง) ในหมู่บ้านนี้ การเดินทางสัญจรจะต้องใช้การเดินเท้า หรือลงเรือไปเท่านั้น ซึ่งการลงเรือหางยาวจะมีจัดไว้เป็นรอบๆ ส่วนมากชาวบ้านใช้เดินทางไปตลาดบางไทรป่า เพราะไม่มีพ่อค้าเข้ามาขายข้าวของเครื่องใช้ จึงต้องไปซื้อที่ตลาด ที่น่าสนใจคือ ในอดีต คนที่ร่ำรวยจะอาศัยอยู่บริเวณตลาดบางไทรป่าทั้งนั้น เช่น ผู้มีอันจะกินบางคนมีนาเป็น 1,000 ไร่ ส่วนถนนเริ่มเข้ามาในปี พ.ศ. 2534 - 2535 ซึ่งบ้านของผู้ใหญ่กุนเป็นผู้ที่มีรถยนต์ใช้คันแรกในหมู่บ้าน (กุน 2557)

คนพื้นที่เดิมที่ตั้งรกรากในแถบนี้มีแค่ 3 ครัวเรือนเท่านั้น คือ บ้านผู้ใหญ่ไป บ้านผู้ใหญ่เท่ง และบ้านนายกองพล นอกจากนั้นส่วนใหญ่จะอพยพมาจากที่อื่น อาทิ ภาคอีสาน อย่างจังหวัดร้อยเอ็ด อุบลราชธานี และยโสธร เป็นต้น เช่น กรณีของนายบวม และนายเฮง ที่ครอบครัวแต่เดิมมาจากร้อยเอ็ด ใช้เวลาเดินทางมาถึงบัวปากท่าในช่วง พ.ศ. 2475 (นิลเพชรในปัจจุบัน) กว่า 17 วัน ซึ่งพื้นที่ดั้งเดิมแถบนี้ถือเป็นเขตปลายจังหวัด และทุรกันดารมาก แต่ก็มีเจ้าของครอบครองอยู่ (บวม

2557) (ส่วนใหญ่เป็นผู้มีอันจะกินที่อาศัยอยู่แถวตลาดบางโทร) โดยบิดาของทั้งสองได้ทำงานครั้งแรก เป็นลูกจ้างทำนาให้ผู้ใหญ่เฮียง เกียรติสมบุญ กระทั่ง ทำมาหากินจนมีเงิน และได้ขยับขยายซื้อที่ดิน จนมีถึง 200 ไร่ (ไร่ละ 280 บาทในขณะนั้น) (เฮง 2557)

ทั้งนี้ ครอบครัวดั้งเดิมทั้งสาม คือ บ้านผู้ใหญ่ไป บ้านผู้ใหญ่เท่ง และบ้านนายกองพล ได้ย้าย ออกจากพื้นที่นิลเพชรไปตั้งถิ่นฐานใหม่บริเวณรอบอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อำเภอปากช่อง จังหวัด นครราชสีมา เพื่อทำสวนผลไม้มาหลายทศวรรษแล้ว โดยเราพบว่า ทั้งสามครอบครัวมีความเป็นอยู่ และมีรายได้ที่ถือว่าอยู่ในเกณฑ์ดี เนื่องจากมีที่ดินรอบเขาใหญ่เก็บสะสมไว้หลายแปลงก่อนที่จะมีการ พัฒนาพื้นที่ ดังนั้น ในปัจจุบัน ครอบครัวหรือตระกูลใหญ่ที่มีจำนวนสมาชิกขยายออกเป็นจำนวนมาก จึงกลายเป็นครอบครัวบุกเบิกยุคแรกแทน เช่น ตระกูลสุระพันธ์ ที่ย้ายมาตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2475 และตระกูลพวงมาลาที่ย้ายเข้ามาในช่วงปี พ.ศ. 2480 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ครอบครัวดั้งเดิมที่ตั้ง รกรากมาก่อนปี พ.ศ. 2475 แทบไม่ได้อาศัยอยู่ในนิลเพชรอีกต่อไป หากแต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ใน ชุมชนได้กลายเป็นผลผลิตจากครอบครัวที่อพยพมาในยุคแรกแทน

3.1.2. รูปแบบการย้ายถิ่นเข้ามาของคนนอกพื้นที่

การย้ายถิ่นเข้ามาในนิลเพชรของคนนอกพื้นที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีวัตถุประสงค์หลักที่ เป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ

การย้ายเข้ามาเป็นเกษตรกรทำนาในพื้นที่

เราอาจถือได้ว่า ความต้องการเข้ามาทำเกษตรกรรมเป็นสาเหตุหลักของการอพยพเข้ามาใน พื้นที่นี้ตั้งแต่ในอดีต ดังเช่น กรณีของนายบวม และนายเฮง ที่กล่าวไปแล้วในข้างต้น โดยการเข้ามา เป็นเกษตรกรก็มีทั้งจากการซื้อที่นาเป็นของตนเอง อาทิ คนของตระกูลด้วงโสน และการเช่านาที่นา มาจากเจ้าของที่ดินในตำบล อาทิ นายตม ซึ่งสาเหตุที่มีคนนิยมมาทำนาในบริเวณนิลเพชรทั้งที่มีความ ทุรกันดาร เป็นเพราะที่ดินมีราคาถูกเมื่อเทียบกับพื้นที่บริเวณใกล้เคียง อย่างเช่น ปัจจุบันที่ดิน 1 ไร่ มี ราคาประมาณ 300,000 – 350,000 บาท แต่ถ้าเป็นที่ดินในตำบลลานตากฟ้าที่มีขนาดพื้นที่เท่ากัน จะมีราคาประมาณ 800,000 – 1,000,000 บาทเลยทีเดียว (ตม 2557) ซึ่งความต่างของราคาเป็นผล มาจากการที่บริเวณนิลเพชรยังถูกจัดว่ามีความเป็นชนบทสูงหรือค่อนข้างห่างไกลความเจริญนั่นเอง โดยมีกรณีตัวอย่างที่น่าสนใจของคนนอกพื้นที่ที่ย้ายเข้ามาทำนา ดังนี้

ตัวอย่างแรก นายตม (2557) เป็นคนหมู่ 1 ตำบลลานตากฟ้า อาชีพของครอบครัวเป็น ชาวนาตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ มีพี่น้องทั้งหมด 11 คน ประกอบอาชีพทำนาทุกคน แต่ที่นาของแต่ละคนมี

ไม่เยอะ เพราะต้องแบ่งกันหลายคน ต่อมาพ่อแม่ทำธุรกิจบริษัทปล่อยปู้ยยา แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะชานาที่กู้ไม่มีเงินคืน จึงถูกบริษัทยึดที่ดินบริเวณคลอง 9 และคลอง 10 กว่า 100 ไร่ สุดท้ายพ่อแม่จึงต้องเช่าที่ดินทำนา พอมาถึงรุ่นตนเองเคยเช่านาที่ราชบุรีจากชาวบ้านทำประมาณ 56 ไร่ เช่าไร่ละประมาณ 1,600 บาท ต่อมา บริษัทบุญรอดบริวเวอรี่ จำกัด มากว่านซื้อที่ไปทั้งหมด ทำให้ต้องย้ายครอบครัวมาอยู่ที่นิลเพชร และเช่าที่ดินของเจ้าแก้วข้าวทำนาประมาณ 70 ไร่ ราคาไร่ละ 1,500 บาท

ตัวอย่างที่สอง นายก้าน (2557) บ้านเดิมอยู่ ฉิมพลี ต.ลิ่งชัน (เขตทวีวัฒนา) ย้ายมาอยู่ที่ ตำบลนิลเพชรได้ประมาณ 15-16 ปี อดีตพ่อเคยประกอบอาชีพทำนาบัว (พันธุ์บัวฉัตร และบัวตุ้ม) และเปลี่ยนมาทำสวน ทำงานโรงงาน จนกระทั่งมาทำนา ส่วนที่ดินในนิลเพชรเป็นของพ่อ แต่ให้คนเช่ามา 7 - 8 ปี ก่อนที่นายก้านจะมาเริ่มทำนาเองประมาณ 15-16 ปี ที่ดินดังกล่าวพ่อซื้อไว้นานแล้ว ทั้งหมด 44 ไร่ (เจ้าของที่ขาย 15,000 บาทต่อไร่ แต่นายก้านมาบอกขาย 30,000 บาท) แบ่งให้ลูก 3 คน คือ พี่สาว นายก้าน และน้องสาว ในปัจจุบันพี่สาวขายที่ไปแล้ว เหลือแค่ของนายก้านกับน้อง โดยนายก้านมีนา 14 ไร่ เช่าของน้องสาว 14 ไร่ (ไร่ละ 1,000 บาท) และเช่านาส่วนที่พี่ขายให้คนอื่นไปอีก 14 ไร่ด้วย นอกจากนี้ยังมีเช่านาคนอื่นอีกประปราย

การย้ายเข้ามาประกอบอาชีพอื่นๆ

ในประเด็นนี้อาจมีการทำนาควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพอื่นๆ ด้วย อาทิ การเปิดร้านอาหาร ดังกรณีตัวอย่างของเจ้าของร้านอาหารชายทุ่ง เดิมเป็นคนศาลาแดง และทำสวนกล้วยไม้ ต่อมาได้มาซื้อที่ 100 กว่าไร่ในตำบลนิลเพชร เพื่อทำร้านอาหาร และทำนาควบคู่ไปด้วย เพราะสามารถขายที่เพาะปลูกกล้วยไม้แล้วได้เงินมาซื้อที่นาในจำนวนไร่ที่เยอะกว่ากันมาก (ก้าน 2557) ตัวอย่างที่สอง มีคนนอกเข้ามาซื้อที่ดินแล้วทำเป็นสวนเกษตรประมาณ 4 แปลงในตำบล ซึ่งมีการโฆษณาว่ามีถนน ไฟฟ้า ประปาพร้อม โดยแบ่งที่เป็นบล็อกๆ ขายที่ละสองงาน แต่มีปัญหาเพราะส่วนใหญ่มีแค่เสาไฟฟ้า ไม่มีกระแสไฟฟ้า และเมื่อมีคนมาซื้อที่เพื่อปลูกบ้านก็มาขอขยายอาณาเขตไฟฟ้า เพราะต้องให้เจ้าของแปลงมาขอ แต่ขยายอาณาเขตไฟฟ้ามากก็ไม่ได้ เนื่องจากไฟฟ้าจะตกและมาไม่ถึง (นุช 2557)

การย้ายเข้ามาตามคู่ครองที่เป็นคนพื้นที่นี้

สาเหตุนี้มีมาตั้งแต่ในอดีตเช่นเดียวกับกรณีแรก และสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในตำบล เช่น กรณีนางเอียด (2557) ปัจจุบันอายุ 74 ปี เป็นคนจังหวัดอยุธยา แต่งงานตั้งแต่อายุ 20 ปี แล้วย้ายมาอยู่กับสามีในตำบลนิลเพชร มีลูกทั้งหมด 11 คน ปัจจุบันเหลือ 9 คน คนในบ้านส่วนใหญ่จบ

การศึกษาแค่ระดับประถม 6 สูงสุดแค่มัธยม 3 แล้วไม่ได้เรียนต่อ เมื่อจบแล้วก็มาช่วยกันทำงานในพื้นที่ คือ ทำนา ซึ่งเป็นนาที่เช่าจากเจ้าของที่ดิน ราคาประมาณ 1,000 บาทต่อไร่ และทำธุรกิจรับจ้างรถเกี่ยวข้าว

โดยภาพรวมแล้ว เราจะเห็นได้ว่า พื้นที่นิลเพชรดั้งเดิมถือเป็นชุมชนอพยพที่เป็นการรวมตัวของกลุ่มชาวบ้านที่ต้องการแสวงโชคจากการถูกดึงดูดโดยที่ดินที่แม้จะมีความทุรกันดารหรือห่างไกลความเจริญ แต่ก็มีราคาถูกมากเมื่อเทียบกับที่ดินบริเวณใกล้เคียง อีกทั้งยังไม่ค่อยจะมีการจับจองเพื่อทำมาหากินหรือตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยมากนัก และแม้กาลเวลาจะล่วงเลยมาจนถึงปัจจุบัน สาเหตุสำคัญที่ทำให้มีผู้คนอพยพเข้ามาทำมาหากินหรือตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยในนิลเพชรก็คือ ที่ดินที่มีราคาถูกอยู่เช่นเดิมอย่างไรก็ตาม ถึงแม้ชุมชนนิลเพชรจะดึงดูดผู้คนเข้ามาตามหลักกลไกตลาด (ที่ดินราคาถูก) แต่เราก็มีอาจปฏิเสธได้ว่า ชาวบ้านเหล่านั้นต่างก็ต้องการรวมตัวกัน เพื่อแสวงหาวิธีการในการจัดการกับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับการดำรงชีวิตพวกตนด้วย มิใช่จะสามารถเอาตัวรอดตามหลักการตลาดด้วยการทำนาเอาเองได้แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ซึ่งรูปแบบของการจัดการดังกล่าวจะถูกพูดถึงในบทถัดไปที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ

3.2. พัฒนาการของเกษตรกรรม

ในการชี้ให้เห็นว่าชาวนาหรือชาวบ้านในชนบทได้มีความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นรูปธรรมนั้น เราควรต้องหันมาทบทวน และพิจารณาพัฒนาการด้านการทำมาหากินของชาวบ้านอย่างจริงจัง โดยในที่นี้คือ การทำนา อันเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นผ่านข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งส่วนหนึ่งได้รับจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่ยังมีอายุอยู่ทันเห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และเป็นประจักษ์พยานแห่งความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และถึงแม้ว่า การแบ่งยุคการทำนาด้วยเกณฑ์ช่วงเวลานั้นเป็นสิ่งที่ยากและขาดความชัดเจน (หรืออีกนัยหนึ่งคือ ไม่ควรแบ่งจากกันอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด) เนื่องจากมีจุดอ่อนคือ กระบวนการ และรูปแบบการทำนามักจะมีการเปลี่ยนแปลงกลับไปกลับมาอยู่ตลอดเวลาตามสถานการณ์ที่แปรผันไป ไม่ได้เปลี่ยนแปลงจากรูปแบบหนึ่งไปสู่อีกรูปแบบหนึ่งตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม เพื่อให้ง่ายต่อการมองเห็นพัฒนาการของการทำนา เราจึงจำเป็นต้องมีการแบ่งยุคการทำนาออกเป็นช่วงระยะเวลากว้างๆ โดยใช้เกณฑ์ที่พิจารณาจากปัจจัยด้านวิธีการผลิต การชลประทาน แรงงาน ความทันสมัยของเครื่องมือการเกษตร และรูปแบบการซื้อขายข้าว ซึ่งหากกระบวนการทำนาแบบใดที่เคยใช้ในอดีต และยังมีกรกลับมาใช้อีกในยุคถัดไป เราก็จะมีการระบุถึงอย่างชัดเจน เพื่อหวังลดจุดด้อยในการแบ่งยุคการทำนาตามช่วงระยะเวลา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1. ยุคการทำนาแบบดั้งเดิม ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2510

การทำนาในช่วงแรกสุดเป็นการผลิตโดยวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม ในอดีตที่แคว้นนี้เป็นพื้นที่น้ำท่วมถึงง่าย ดังนั้น การทำนายุคแรกสุดจึงเริ่มจากการทำนาข้าวลอย (หรือเรียกว่านาปี) คือ ถ้าน้ำมาข้าวก็ลอย เป็นการพึ่งพาอาศัยน้ำฝน ไม่ได้มีระบบชลประทาน ทำให้ข้าวเจริญเติบโตขึ้นอย่างไม่แน่นอน ต้องอาศัยฝนตกจึงจะขึ้น ส่วนการอุปโภคบริโภคของชาวบ้านใช้น้ำบ่อ ไม่ได้ใช้น้ำประปา ทั้งนี้ นาปีเริ่มทำในช่วงเดือน 7 (ระหว่างพฤษภาคม – มิถุนายน) โดยใช้รถไถตะกอน แล้วเอาควายมาไถเก็บ เวลาหว่านข้าวแล้วมักจะขึ้นพร้อมกัน แต่ความหนาแน่นไม่เท่ากัน ขึ้นกันว่าข้าวของใครโดนแสงแดดมากกว่า สำหรับบางบ้านมีการใช้รถควายไถ 5 - 6 คัน ควาย 1 ตัวไถได้ประมาณ 1 ไร่ต่อครั้ง ชาวบ้านไถ 2 ช่วง ช่วงแรก เริ่มไถในช่วงตี 4 จนถึง 9 - 10 โมงเช้า ช่วงที่สอง เริ่มไถ 3 - 4 โมงเย็น และเนื่องจากควายเป็นปัจจัยการผลิตที่มีความสำคัญอย่างมาก ประกอบกับค่านิยมความเชื่อเรื่องบุญคุณที่มองว่าควายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านสามารถทำนาหาเงินได้ จึงส่งผลให้ชาวบ้านดูแลควายเป็นอย่างดีทราบจนสิ้นอายุขัย แต่หากชาวบ้านไม่สามารถดูแลต่อไปได้ก็จะนำไปถวายให้กับวัดในชุมชนเพื่อช่วยดูแลต่อไป เช่น กรณีของนายบวม (2557) ที่นำควายซึ่งไม่ใช้งานแล้วจำนวน 4 ตัว ไปถวายให้กับหลวงพ่อบำเหนีย วัดเวฬุวัน ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ในช่วงปี พ.ศ. 2522

สำหรับด้านแรงงาน มีการใช้แรงงานคนเป็นหลัก และเป็นแรงงานการผลิตในชุมชน ซึ่งแบ่งได้สองรูปแบบ ได้แก่ รูปแบบแรก เป็นการจ้างคนงานรับจ้าง และรูปแบบที่สอง เรียกว่า “เอาแรง” มีลักษณะเช่นเดียวกับการลงแขก โดยที่เจ้าของนาแต่ละเจ้าจะผลัดกันไปช่วยทำนาให้กับเจ้าของนาที่มาขอแรง เวียนกันจนครบทุกเจ้า

การทำนาแบบดั้งเดิมไม่มีเทคโนโลยีการผลิตที่ซับซ้อน ได้แก่ ควาย คราด จอบ เสียม ตลอดจนเครื่องมือการเกษตรที่เรียบง่าย โดยปัจจัยการผลิตที่มีบทบาทสูงในยุคนี้ คือ ควาย เนื่องจากเป็นแรงงานสำคัญในการทำนาเริ่มตั้งแต่การไถดินไปจนถึงการเก็บเกี่ยว

ในยุคนี้การซื้อขายข้าวจะมีนายทุนหรือพ่อค้าคนกลางมารับซื้อข้าวจากชาวบ้านที่เป็นลูกค้าหลักจะมี ยายแอด ซึ่งเป็นคนตำบลบางไทรป้ามารับซื้อ แล้วจะให้ชาวบ้านเอาเลื้อนมาลากข้าวใส่ลงเรือให้ แล้วยายแอดจะรับซื้อไปขายต่อให้โรงสีอีกที แต่ต่อมาได้ขยับขยายจนมีโรงสีเป็นของตนเองในรุ่นลูก นอกจากนี้ ยังมีเจ๊กเนี้ยบูน และเจ๊กตงหนี่ ทั้งสองรายอยู่ที่ตำบลไทรงาม และจะรับซื้อข้าวไปขายให้แก่โรงสีไทยอารี รวมถึงโรงสีสิบลประเทืองอีกทอดหนึ่ง โดยทั้งสามคน (ยายแอด เจ๊กเนี้ยบูน และเจ๊กตงหนี่) ยังปล่อยกู้ข้าว ปุ๋ย และยาด้วย ซึ่งระบบกู้เงินจากพ่อค้าคนกลาง เพื่อทำนา ซื้อปุ๋ย และยา

ยังคงมีอยู่จนถึงปัจจุบันกว่า ร้อยละ 30 มีอัตราการเก็บเฉลี่ยประมาณ ร้อยละ 3 ต่อเดือน (เฮง 2557)

3.2.2. ยุคการทำนาแบบสมัยใหม่ ช่วงหลังปี พ.ศ. 2510

การเข้ามาของเครื่องมือการผลิตสมัยใหม่นับเป็นความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของการทำนาในยุคนี้ เพราะส่งผลให้การทำนาดำด้วยควายแบบดั้งเดิมค่อยๆ หดความสำคัญลงไปตั้งแต่ราวปี พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา โดยเริ่มมีรถไถเดินตามเข้ามาแทนที่ ซึ่งความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นผลมาจากการพัฒนาระบบสาธารณสุขปศุสัตว์ ระบบชลประทาน และการเริ่มสร้างถนนในพื้นที่นี้ อีกทั้งมีการนำเทคโนโลยีในการผลิตที่มีความซับซ้อนสูงขึ้นกว่ายุคแรกมาใช้ ทำให้วิถีการผลิต และวิถีชีวิตของคนพื้นที่เปลี่ยนแปลงไปมาก (บวม 2557)

เราจึงอาจถือได้ว่า ยุคนี้เป็นช่วงของการก้าวเข้าสู่การผลิตสมัยใหม่อย่างชัดเจน เนื่องจากการใช้พื้นที่ในการทำเกษตรกรรมสำหรับการผลิตอย่างเต็มที่ และเริ่มมีการใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลงและศัตรูพืช ราวปี พ.ศ. 2520 รวมถึงนำเทคโนโลยีการผลิตเข้ามาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิต และปรับปรุงผลผลิตให้มีประสิทธิภาพมากกว่าในยุคแรก นอกจากนี้ ยังเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงพันธุ์ข้าวเพื่อให้ทันกับการปลูกในแต่ละครั้ง เพราะจากเดิมใช้พันธุ์ข้าวที่สามารถเก็บเกี่ยวได้แค่ครั้งเดียวต่อปี เมื่อระยะเวลาการทำนาเพิ่มมากขึ้นเป็นปีละสามครั้ง ชาวนาก็ต้องเปลี่ยนพันธุ์ข้าวที่มีระยะเวลาการเก็บเกี่ยวให้เร็วขึ้นตามไปด้วย

การใช้เทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัยทำให้การทำนาสะดวกขึ้น และใช้เวลาน้อยลงมาก โดยพัฒนาการของเครื่องจักรที่เข้ามาทำให้การใช้แรงงานจากควายหมดไป และในช่วงราวปี พ.ศ. 2520 การเข้ามาของเครื่องนวดข้าวยุคแรกๆ ที่เรียกว่า “รถนวดยัด” ก็ได้ทำให้ขั้นตอนการเก็บเกี่ยว และการนวดข้าวสามารถลดจำนวนแรงงานลงจากการใช้รถนวดมากยิ่งขึ้นไปอีก แต่ยังคงต้องใช้คนเกี่ยว และคนหอบข้าวเข้ามาใส่ในรถนวดข้าวอยู่ อย่างไรก็ตาม กระบวนการดังกล่าวสามารถลดทั้งระยะเวลา และแรงงานในการผลิตมากกว่าระบบการทำนาแบบดั้งเดิมอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม แม้แรงงานควายจะเริ่มหมดความสำคัญลงไปจากเครื่องจักรที่สามารถเข้ามาทำงานแทนที่ได้ แต่เครือข่ายแรงงานคนในครอบครัว ญาติ และเพื่อนฝูงเองก็ยังคงเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากในกระบวนการผลิตหลายขั้นตอนต้องใช้แรงงานคนในการควบคุม และทำงานในส่วนที่เครื่องจักรไม่สามารถทำแทนได้

ทั้งนี้ เราสามารถแบ่งวิวัฒนาการของกระบวนการนวดข้าวที่มีต่อเนื่องกันมาได้เป็น 3 ช่วงหลักๆ ดังนี้ ช่วงแรก ใช้วิธีนวดยัด/ควายนวด (ควายย่ำ) ช่วงที่สอง ใช้รถไถย่ำ ช่วงที่สาม ใช้รถนวด

ข้าวแบบนวดขัด (ตุ่นวด) ซึ่งเข้ามาประมาณปี พ.ศ. 2520 วิธีการคือ จะนวดในทุ่งนา โดยมีรถ กระแทกชนข้าวจากในทุ่งมาที่รถนวด ซึ่ง 1 วันจะนวดได้ประมาณ 20 กว่าไร่ (50 - 60 ไร่ ต่อวัน ครั้ง) แต่การใช้รถนวดจะต้องใช้อย่างระมัดระวัง เพราะมักมีอุบัติเหตุชาวบ้านสูญเสียอวัยวะ เช่น แขนหรือนิ้วมือ จากการเปลือเอามือเข้าไปใกล้ตัวเครื่องของรถนวดมาแล้ว และเทคโนโลยีรุ่นนี้ยัง จำเป็นต้องใช้แรงงานหอบข้าวจากนาและใช้คนขนข้าวมาใส่รถนวด (บวม 2557)

การใช้รถนวดข้าวแบบเดิมได้เลิกไปในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2530 และต่อมาในปี พ.ศ. 2532 จึงเริ่มมีการใช้รถเกี่ยวข้าวแทนตุ่นวด และคนเกี่ยว โดยรถเกี่ยวรุ่นแรกต้องเอารถกระแทกไปเก็บข้าว ตามนา มีค่าจ้างเกี่ยววันละ 350 บาท (ไม่รวมค่าน้ำมันซึ่งเจ้าของนาต้องออกเอง) และเมื่อมีการใช้ แพร่หลายจึงลดลงเหลือ 250 บาทต่อวัน (บวม 2557) รถเกี่ยวทำให้ทำงานได้มากและลดจำนวน แรงงานลงไปมาก ในระยะแรกรถเกี่ยวยังต้องใช้คนเก็บกระสอบข้าวเปลือกและต้องใช้รถขนกระสอบ ข้าวจากนามายังรถบรรทุก กระทั่งปี พ.ศ. 2545 มีการใช้รถเกี่ยวข้าวแบบอ้อม คือไม่ต้องรองกระสอบ อีกต่อไป ราคาจ้างจึงเพิ่มเป็น 450 บาทต่อวัน (ไม่รวมค่าน้ำมันซึ่งเจ้าของนาต้องออกเอง) และใน ปัจจุบันลดเหลือ 330 - 350 บาท เมื่อก่อนการเกี่ยวข้าวใช้ระยะเวลาเป็นเดือน การจ่ายเงินจึงไม่ต้อง รีบร้อน แต่ปัจจุบันทำนาเสร็จแล้วสามารถเกี่ยวข้าวได้เลย ชาวนาจึงต้องจ่ายเงินค่าจ้างเกี่ยวเร็ว และ จ่ายเป็นก้อนเดียว ทำให้ไม่ค่อยเหลือเงินเก็บ ปัจจุบันในตำบลนิลเพชรมีผู้ครอบครองรถเกี่ยวแยกตาม หมู่บ้านได้ดังนี้ หมู่ 8 มีผู้ครอบครองรถเกี่ยว 8 ราย มีรถ 15 คัน หมู่ 9 มีรถเกี่ยวเช่นกัน แต่ไม่ทราบ จำนวนที่แน่ชัด ส่วนหมู่ 4, 5, 6, 7 ไม่มีรถเกี่ยว ขณะที่รถดีดีเริ่มเข้ามาแทนรถไถในช่วงปี พ.ศ. 2545 ซึ่งตอนแรกมีที่อุไทยเจริญประมาณ 2 - 3 คันเท่านั้น คิดค่าจ้างไถไร่ละ 120 บาท ใช้น้ำมันไม่ต่ำกว่า 2 ลิตรต่อไร่ (กุน 2557)

ตาราง 1 ความเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการทำนา

ประเภทการทำนา	ช่วงเวลา	หมายเหตุ
1. นาข้าวลอย / ข้าวหว่านนาปี	ตั้งแต่ตั้งรกราก - ปี พ.ศ. 2510/2512	เริ่มทำเดือนกุมภาพันธ์/ มีนาคม และเลิกการทำนา แบบนี้ก็เลิกปลูกข้าวไวแสง ด้วย
2. ข้าวหว่านนาดำ	ปี พ.ศ. 2510 / 2512 - 2526 / 2527	เริ่มปลูกข้าวฟิลิปินส์ แล้วมา ปลูกข้าว กข.
3. ข้าวหว่านน้ำตม	ปี พ.ศ. 2526 / 2527 - 2528 / 2530	วิธีการหว่านจะถูกสอนกันเอง ในหมู่ชาวนา

4. นาปรัง (ทำ 2 หน)	ปี พ.ศ. 2528 / 2530 – ปัจจุบัน	เริ่มทำนาเดือนเมษายน/ พฤษภาคม และเกี่ยวเดือน ตุลาคม/พฤศจิกายน ข้าวมี อายุ 3-4 เดือน
---------------------	-----------------------------------	--

อ้างอิงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ 1. นายทุน, ผู้ใหญ่บ้านแห่งหนึ่งในตำบลนิลเพชร 2. นายเฮง, ชาวนา 3. นายบวม สมาชิกสภา
อบต. นิลเพชร 4. นายเดช, ชาวนา วันที่ 14 มีนาคม 2557

3.2.3. ยุคชาวนาแบบผู้จัดการนาตั้งแต่ราวปี 2540 – ปัจจุบัน

เมื่อพัฒนาการของระบบการผลิตในพื้นที่เปลี่ยนแปลงไปสู่การผลิตโดยเครื่องจักร และเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัยมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงในด้านวิธีการผลิตจึงทำให้ชาวนาสมัยใหม่มีลักษณะเป็น “ผู้จัดการนา” และเปลี่ยนการทำนาไปสู่ลักษณะแบบ “งานไม่ประจำ” (part-time) กล่าวคือ เจ้าของนาไม่ต้องลงแรงทำนาเอง แต่ใช้วิธีการจ้างกลุ่มรับจ้างต่างๆ มาทำนาแทน ดังนั้น เจ้าของนาจึงใช้เวลาอยู่ในนาเพียงฤดูกาลทำนาราว 10 - 15 วันเท่านั้น แต่กลับมีค่าใช้จ่ายด้านต้นทุนการผลิตสูงมาก ซึ่งสวนทางกับราคาผลผลิตหรือการขายข้าวเปลือกที่มีความผันแปรเป็นอย่างสูง (สม 2557) ทั้งนี้ หลายหมู่บ้านยังเลิกประเพณีลงแขกไปได้ประมาณ 15 ปี หรือตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 แล้ว เพราะมีวัยรุ่นทำนาน้อยลง และส่วนใหญ่ไปทำงานนอกพื้นที่ รวมถึงเกิดการขยายตัวของกลุ่มรับจ้างที่เข้ามาแทนที่การแลกเปลี่ยนแรงงานเหมือนในอดีตด้วย

พัฒนาการของเครื่องจักรได้ช่วยให้การทำเกษตรสะดวกเร็วขึ้น และทำให้วิธีลงแขกด้วยการขอแรงเพื่อนบ้านเพื่อมาช่วยกันทำนาเริ่มหายไป ส่วนการฉีดพ่นยาฆ่าแมลงถึงแม้จะฉีดพ่นหลายครั้งในการทำนาครั้งหนึ่งๆ แต่เมื่อมีเครื่องฉีดพ่นยาฆ่าแมลงจึงทำให้ฉีดพ่นยาได้เร็วขึ้น โดยอาศัยแรงงานคนทีน้อยลง เมื่อเข้าสู่ช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา การเข้ามาของรถเกี่ยวข้าวแบบเครื่องนวด รวมถึงเครื่องจักรที่ทันสมัยต่างๆ จึงมีบทบาทมากในการทำนาของชาวนาในพื้นที่ นอกจากจะช่วยให้มีความสะดวกและรวดเร็วในการทำการเกษตรแล้ว ยังทำให้ชาวนาผลิตข้าวมากขึ้น ชาวนาบางรายทำนาปีละ 3 ครั้ง การทำนาจึงไม่ต้องพึ่งพาธรรมชาติอีกต่อไป ชาวนาสามารถกำหนดช่วงเวลาในการไถว่านเพื่อทำนาได้ด้วยตนเอง หรือแม้แต่การแบ่งที่นาเป็นส่วนๆ เพื่อทำการเกษตรอย่างอื่นไปพร้อมๆ กันก็ยังสามารถทำได้ เมื่อชาวนาในปัจจุบันมีช่วงเวลาที่ไม่ได้ทำนานานขึ้น ทำให้ชาวนาสามารถหันไปประกอบอาชีพอื่นๆ เพื่อเป็นการเสริมรายได้จากการทำนาอย่างเดียวยังได้อีก ด้วย เช่น นาบัว สวนผักหรือพืชไร่อายุสั้น การเลี้ยงกุ้ง ปลา และสวนผลไม้ (อย่างไรก็ดี หลังน้ำท่วมในปี 2554 ทำให้สวนผลไม้ได้หมดไปจากทุ่ง รวมทั้งโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลให้ราคาข้าวที่สูงมาก

จึงทำให้ไม่มีใครฟื้นฟูสวนผลไม้หรือไม้ยืนต้น แต่กลับล้มสวนเพื่อทำนาแทน) และการเข้าไปเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม (กุน 2557)

เราสามารถแบ่งการทำนาในยุคนี้ได้เป็น 2 รูปแบบหลักๆ คือ การทำนาแบบจ้างทั้งหมด และการทำนาโดยยังลงมือทำเอง สำหรับการทำนาโดยจ้างทั้งหมด ปัจจุบันมีระบบการรับจ้างรองรับทุกกระบวนการ กล่าวคือ ตั้งแต่ขั้นตอนทำเทือกหรือเตรียมดิน เมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จแล้วชาวนาจะรีบเผาตอซังข้าวเพื่อให้ทำนาได้เร็วขึ้น หลังเผาตอซังและขึ้นน้ำเข้านาแล้วก็จะจ้างรถไถดิน แต่ก็ยังต้องจ้างรถไถเล็กมาปรับพื้นที่ด้วยการคราดเพื่อให้เป็นเทือกพร้อมหว่าน การหว่านก็มีทีมรับจ้างหว่านข้าว ซึ่งทีมดังกล่าวนี้จะเป็นทีมเดียวกับทีมพ่นยา โดยเฉลี่ยต้นทุนทำนาจะอยู่ที่ 4,500 – 5,000 บาท ซึ่งถือเป็นแค่ค่าแรง ยังไม่รวมค่าเกี่ยว ถ้าคิดทุกอย่างแล้วค่าใช้จ่ายต่ำสุดอยู่ที่ประมาณ 5,500 บาท และสูงสุดอยู่ที่ 7,000 บาท ราคาขายข้าวอยู่ที่ 6,500 บาท สำหรับค่าความชื้น 15 % แต่ถ้าจะให้ชาวนาสามารถเลี้ยงครอบครัวให้อยู่ได้ควรมีราคาอยู่ที่ 9,000 – 10,000 บาท ซึ่งยังไม่รวมค่าเช่านา นอกจากนี้ ในหมู่บ้านมีชาวบ้านที่ขายข้าวปลูกอยู่แค่ 4 - 5 เจ้า โดยเป็นเจ้าของนาเอง แล้วหาซื้อข้าวและจ้างคนอื่นปลูก ราคาข้าวปลูกจะอยู่ที่ 1,050 บาทต่อไร่ (บวม 2557)

จากรูปแบบการทำนาในยุคนี้ที่ชาวนามีลักษณะเป็น “ผู้จัดการนา” เราจึงอาจกล่าวได้ว่าชาวนาหลายคนมีการเปลี่ยนแปลง และปรับตัวมาสู่วิถีชีวิตแบบใหม่ ซึ่งถือว่าเป็น “คนชนบทพันธุ์ใหม่ ผู้หลากหลายชีวิต” (Polybian) อย่างแท้จริง คือ เราจะนิยามชาวนาในฐานะของผู้ผลิตเพื่อการยังชีพหรือบริโภคในครัวเรือนเป็นหลักไม่ได้อีกต่อไป ซึ่งความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้นำไปสู่ปฏิสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน อันจะกล่าวถึงในบทถัดไป

ตาราง 2 ต้นทุนการทำนาด้วยการจ้าง

ขั้นตอนการจ้างงาน	อัตราค่าจ้างเฉลี่ย	หมายเหตุ
1. ตีดิน	ครั้งละ 120 บาทต่อไร่	
2. ทำเทือก (ปรับที่ แหวกร่องน้ำ)	ครั้งละ 180 บาทต่อไร่	
3. ไถ (รถเล็ก)	ครั้งละ 250 บาทต่อไร่	ค่าจ้างตั้งแต่ไถจนกระทั่งหว่านได้(กรณีใช้รถตีดิน จะจ้างแค่ทำเทือก)
4. หว่านข้าว	ครั้งละ 50 บาทต่อไร่	
5. แหวกน้ำหลังหว่าน	ครั้งละ 40 บาทต่อไร่	

6. ฉีดยาคุมหญ้า	ครั้งละ 50 บาทต่อไร่	ฉีด 2 ครั้ง คือ 1. ฉีดคุมเลน (หลังหวาน 3 วัน) 2. ฉีดคุมหญ้า (หลังหวาน 12 - 14 วัน)
7. ใส่ปุ๋ย	ครั้งละ 50 บาทต่อไร่	
8. ฉีดยาหนอน	ครั้งละ 50 บาทต่อไร่	ฉีดประมาณ 4 - 6 ครั้ง ฉีด 15 วันครั้ง (เริ่มครั้งแรกหลังหวาน 14 วัน และต้องใส่น้ำด้วย)
9. ใส่ปุ๋ยครั้งที่สอง	ครั้งละ 50 บาทต่อไร่	ใส่หลังผ่านไป 1 เดือน (สัปดาห์ 4 - 5 วัน จึงปล่อยให้ให้น้ำแห้ง)
10. ใส่ปุ๋ยครั้งที่สาม	ครั้งละ 50 บาทต่อไร่	ใส่หลัง 50 วันเศษ (ครั้งนี้ต้องใส่น้ำเหมือนครั้งแรก)
11. รถ เกียว	ครั้งละ 350 บาทต่อไร่	ถ้าบวกค่าน้ำมันจะเป็น 450-500 บาทต่อไร่

รวมฉีดยาทั้งหมด 6 - 8 ครั้ง และใส่ปุ๋ย 3 - 4 ครั้ง ขึ้นอยู่กับพันธุ์ข้าว โรค แมลง และคุณภาพดิน

อ้างอิงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ 1. นายกุน, ผู้ใหญ่บ้านแห่งหนึ่งในตำบลนิลเพชร 2. นายเฮง, ชาวนา 3. นายบวม สมาชิกสภาอบต. นิลเพชร 4. นายเดช, ชาวนา วันที่ 14 มีนาคม 2557

ตาราง 3 ราคาปุ๋ย และยาของชาวนา

ชื่อ	อัตราราคาเฉลี่ย	หมายเหตุ
1. ยาคุมหญ้า	380 บาทต่อขวด (ฉีดได้ 4 ไร่ต่อขวด)	นิยมใช้ตราแจ๊คคล็อก
2. ยาคุมหญ้า (ห้วยยามสมกัน หนอนใต้ดิน)	800 - 900 บาทต่อขวด (ใช้ได้ 10 ไร่ต่อขวด)	ฉีดพร้อมยาคุมเลน
3. ยาคุมฆ่า (สารบิวนาคอล)	360 บาทต่อขวด (ฉีดได้ 4 - 5 ไร่ต่อขวด)	ส่วนมากใช้กับหญ้าข้าวนกหญ้ากระตูกขาว หญ้ากระตูกไก่ และหญ้าฟุ่มพวง
4. ปุ๋ย (รวมยูเรีย)	ใช้ครั้งแรก ราคา 730 บาทต่อลูก 1 /ลูกประมาณ 50 กิโลกรัม ใช้ไร่ละ 20 กว่า	ถ้าเป็นปุ๋ยเม็ดจะใช้ไร่ละ 25 กิโลกรัม (ครึ่งลูกต่อไร่) และส่วนมากนิยมใช้ตราช่อฟ้า

	กิโกรัม	
	ใช้ครั้งที่สอง ราคา 720 บาทต่อ ลูก 1 ลูกประมาณ 50 กิโกรัม ใช้ไร่ละ 30 กิโกรัม (ครึ่งลูกนิดๆ)	
	ใช้ครั้งที่สาม ราคา 1,050 บาท ต่อไร่ 1 ลูกประมาณ 50 กิโกรัม ใช้ไร่ละ 30 กิโกรัม (ครึ่งลูกนิดๆ)	นิยมใช้ตราไวคิง
5. ยาฆ่าหนอน	350-400 บาทต่อขวด (ฉีดได้ 4-5 ไร่ต่อขวด) -	ใช้ตามอาการ ไม่มีไม่ต้องใช้

ขวานาลดการลงทุนจากยา และปุ๋ยยากมาก เพราะถ้าไม่ใส่ปุ๋ยใส่ยาจะทำให้ผลผลิตน้อยลง ซึ่งจะยิ่งแย่มากขึ้น

อ้างอิงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ 1. นายกุน, ผู้ใหญ่บ้านแห่งหนึ่งในตำบลนิลเพชร 2. นายเฮง, ชาวนา 3. นายบวม สมาชิกสภา
อบต. นิลเพชร 4. นายเดช, ชาวนา วันที่ 14 มีนาคม 2557

ตาราง 4 ราคาค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ดของชาวนา

ประเภท	อัตราค่าเฉลี่ย	หมายเหตุ
1. ค่าพันธุ์	กระสอบละ 520 บาท 1 กระสอบมี 24 กิโกรัม	ควรหว่านประมาณ 30 – 35 กิโกรัมต่อไร่ แล้วแต่ ประเภทของพันธุ์ข้าว (เฉลี่ย ไร่ละ 550 บาท)
2. ค่าน้ำมัน(ดีเซล)	ลิตรละ 30 บาทต่อไร่สำหรับใช้ เกี่ยว ลิตรละ 40 บาทต่อไร่ สำหรับ ใช้ใส่เครื่องฉีดปุ๋ยฉีดยา	
3. ตัดข้าวดีด	ครั้งละ 215 บาทต่อไร่ / ถ้าคิด เป็นวันตักวันละ 350 บาท	
4. ค่าเครื่องดื่มสำหรับคนงาน	ครั้งละประมาณ 300 – 400 บาท	ต้องซื้อทุกครั้ง เพื่อเอาใจ คนงาน ทั้งช่วงทำงาน และ หลังทำงาน ที่นิยมดื่มคือ M 150, คาราบาว และเหล้า

		เปียร์
5. ค่าเช่า	เฉลี่ย 1,000-1,500 บาทต่อไร่	

อ้างอิงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ 1. นายกุน, ผู้ใหญ่บ้านแห่งหนึ่งในตำบลนิลเพชร 2. นายเฮง, ชาวนา 3. นายบวม สมาชิกสภา อบต. นิลเพชร 4. นายเดช, ชาวนา วันที่ 14 มีนาคม 2557

ตาราง 5 ราคาอุปกรณ์การทำนา

ประเภท	อัตราค่าเฉลี่ย	หมายเหตุ
1. รถไถ + เครื่องยนต์	45,000 บาท + 50,000 บาท	
2. ท่อสูบน้ำ (สแตนเลสสตีล)	1,500 บาท	
3. รถไถคราด	22,000 บาท	
4. เครื่องวิดน้ำ	4,500 บาท	
5. รถไถธรรมดา	10,000 บาท	ตัวรถ 5,500 บาท ตัวเครื่อง 4,500 บาท
6. ผานไถ คราด สกรีนงับ เครื่องไถดินเครื่องไถดิน	10,000 บาท	
7. รถกระแทะ	15,000 บาท	
8. เครื่องพ่นยา	15,000 บาท (เครื่องญี่ปุ่น) 2,500 บาท (เครื่องจีน) 6,000-8,000 บาท (เครื่องเก่า ญี่ปุ่น)	กรณีรับจ้างจะไม่ใช้เครื่องจีน
9. เครื่องหว่านปุ๋ย	15,000 บาท (เครื่องญี่ปุ่น) 2,500 บาท (เครื่องจีน) 6,000-8,000 บาท (เครื่องเก่า ญี่ปุ่น)	กรณีรับจ้างจะไม่ใช้เครื่องจีน

อ้างอิงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ 1. นายกุน, ผู้ใหญ่บ้านแห่งหนึ่งในตำบลนิลเพชร 2. นายเฮง, ชาวนา 3. นายบวม สมาชิกสภา อบต. นิลเพชร 4. นายเดช, ชาวนา วันที่ 14 มีนาคม 2557

3.2.4. ต้นทุนในการทำนา และค่าใช้จ่ายของชาวบ้านในปัจจุบัน

เมื่อเราพิจารณาลักษณะ พัฒนาการ และรูปแบบของการทำนาจากข้อมูลที่ได้แสดงให้เห็นไปแล้ว เราจึงสมควรที่จะสรุปให้เห็นว่า ต้นทุนการทำนาที่แท้จริง และค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของชาวบ้านนั้นเป็นอย่างไร และเพื่อให้ง่ายต่อการมองเห็นภาพต้นทุนทำนา เราจึงจะอธิบายต้นทุนดังกล่าวผ่านกรณีศึกษาของชาวนาในนิลเพชร คือ นายบอ (2557) ด้วยการเฉลี่ยต้นทุนการทำนาต่อ 10 ไร่ ดังนี้

ถ้านายบอทำนา 10 ไร่ ต้นทุนจะตกอยู่ที่ประมาณ 5,500 บาท (หากเป็นนาของตนเอง) เมื่อเอาเข้าโครงการจำนำข้าวจะได้ราคา 15,000 บาทต่อความชื้น 15 % แต่ถ้าเกี่ยวสดจากนาต่อความชื้น 26 - 30 % จะอยู่ที่ประมาณ 12,000 - 13,000 บาท หักลบต้นทุนแล้วจะได้กำไร 100,000 บาทต่อ 4 เดือน หรือเดือนละ 25,000 บาท เมื่อเทียบกับในอดีตก่อนที่จะมีโครงการจำนำข้าว ราคาข้าวจะอยู่ที่ประมาณ 8,000 บาทต่อความชื้น 15% หากขึ้นในระดับ 26 - 30 % ราคาจะอยู่ที่ 6,000 - 7,000 บาทเท่านั้น ถ้าหากหักต้นทุนจะเหลือกำไร 1,000 - 2,000 บาท หรือประมาณ 40,000 บาทต่อ 4 เดือน เท่ากับ 10,000 บาทต่อเดือน

ทั้งนี้ ในการแสดงให้เห็นภาพรวมค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในนิลเพชร เราจะยกกรณีตัวอย่างทั้งหมด 3 กรณี เพื่อพยายามสะท้อนให้เห็นถึงค่าใช้จ่ายของชาวบ้านให้ครอบคลุมมากที่สุด คือ น้ำเปี้ยก ที่เป็นตัวแทนของชาวบ้านที่มีรายได้ปานกลาง น้ำหอม ตัวแทนชาวบ้านที่มีรายได้น้อย และน้ำบอ ตัวแทนชาวบ้านที่อาศัยอยู่คนเดียว เนื่องจากลูกได้ย้ายไปอาศัย และทำมาหากินนอกพื้นที่ ดังนี้

ตาราง 6 ค่าใช้จ่ายรายเดือนของน้ำเปี้ยก (2557) (ตัวแทนชาวบ้านที่มีรายได้ปานกลาง)		
ประเภทค่าใช้จ่าย	จำนวน	หมายเหตุ
1. ค่าใช้จ่ายส่วนตัว : สมาชิกในครอบครัว 3 คน (พ่อ แม่ ลูก)		
ค่าโทรศัพท์	700 บาท	(เฉลี่ย 350 บาท x 2 คน / ตนเอง และภรรยา)
ค่าอินเทอร์เน็ต	550 บาท	
ค่าน้ำมันรถ	6,000 บาท	
ค่ากาแฟ	390 บาท	(13 บาท x 30 กระป๋อง) (ของตนเอง)

ค่าบุหรี	1,200 บาท	(40 บาท x 30 ซอง) (ของตนเอง)
ค่าเบี้ยรี	3,300 บาท	(55 บาท x 60 ขวด / เฉลี่ย 2 ขวดต่อวัน) (ของตนเอง)
ค่าไฟฟ้า	1,500 บาท	(เครื่องปรับอากาศ, โทรทัศน์ เครื่องใช้ไฟฟ้า ทั่วไป และคอมพิวเตอร์)
ค่าประปา	150 บาท	
ค่ารักษาพยาบาล	1,000 บาท	(ของตนเอง)
ค่าทำบุญ	4,100 บาท	(เฉลี่ย 50,000 บาทต่อปี)
ค่าใช้จ่ายเพื่อบริโภค	1,250 บาท	(น้ำมันปรุงอาหาร, อาหารแห้ง) (เฉลี่ย 5,000 บาทต่อ 4 เดือน)
ค่าใช้จ่ายเพื่ออุปโภค	800 บาท	(สบู่ ยาสระผม และยาสีฟัน)
รวม 20,940 บาท		
2. ค่าใช้จ่ายของลูก (ลูกสาว อายุ 19 ปี)		
ค่าใช้จ่ายในอดีต		
- อนุบาล (โรงเรียนเม่งฮั่ว กงฮัก)		
ค่าเทอมเฉลี่ย 3,300 บาท (เฉลี่ยจากค่าเทอม 20,000 บาท x 2 เทอมต่อปี)		
ค่าขนม 150 บาทต่อเดือน		
ค่ารถรับส่ง 600 บาท		
รวม 4,050 บาท		
ค่าใช้จ่ายเสริม : แป๊ะเจี๊ยะแรกเข้าโรงเรียนอนุบาลเอกชน 15,500 บาท (ประมูลแข่งกันเข้า)		
- ประถม (โรงเรียนเม่งฮั่ว กงฮัก)		
ค่าเทอมเฉลี่ย 2,500 บาท (เฉลี่ยจากค่าเทอม 15,000 บาท x 2 เทอมต่อปี)		
ค่าขนม 1,500 บาทต่อเดือน		
ค่ารถรับส่ง 600 บาท		

รวม 4,600 บาท		
- มัธยม (โรงเรียนนาคประสิทธิ์)		
ค่าเทอมเฉลี่ย 3,300 บาท (เฉลี่ยจากค่าเทอม 20,000 บาท x 2 เทอมต่อปี)		
ค่าขนม 1,500 บาทต่อเดือน		
ค่ารถรับส่ง 1,000 บาท		
ค่าเรียนพิเศษ 250 บาท (เฉลี่ยจากค่าเรียนพิเศษ 3,000 บาทที่ต้องจ่ายตอนปิดเทอม)		
รวม 6,050 บาท		
ค่าใช้จ่ายในปัจจุบัน		
ค่าเทอมเฉลี่ยในระดับอุดมศึกษา (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์)	2,000 บาท	(เฉลี่ยจากค่าเทอม 12,000 บาท x 2 เทอมต่อปี)
ค่าน้ำมันรถ	3,000 บาท	(ขับไปเรียนเอง)
ค่าขนม	1,500 บาท	
รวม 6,500 บาท		
รวมค่าใช้จ่ายปัจจุบันทั้งสิ้น 26,640 บาท		

อ้างอิงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นายเปี้ยก, ชานา วันที่ 22 พฤศจิกายน 2557

ตาราง 7 ค่าใช้จ่ายรายเดือนของน้ำหนักอม (2557) (ตัวแทนชาวบ้านที่มีรายได้น้อย)		
ประเภทค่าใช้จ่าย	จำนวน	หมายเหตุ
1. ค่าใช้จ่ายส่วนตัว : สมาชิกในครอบครัว 5 คน (พ่อ แม่ ลูก 2 คน และย่า)		
ค่าโทรศัพท์	300 บาท	(ใช้แค่คนเดียว)
ค่าน้ำมันรถ	6,000 บาท	(รถยนต์ และ จักรยานยนต์)
ค่ากาแฟ	390 บาท	(13 บาท x 30 กระจบอง) (ของสามี)
ค่าบุหรื	1,200 บาท	(40 บาท x 30 ซอง) (ของสามี)
ค่าเปียร์	3,300 บาท	(55 บาท x 60 ขวด /

		เฉลี่ย 2 ขวดต่อวัน) (ของสามี)
ค่าไฟฟ้า	800 บาท	(เครื่องปรับอากาศ, โทรทัศน์ และ เครื่องใช้ไฟฟ้าทั่วไป)
ค่าประปา	220 บาท	
ค่าแก๊ส	180 บาท	
ค่าทำบุญ	1,000 บาท	(เฉลี่ยครั้งละ 200 – 500 บาท)
ค่าใช้จ่ายเพื่อบริโภค	1,600 บาท	(น้ำมันปรุงอาหาร, อาหารแห้ง)
ค่าใช้จ่ายเพื่ออุปโภค	800 บาท	(สบู่ ยาสระผม และยาสีฟัน)
รวม 15,790 บาท		
2. ค่าใช้จ่ายของลูก 2 คน		
- คนโต อายุ 18 ปี เรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) วิทยาลัยการอาชีพบางแก้วฟ้า		
ค่าเทอมเฉลี่ย	333 บาท	(เฉลี่ยจากค่าเทอม 2,000 บาท x 2 เทอมต่อปี)
ค่าขนม	ค่าขนม 3,000 บาท	(รวมค่าน้ำมันรถแล้ว)
- คนที่สอง อายุ 14 ปี เรียนมัธยมปีที่ 3 โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบวรนิเวศศาลายา		
ค่าเทอมเฉลี่ย	608 บาท	(เฉลี่ยจากค่าเทอม 3,650 บาท x 2 เทอมต่อปี)
ค่าขนม	2,100 บาท	
ค่ารถรับส่ง	500 บาท	
รวมสองคน 6,541 บาท		
รวมค่าใช้จ่ายปัจจุบันทั้งสิ้น 22,331 บาท		

อ้างอิงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นางหนอม, ชาวบ้านตำบลนิลเพชร วันที่ 24 พฤศจิกายน 2557

ตาราง 8 ค่าใช้จ่ายรายเดือนของลุงบอ (2557) (ตัวแทนชาวบ้านที่อาศัยอยู่คนเดียว)		
ประเภทค่าใช้จ่าย	จำนวน	หมายเหตุ
1. ค่าใช้จ่ายส่วนตัว : สมาชิกในครอบครัว 1 คน		
ค่าโทรศัพท์	500 บาท	(ใช้แค่คนเดียว)
ค่าจ้างคนขับรถ	2,500 บาท	ลุงบอขับรถไม่เป็น (เฉลี่ย จาก 30,000 บาทต่อปี)
ค่าน้ำมันรถ	6,000 บาท	(รถยนต์ และ จักรยานยนต์)
ค่ากาแฟ	390 บาท	(13 บาท x 30 กระจบอง) (ของสามี)
ค่าเครื่องดื่มชูกำลัง	300 บาท	(10 บาท x 30 กระจบอง)
ค่าไฟฟ้า	550 บาท	(เครื่องปรับอากาศ, โทรทัศน์ และ เครื่องใช้ไฟฟ้าทั่วไป)
ค่าประปา	-	ไม่เสีย
ค่าทำบุญ	14,000 บาท	(เฉลี่ย 100,000 บาทต่อปี)
ค่าใช้จ่ายเพื่อบริโภค	1,000 บาท	(น้ำมันปรุงอาหาร, อาหารแห้ง)
ค่าใช้จ่ายเพื่ออุปโภค	500 บาท	(สบู่ ยาสระผม และยาสี ฟัน)
รวมค่าใช้จ่ายปัจจุบันทั้งสิ้น 19,740 บาท		

อ้างอิงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นายบอ, ชาวนา วันที่ วันที่ 24พฤศจิกายน 2557

ตาราง 9 ค่าใช้จ่ายในงานบวช (เปี้ยก 2557) (ค่าใช้จ่ายในโอกาสพิเศษของครอบครัว)		
ประเภทค่าใช้จ่าย	จำนวน	หมายเหตุ
1. ค่าใส่ของพระสงฆ์		
พระอุปัชฌาย์	1,500 บาท	

พระคู่สวด	2,000 บาท	(1,000 บาท x 2 รูป)
พระอันดับ	200 - 500 บาท	(เฉลี่ย 20 - 25 รูป)
รวม 7,500 - 16,000 บาท		
2. ค่าอัฐบริวาร	10,000 บาท	
3. ค่างานเลี้ยงฉลอง	400,000 - 500,000 บาท	ค่าอาหารเฉลี่ย 100 โต๊ะ เบียร์ขวด 150 ลัง เบียร์สด 3 - 4 ถัง วงดนตรี (ประมาณ 15,000 - 50,000 บาท / นักดนตรี นักร้อง และโคโยตี้) ค่าดูแลนักดนตรี ค่าเช่าเต็นท์ โต๊ะ และเก้าอี้
รวมทั้งสิ้น 417,500 - 526,000 บาท		

อ้างอิงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นายเปี้ยก, ชาวนา วันที่ 22 พฤศจิกายน 2557

จากตารางข้อมูลในข้างต้น เราสามารถพบเห็นสิ่งที่เรียกว่า “ค่าใช้จ่ายสมัยใหม่” ได้ในหลายรายการ ซึ่งค่าใช้จ่ายดังกล่าวมีสาเหตุหลักมาจากความเจริญที่รุกเข้ามาสู่พื้นที่ ทั้งด้านเทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร และการคมนาคม ที่ผลักดันให้ชาวบ้านเริ่มมีความปรารถนาในชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เพื่อผลักดันตัวเองออกจากกรอบของการมีชีวิตแบบพอกินไปสู่อารมณ์ชีวิตที่มีพียงได้ ซึ่งในแง่ที่น่าจะหมายถึงความใกล้เคียงกับวิถีชีวิตของคนในเมืองมากขึ้น อันสะท้อนออกมาให้เห็นอย่างชัดเจน ในหมวดค่าใช้จ่ายของลูกหรือคนรุ่นใหม่ในครอบครัว ที่มีการสนับสนุนให้ศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา โดยค่าใช้จ่ายสมัยใหม่นั้นน่าจะพอแบ่งได้เป็นสองส่วน คือ ส่วนแรก ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต้องจ่ายสำหรับการดำรงชีวิต เช่น ค่าอุปโภคบริโภค ค่าเช่าที่พัก และค่าอาหาร ส่วนที่สอง ค่าใช้จ่ายที่ต้องการนอกเหนือจากการดำรงชีวิต เช่น ค่าอินเทอร์เน็ต ค่าไฟฟ้าสำหรับโทรศัพท์ ค่าเรียนพิเศษ ค่าแรกเข้าในการผลักดันให้ลูกเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนชั้นนำในพื้นที่ ซึ่งในที่นี่หมายถึงรวมถึงค่าเทอมที่มีราคาสูงกว่าโรงเรียนรัฐบาลมาก เช่น ค่าเทอมโรงเรียนเม่งฮั่ว กงฮักอยู่ที่ 15,000 - 20,000 บาท (เปี้ยก 2557) ขณะที่ค่าเทอมโรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบวรนิเวศศาลายา อยู่ที่ 3,650 บาท (หนอม 2557) เท่านั้น เหล่านี้ช่วยย้ำให้เราเห็นว่า ชาวบ้านมีความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต และความปรารถนาใหม่อย่างชัดเจน

เมื่อนำรายได้อะไรก็ตามมาพิจารณาเปรียบเทียบกัน ทั้งสามครอบครัวมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 19,000 – 26,000 บาท หากเทียบกับรายได้อะไรก็ตามในปัจจุบันที่การทำงานเฉลี่ย 10 ไร่ คือ 25,000 บาท จึงหมายความว่า ชาวนาหรือชาวบ้านมีรายรับที่ใกล้เคียงกับค่าใช้จ่ายรายเดือนมาก ทั้งนี้ ยังไม่นับรวมค่าใช้จ่ายในโอกาสพิเศษของครอบครัวที่แม้จะจัดไม่บ่อย แต่ก็มีจำนวนค่าใช้จ่ายที่สูงมากเช่นกัน อาทิ งานบวช (ดังข้อมูลตารางที่ 9) ดังนั้น หากในครอบครัวใดที่มีการทำงานไม่เกิน 10 ไร่ หรือทำงานเข้ามากกว่านาของตัวเอง ย่อมทำให้โอกาสที่ชาวนาจะลืมตาอ้าปาก และใช้ชีวิตแบบพึ่งมีพึ่งได้ในสังคมสมัยใหม่ที่มีค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมขึ้นเป็นสิ่งที่ยากยิ่ง เนื่องจากแค่ค่าจ้างเงินเก็บที่หักลบจากค่าใช้จ่ายก็ถือว่าน้อยมาก คือ ประมาณไม่เกิน 6,000 บาท และเมื่อเทียบกับในยุคก่อนที่จะมีนโยบายสาธารณะอย่าง นโยบายจำนำข้าว จึงยิ่งสะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านแทบจะเอาตัวไม่รอด และทำได้เพียงแค่รักษาอาการปริ่มน้ำของตนเองหรือครอบครัวเท่านั้น

เราจึงอาจกล่าวได้ว่า นโยบายสาธารณะที่ออกมาช่วยเหลือเกษตรกรอย่างเช่น นโยบายรับจำนำข้าวและรูปแบบการจัดสรรทรัพยากรผ่านตัวแทนทางการเมืองในท้องถิ่น เช่น โครงการกองทุนสวัสดิการชุมชน จึงถือเป็นกลไกใหม่ของรัฐที่เข้ามาช่วยรองรับความเสี่ยงที่จะเกิดกับหลักประกันแห่งการยังชีพแบบใหม่ และมีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับการแลกเปลี่ยน ต่อรอง และจัดสรรทรัพยากรระหว่างรัฐกับชาวบ้าน เพื่อเป็นปัจจัยสนับสนุนโอกาสในการพัฒนาตนเอง และชุมชนให้มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นหรือ “พอมีพอกิน” นั่นเอง

3.3. อาชีพ และการทำมาหากินของชาวบ้านในปัจจุบัน

ชาวบ้านในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลนิลประจบอาชีพหลักอยู่ 3 ประเภท คือ ประเภทแรก เกษตรกร ประเภทที่สอง แรงงานรับจ้าง และประเภทที่สาม ผู้ประกอบการร้านค้า โดยทั่วไปชาวบ้านในตำบลมีรายได้เฉลี่ย 94,021 บาท/คน/ปี (องค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร 2556) มีรายละเอียดของแต่ละอาชีพ ดังนี้

3.3.1. เกษตรกร

ชาวบ้านส่วนใหญ่ในตำบลตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งคล้ายคลึงกับลักษณะการประกอบอาชีพของชาวบ้านในพื้นที่ชนบทอื่นๆ ในภาคกลาง โดยแบ่งเป็น การทำนามากที่สุด รองลงมาเป็นการทำสวน และทำไร่ รวมคิดเป็นร้อยละ 32 ของสัดส่วนอาชีพทั้งหมด (องค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร 2556) อย่างไรก็ตาม เกษตรกรที่ทำนามักมีการปลูกพืชอายุสั้นควบคู่เพื่อหารายได้เสริมไปด้วย อาทิ ในหมู่ 8 มีผู้ปลูกต้นไบบัวมากกว่า 30 ราย รวมพื้นที่ประมาณ 40-50 ไร่ ผักบุ้งน้ำ พืชผักสวนครัวดังเช่น โหระพา กะเพรา ถั่วฝักยาว ฯลฯ เป็นต้น

ลักษณะการทำนามีทั้งที่เป็นแบบที่ดินผืนใหญ่ประมาณ 15 - 100 ไร่ติดต่อกันเป็นแปลงเดี่ยว และแบบพื้นที่ไม่ติดต่อกันประมาณ 5 - 6 ไร่ต่อแปลง มีข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ มีเกษตรกรเพียงไม่กี่รายที่เป็นเจ้าของที่นาเอง นอกนั้นต้องเช่ามาจากเจ้าของที่ดินรายอื่น โดยผู้ปล่อยเช่าที่ดินมีลักษณะที่หลากหลาย ทั้งภาคเอกชนเจ้าของโรงสีข้าวขนาดใหญ่ เช่น โรงสีเหลียง ฮวก ไล้ อินเตอร์เทรด (LH) , นายทุนรายใหญ่ ที่ครอบครองที่นาเฉลี่ย 400 ไร่ และนายทุนรายย่อยที่ครอบครองที่นาเฉลี่ยไม่เกินคนละ 20 ไร่ อย่างไรก็ตาม เจ้าของที่ดินส่วนใหญ่ไม่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันกับที่ดินของตนเอง แต่มักมีภูมิลำเนาอยู่นอกพื้นที่ตำบลนิลเพชร ซึ่งตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงการครอบครองที่ดินของชาวบ้านได้ดีที่สุดตัวอย่างหนึ่งเป็นของหมู่ 8 ที่มีพื้นที่ทำนารวมทั้งหมดราว 2,000 ไร่ แต่มีนายทุนใหญ่ที่ให้ชาวบ้านเช่านาอยู่ถึง 3 ราย คือ เฮียเขี้ยะ ดงมูลเหล็ก มีนาประมาณ 400 ไร่ นายปรากฏ มีนาประมาณ 400 - 500 ไร่ และเฮียชา มีนาประมาณ 400 - 500 ไร่ (เฮง 2557) จึงหมายความว่าที่ดินทั้งหมดของนายทุนรวมกันมีพื้นที่เกินกว่าครึ่งหนึ่งของที่นาทั้งหมดในหมู่บ้าน แสดงให้เห็นว่า มีชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำกินอยู่จำนวนมากพอสมควร จึงเป็นสาเหตุให้พวกเขาเหล่านั้นต้องมาเช่านาเพื่อทำมาหากินแทน ทั้งนี้ สำหรับอัตราค่าเช่านาในตำบลจะอยู่ที่ประมาณ 1,000 - 1,500 บาทต่อไร่ (กุน 2557)

เมื่อเราลองพิจารณาการถือครองที่ดินสำหรับทำการเกษตรในภาพกว้างระดับตำบลดังตารางถัดไปจะพบว่า ในแต่ละหมู่บ้านจะมีผู้ครอบครองที่ดินมากกว่า 1 แปลงเป็นจำนวนมาก ซึ่งอาจตีความได้ว่า สาเหตุที่ที่ดินมีขนาดเล็กลงเรื่อยๆ เป็นผลมาจากหลายปัจจัย ทั้งปัจจัยด้านมรดก คือ เมื่อมีการแบ่งมรดกกันระหว่างพี่น้องที่มีจำนวนค่อนข้างสูงตามลักษณะครอบครัวขยายในชนบท ทำให้หลังจากแบ่งสรรมรดกแล้วแต่ละคนได้รับที่ดินเป็นจำนวนไม่มาก และปัจจัยด้านรายได้ ซึ่งชาวนาในปัจจุบันมีรายได้โดยเฉลี่ยไม่มากนัก อันเป็นผลมาจากรายจ่ายหรือต้นทุนการทำนาที่เพิ่มสูงขึ้นมาก ทั้งค่าอุปกรณ์การผลิต ยาฆ่าแมลง การจ้างแรงงานในลักษณะผู้จัดการนา รวมถึงปัจจัยด้านหนี้สิน กระทั่งนำไปสู่การหลุดมือของที่ดินในที่สุด

ประเด็นในข้างต้นได้นำไปสู่การเป็นปัจจัยที่เอื้อให้พวกเขาเหล่านั้นต้องประกอบอาชีพเสริมเพิ่มเติม เพื่อให้มีรายได้เพียงพอในการยังชีพ และพอเพียงในการดำรงชีวิตในโลกสมัยใหม่ รวมถึงเป็นแรงกระตุ้นให้ชาวনারุ่นก่อนและปัจจุบันที่มีได้มีนาเป็นของตนเองหรือมีน้อยมากจนทำให้การทำนาไม่คุ้มทุนต้องผลักดันให้คนรุ่นลูกหลานไปแสวงหาอาชีพใหม่ในภาคการผลิตอื่นๆ นอกพื้นที่หมู่บ้านหรือตำบล เช่น ภาคอุตสาหกรรม และภาคการค้า ซึ่งได้ช่วยย้ำให้เห็นว่า มิติทางเศรษฐกิจและสังคมในชนบทได้มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างแท้จริง โดยรายละเอียดการย้ายถิ่น และการประกอบอาชีพในภาคอื่นๆ ของคนรุ่นใหม่ จะถูกนำมากล่าวถึงต่อไป

ตาราง 10 การถือครองที่ดินสำหรับการปลูกข้าวในตำบลนิลเพชร				
หมู่	จำนวนที่ดินที่ใช้ปลูกข้าว	จำนวนแปลง	กลุ่มพันธุ์ข้าว	หมายเหตุ
1	1,475 ไร่ 2 งาน	61	ข้าวเจ้า	มีจำนวนผู้ถือครองที่ดินมากกว่า 1 แปลง จำนวน 13 ราย แบ่งเป็น - 2 แปลง 10 ราย - 3 แปลง 1 ราย - 4 แปลง 2 ราย
2	810 ไร่ 2 งาน	41	ข้าวเจ้า	มีจำนวนผู้ถือครองที่ดินมากกว่า 1 แปลง จำนวน 9 ราย แบ่งเป็น - 2 แปลง 6 ราย - 3 แปลง 3 ราย
3	223 ไร่	12	ข้าวเจ้า	มีจำนวนผู้ถือครองที่ดินมากกว่า 1 แปลง จำนวน 2 ราย แบ่งเป็น - 2 แปลง 2 ราย
4	2,462 ไร่	181	ข้าวเจ้า	มีจำนวนผู้ถือครองที่ดินมากกว่า 1 แปลง จำนวน 47 ราย แบ่งเป็น - 2 แปลง 30 ราย - 3 แปลง 10 ราย - 4 แปลง 2 ราย - 5 แปลง 2 ราย - 6 แปลง 2 ราย - 9 แปลง 1 ราย
5	440 ไร่ 1 งาน	60	ข้าวเจ้า	มีจำนวนผู้ถือครองที่ดิน

				มากกว่า 1 แปลง จำนวน 12 ราย แบ่งเป็น - 2 แปลง 7 ราย - 3 แปลง 3 ราย - 6 แปลง 1 ราย - 7 แปลง 1 ราย
6	1,938 ไร่ 3 งาน	95	ข้าวจ้าว 89 แปลง และข้าวย่ำ 6 แปลง	มีจำนวนผู้ถือครองที่ดิน มากกว่า 1 แปลง จำนวน 14 ราย แบ่งเป็น - 2 แปลง 9 ราย - 3 แปลง 4 ราย - 4 แปลง 1 ราย
7	615 ไร่	41	ข้าวจ้าว	มีจำนวนผู้ถือครองที่ดิน มากกว่า 1 แปลง จำนวน 10 ราย แบ่งเป็น - 2 แปลง 8 ราย - 3 แปลง 2 ราย
8	633 ไร่	38	ข้าวจ้าว	มีจำนวนผู้ถือครองที่ดิน มากกว่า 1 แปลง จำนวน 7 ราย แบ่งเป็น - 2 แปลง 5 ราย - 3 แปลง 1 ราย - 4 แปลง 1 ราย
9	2,405 ไร่	139	ข้าวจ้าว	มีจำนวนผู้ถือครองที่ดิน มากกว่า 1 แปลง จำนวน 23 ราย แบ่งเป็น

				- 2 แปลง 14 ราย - 3 แปลง 4 ราย - 4 แปลง 1 ราย - 5 แปลง 1 ราย - 6 แปลง 2 ราย - 9 แปลง 1 ราย
10	4,692 ไร่ 1 งาน	233	ข้าวจ้าว	มีจำนวนผู้ถือครองที่ดิน มากกว่า 1 แปลง จำนวน 49 ราย แบ่งเป็น - 2 แปลง 37 ราย - 3 แปลง 9 ราย - 4 แปลง 3 ราย
รวม	เพิ่มตัวเลข	901		162

อ้างอิงข้อมูลจาก บัญชีรับ-จ่าย ใบรับรองเกษตรกรผู้ปลูกข้าว ปี 2556/57 ครั้งที่ 1 ขององค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร

3.3.2. แรงงานรับจ้าง

ชาวบ้านในตำบลนิลเพชรมีการประกอบอาชีพแรงงานรับจ้างเป็นอันดับสองรองลงมาจากเกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 30 ของสัดส่วนอาชีพทั้งหมด (องค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร 2556) ในตำบลมีรูปแบบการรับจ้างหลักๆ อยู่ในภาคการเกษตร โดยเฉพาะการทำนา อย่างไรก็ตาม มีชาวบ้านบางส่วนที่ประกอบอาชีพแบบผสมผสานด้วย คือ มีเกษตรกรบางส่วนใช้เวลาว่างจากการทำนาไปทำงานรับจ้างควบคู่กันไป

จากการสำรวจกลุ่มรับจ้างในตำบลพบว่า กลุ่มรับจ้างในภาคการเกษตรส่วนใหญ่มักนิยมรับจ้างในกิจกรรมหลายประเภท ไม่นิยมรับจ้างทำเพียงกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง อาทิ กลุ่มรับจ้างฉีดยาปราบศัตรูพืชมักจะรับจ้างตัดข้าวตัดไปด้วย เป็นต้น โดยทั่วไปกลุ่มรับจ้างหนึ่งกลุ่มจะประกอบไปด้วยสมาชิกประมาณ 10 - 17 คน การรวมกลุ่มมีทั้งแบบครอบครัว เครือญาติ และคนรู้จัก ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะการรวมกลุ่มที่ไม่ตายตัว จะรวมตัวต่อเมื่อมีคนติดต่อจ้างผ่านสมาชิกในกลุ่ม ทำให้แต่ละคนสามารถแยกไปรับงานรับจ้างส่วนตัวให้กับกลุ่มอื่นๆ ได้ ทั้งนี้ นายจ้างหรือเจ้าของนาจะต้องจองวันล่วงหน้าอย่างน้อย 2 วัน (ทร 2557) และที่น่าสนใจคือ มีธรรมเนียมที่นายจ้างจะต้องเลี้ยงเครื่องดื่มให้ระหว่างทำงานที่นอกเหนือไปจากค่าจ้างด้วย อาทิ คาราบาว น้ำอัดลม และน้ำแข็งยูนิต นอกจากนี้

กลุ่มรับจ้างยังสามารถรับงานได้ทุกพื้นที่ตามความต้องการของผู้จ้าง ไม่จำกัดเฉพาะพื้นที่อยู่อาศัยหรือใกล้เคียงเท่านั้น

นอกจากแรงงานรับจ้างในภาคเกษตรกรรมแล้ว เรายังพบว่า มีแรงงานรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม และพาณิชยกรรมในพื้นที่ด้วย อาทิ แรงงานในโรงงานวงกบ และโรงงานขนมจีน อย่างไรก็ตาม แรงงานที่ทำงานในพื้นที่มักไม่ใช่คนพื้นที่เอง แต่เป็นแรงงานที่ย้ายถิ่นจากภาคอีสานของประเทศ และแรงงานต่างด้าวจากประเทศเมียนมาร์ ส่วนแรงงานที่เป็นคนพื้นที่จริงๆ มักเลือกไปทำงานในโรงงานหรือบริษัทขนาดใหญ่บริเวณนอกพื้นที่หรือในเมืองใหญ่ เพราะจะได้รับค่าตอบแทนที่สูงกว่า และมีโอกาสเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานมากกว่า

กรณีตัวอย่างที่ช่วยสะท้อนให้เห็นภาพของกลุ่มรับจ้างในหมู่บ้าน คือ กรณีของหมู่ 8 ซึ่งมีกลุ่มรับจ้างหลักๆ อยู่ 5 กลุ่ม คือ กลุ่มยายแป๊ะ กลุ่มยายแล กลุ่มนายอ่ำ (คนนอกพื้นที่) ที่มีกลุ่มละ 7 คน รวมถึงยังมีกลุ่มโชคประทาน (นายทุน รับผิดชอบข้าวปลูก) มีสมาชิก 40 – 50 คน และกลุ่มเฮี้ยววด นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มฉัตรยา/หวานปุ๋ย อยู่ 3 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มเอก มีสมาชิก 10 คน กลุ่มระเบียบ มีสมาชิก 14 คน และกลุ่มเฉย มีสมาชิก 10 คน บางส่วนมีอุปกรณ์ตัดข้าวดีด ประมาณ 7 – 8 ตัวต่อกลุ่ม คิดราคาไร่ละ 100-120 บาท ราคาจะสูงมากขึ้นหากที่นาอยู่ไกลมาก ทั้งนี้ สมาชิกของกลุ่มทั้งหมดที่กล่าวมายังคงทำนาของตนเองอยู่เฉลี่ยคนละราวละประมาณ 20-30 ไร่ เพียงแต่มีการรับจ้างเป็นอาชีพเสริมด้วย (เฮง 2557)

การเกิดขึ้น และการขยายตัวของอาชีพรับจ้างในตำบลนิลเพชรได้สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงใน 2 ประเด็นหลักๆ คือ ประการแรก เศรษฐกิจ สะท้อนให้เห็นว่า ชาวนาจำเป็นต้องมีการปรับตัวด้วยการเปลี่ยนจากอาชีพเดิมเป็นการรับจ้างหรือการใช้เวลาว่างจากการทำนามารับจ้างเป็นอาชีพเสริม เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ รวมถึงรองรับกับการทำนายุคใหม่ที่มีค่าใช้จ่ายเพิ่มสูงขึ้นมาก และ ประการที่สอง เศรษฐกิจ สะท้อนให้เห็นว่ารูปแบบการทำนาโดยการพึ่งพิงแรงงานเครือข่ายญาติและเพื่อนฝูง หรือที่เรียกกันว่า “ลงแขก” ได้เลือนหายจนแทบจะกลายเป็นเพียงความทรงจำในอดีตของชาวบ้านไปแล้ว เนื่องมาจากปัจจัยหลายประการ ทั้งรูปแบบการทำนาแบบใหม่ การย้ายถิ่นฐาน และการเปลี่ยนแปลงอาชีพของคนรุ่นใหม่ เป็นต้น เหล่านี้ยังอาจตีความได้อีกว่า ชาวบ้านในตำบลที่เปลี่ยนไปประกอบอาชีพรับจ้าง และประกอบอาชีพแบบผสมผสานได้มีความเปลี่ยนแปลงใน “ความปรารถนา/เจตจำนง” (อันเป็นกรอบโครงกำกับความคิดอยู่เบื้องหลังปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวัน) ไปตามสภาพปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมของอาชีพในปัจจุบันด้วย

โดยเราสามารถแบ่งประเภทการจ้าง และอัตราค่าจ้างในแต่ละประเภทในพื้นที่ตำบลนิลเพชร ได้ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 11 รูปแบบการรับจ้างในภาคการเกษตร

รูปแบบการจ้างงาน	อัตราค่าจ้าง
1. ตีดิน(ด้วยรถตีดินขนาดใหญ่)	ครั้งละ 120 บาทต่อไร่
2. ทำเทือก (ปรับพื้นที่เพื่อหว่าน แหวกร่องน้ำ) (ใช้รถไถเดินตาม)	ครั้งละ 180 บาทต่อไร่
3. ไถ (รถเล็ก) (กรณีจ้างรถตีดินก็ไม่ใช้)	ครั้งละ 250 บาทต่อไร่
4. หว่าน	ครั้งละ 50 บาทต่อไร่
5. แหวกน้ำหลังหว่าน	ครั้งละ 40 บาทต่อไร่
6. ฉีดยาคุมหญ้า	ครั้งละ 50 บาทต่อไร่
7. ใส่ปุ๋ย	ครั้งละ 50 บาทต่อไร่
8. ฉีดยาหนอน	ครั้งละ 50 บาทต่อไร่
10. เกี้ยว(รถเกี้ยว)	ครั้งละ 370 บาทต่อไร่ (ไม่รวมค่าน้ำมัน ราวไร่ ละ 100-150 บาท
11. ตัดข้าวดีด	-แรงงานคนครั้งละ 215 บาทต่อไร่ / ถ้าคิดเป็น วันตกวันละ 350-400 บาท -ตัดด้วยเครื่องครั้งละ 100 บาทต่อไร่ (หมาย เหตุตัดได้แต่ส่วนที่พื้นข้าวจริง)

อ้างอิงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ 1. นายกุน, ผู้ใหญ่บ้านแห่งหนึ่งในตำบลนิลเพชร 2. นายเฮง, ชาวนา 3. นายบวม สมาชิกสภา อบต. นิลเพชร 4. นายเดช,ชาวนา วันที่ 14 มีนาคม 2557

3.3.3. ผู้ประกอบการร้านค้า

อาชีพผู้ประกอบการร้านค้าในตำบลนิลเพชรถือว่ามีจำนวนค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับสองอาชีพข้างต้น โดยเราสามารถแบ่งประเภทร้านค้าออกเป็น 2 รูปแบบหลักๆ คือ การพาณิชย์กรรม และการอุตสาหกรรม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นร้านขนาดย่อย เช่น กิจการทำวงกบ แต่จะมีร้านขนาดกลางเพียงไม่กี่แห่ง เช่น กิจการผลิตขนมจีน อย่างไรก็ตาม ด้วยจำนวนร้านค้าที่มีไม่มากนัก ทำให้เฉลี่ยแล้วจะมีร้านค้าเชิงอุตสาหกรรมประมาณ 1-2 ร้านต่อหมู่บ้าน และมีร้านค้าเชิงพาณิชย์กรรม ที่ส่วนใหญ่

เป็นร้านอาหารขนาดย่อมไม่เกิน 2 ร้าน และรถเข็นขายอาหารประมาณ 3 – 5 คันต่อหมู่บ้านเท่านั้น (กุน 2557) จำแนกรายละเอียดของร้านค้าออกได้ ดังนี้

- การพาณิชย์กรรม มีสถานประกอบการ ดังนี้

- ร้านค้าทั่วไป (โชห่วย)	จำนวน	42	ร้าน
- การอุตสาหกรรม มีสถานประกอบการ	จำนวน	13	แห่ง
- กิจการผลิตลูกโป่ง	จำนวน	1	แห่ง
- กิจการทำวงกบ	จำนวน	8	แห่ง
- กิจการผลิตไฟเบอร์	จำนวน	1	แห่ง
- กิจการผลิตปุ๋ยอินทรีย์	จำนวน	1	แห่ง
- กิจการผลิตขนมจีน	จำนวน	1	แห่ง
- โรงกลึง	จำนวน	1	แห่ง

(องค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร 2556)

เมื่อเราพิจารณาข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับอาชีพผู้ประกอบการร้านค้าจะพบว่า มีความเปลี่ยนแปลงในอาชีพดังกล่าวค่อนข้างน้อย ทั้งในแง่พัฒนาการของรูปแบบการประกอบอาชีพที่มีไม่มากนัก และในแง่การเปลี่ยนสายอาชีพที่ชาวนาหรือผู้รับจ้างจะเข้ามาประกอบกิจการร้านค้า รวมถึงในแง่ที่ผู้ประกอบการร้านค้าจะเปลี่ยนไปประกอบ 2 อาชีพข้างต้น ซึ่งสาเหตุหลักน่าจะมาจากความไม่เชื่อมโยงระหว่างความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ของสายอาชีพ คือ ชาวนาที่สามารถสร้างรายได้จนสร้างเนื้อสร้างตัวขึ้นมาก็มักหาวิธีเพิ่มรายได้ด้วยการซื้อหรือเช่าที่นาเพิ่มเติม และผันตัวเป็นผู้จัดการนาหรือเป็นผู้ให้เช่าที่นาเต็มตัว ขณะเดียวกัน ผู้ประกอบอาชีพรับจ้างที่สามารถสร้างเนื้อสร้างตัวขึ้นมาได้ก็มักจะขยับขยายตัวเองด้วยการเป็นหัวหน้ากลุ่มรับจ้างที่มีเครื่องจักรทำการเกษตรเป็นของตนเอง ซึ่งจะสามารถให้เช่าหรือรับจ้างในประเภทกิจการที่ใหญ่ขึ้นได้ และอาจรวมไปถึงการซื้อที่นาเป็นของตัวเองด้วย ทั้งนี้ ผู้ที่ประกอบอาชีพแบบผสมผสานก็มักจะมีทิศทางการเติบโตไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งในสองรูปแบบข้างต้นเช่นกัน ส่วนผู้ที่เป็นเจ้าของกิจการร้านค้าที่ไม่มีประสบการณ์ที่เชื่อมโยงกับการทำนาจึงไม่ค่อยมีการเปลี่ยนไปประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างแต่อย่างใด หากมีการเปลี่ยนแปลงก็จะเป็นการเปลี่ยนประเภทกิจการร้านค้าเป็นหลักเท่านั้น ดังนั้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างอาชีพผู้ประกอบการร้านค้า ความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคม และการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในตำบลนิลเพชรจึงอาจมีไม่มากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับสองอาชีพข้างต้น

ตาราง 12 สัดส่วนการประกอบอาชีพของประชาชนในตำบลนิลเพชร

การประกอบอาชีพ	ร้อยละ
เกษตรกรรม (ทำนา ทำสวน ทำไร่)	32
รับจ้างทั่วไป	30
อาชีพอื่นๆ (ค้าขาย รับราชการ และ ธุรกิจส่วนตัว)	38

(องค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร 2556)

3.3.4. ความเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพในพื้นที่

เมื่อเรามองเห็นภาพความเปลี่ยนแปลงของพัฒนาการด้านการทำนาแล้ว สิ่งที่ต้องพิจารณาในลำดับถัดมาคือ มิติความเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพของชาวบ้าน ซึ่งจะเป็นมุมมองความเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และสังคม ผ่านการใช้เกณฑ์ด้านอาชีพเป็นตัวแบ่ง อันจะมีประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจวิถีการทำมาหากิน การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพของชาวบ้านในยุคปัจจุบัน โดยความเปลี่ยนแปลงด้านการประกอบอาชีพในพื้นที่มี 3 ลักษณะกว้างๆ ดังนี้

3.3.4.1. การปรับเปลี่ยนจากการทำนาด้วยตนเองเป็นผู้จัดการนา

เมื่อเทคโนโลยีในการผลิตได้พัฒนาไปมากขึ้น ประกอบกับชาวนาไม่ค่อยได้ใช้แรงงานด้วยวิธีการลงแขกเหมือนในอดีตอีกต่อไป อันเนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป และลูกหลานไม่ได้เข้ามาสานต่อการทำนา เพราะต้องการไปประกอบอาชีพอื่นๆ นอกพื้นที่ ส่งผลให้ชาวนาในปัจจุบันต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำนาด้วยตนเองไปสู่การเป็นผู้จัดการนาด้วยการจ้างกลุ่มรับจ้างต่างๆ ที่มีรองรับในแทบทุกขั้นตอนการผลิต สำหรับมาเป็นแรงงานแทนตนเองที่กลายเป็นผู้ “กำกับ” และ “จัดการสิ่งการ” ซึ่งการทำนารูปแบบนี้สามารถช่วยประหยัดระยะเวลาในการทำนาให้รวดเร็วมากขึ้นกว่าในอดีต แต่กลับมีข้อเสียคือ ชาวนาจะต้องแบกรับภาระต้นทุนการผลิตที่สูงมากขึ้นตามปริมาณและประเภทการจ้างกลุ่มรับจ้างต่างๆ เช่นกัน

3.3.4.2. การทำนาไปด้วยและใช้เวลาว่างนอกจากการทำนาไปทำงานรับจ้างเพื่อหารายได้เพิ่มเติม

การทำนาในปัจจุบันไม่ต้องใช้ระยะเวลาเหมือนในอดีต เนื่องจากรูปแบบการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งเครื่องจักร และแรงงาน ส่งผลให้เกษตรกรรายย่อยหรือเกษตรกรที่ยังเช่านารายอื่นสามารถหันมาประกอบอาชีพอื่นๆ ควบคู่ไปกับการทำนาของตนได้ (พงษ์ 2557) อาทิ ในตำบลนิล

เพชรจะมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มรับจ้างไปช่วยทำนาให้กับชาวนารายอื่น ทั้งกลุ่มฉีดยาฆ่าแมลง กลุ่มหว่านข้าว และตัดข้าวตีด ซึ่งอาชีพรับจ้างได้เติบโตจนกลายเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านในพื้นที่ รองลงมาจากการทำนาเลยทีเดียวนอกจากการรับจ้างแล้ว ชาวนายังมีการปลูกพืชผักอายุสั้นควบคู่ไปด้วย อาทิ ใบบัวบก ผักบุ้งน้ำ พืชผักสวนครัวอย่าง โหระพา กะเพรา ถั่ว โดยเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยก่อนที่ชาวบ้านจะเน้นการหาปลาเพื่อยังชีพมากกว่า แต่ช่วงหลังปลาตามธรรมชาติลดจำนวนลง จึงเริ่มปลูกพืชผักเมื่อ 10 ปีที่ผ่านมาเท่านั้น ส่วนสาเหตุที่ปลูกพืชอายุสั้นเป็นเพราะประสบปัญหาน้ำท่วมในช่วงปี พ.ศ. 2554 มาก่อน นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีการเลี้ยงสัตว์ อย่างกึ่งก้ามกราม และกึ่งขาว รวมทั้งมีการเลี้ยงไก่ชนด้วยในบางหมู่บ้าน (ทร 2557)

3.3.4.3. การเลิกทำการเกษตร และไม่ประกอบอาชีพอื่นทดแทน

จากการที่เกษตรกรสามารถส่งลูกให้เรียนในระดับอุดมศึกษาจนสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่าได้ จึงทำให้คนรุ่นหลังไม่นิยมกลับมาทำการเกษตร แต่เลือกที่จะประกอบอาชีพที่มีรายได้สูงขึ้น และไม่ต้องใช้แรงงานหนักเหมือนการทำนา จนกระทั่งบางรายมีทุนมากพอที่จะเลี้ยงดูพ่อแม่ที่มีอายุมากขึ้นโดยไม่ต้องให้ทำนาอีกต่อไป (กุน 2557)

3.4. สภาพทางสังคม กลุ่ม และการจัดตั้งทางสังคม

เมื่อเรามองเห็นภาพรวมของการตั้งถิ่นฐานของชุมชน พัฒนาการการทำนา และรูปแบบการทำมาหากินของชาวบ้านในปัจจุบันแล้ว สิ่งที่เราสมควรต้องพิจารณาต่อไปคือ ความสัมพันธ์ทางสังคม และการจัดตั้งทางสังคมของชาวบ้าน เพื่อช่วยให้เราสามารถทำความเข้าใจรูปแบบความสัมพันธ์ใหม่ๆ ระหว่างชาวบ้าน ชุมชน นายทุน และหน่วยงานของรัฐที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการใช้เป็นฐานวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง “ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคม” กับ “ความปรารถนา/เจตจำนงใหม่ และการแสดงออกทางการเมือง” ของชาวบ้านในนิลเพชร โดยจะกล่าวถึงรายละเอียดในบทถัดไป

3.4.1. ความเปลี่ยนแปลงด้านสังคมของชาวบ้านในพื้นที่

สภาพสังคมในพื้นที่ตำบลนิลเพชรมีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในสองประเด็น คือ ประเด็นแรก แนวโน้มของครอบครัวชนบทมีการเปลี่ยนรูปแบบจาก “ครอบครัวขยาย” ไปเป็น “ครอบครัวเดี่ยว” เพิ่มมากขึ้นกว่าแต่ก่อนอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากครอบครัวสมัยใหม่ไม่ต้องการมีลูกมากเหมือนในสมัยรุ่นพ่อแม่ของตนเอง ทั้งจากการไม่สามารถรองรับค่าใช้จ่ายสมัยใหม่ของลูกจำนวนหลายคน (ดูข้อมูลค่าใช้จ่ายได้ในหัวข้อ 3.2.4 ต้นทุนในการทำนา และค่าใช้จ่ายของชาวบ้าน) และจากการไม่

ต้องพึ่งพิงแรงงานการทำนาในครัวเรือนมากนัก ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการทำนาในรูปแบบ “ผู้จัดการนา” ที่สามารถจ้างแรงงานมาทำแทนได้ในแทบทุกกระบวนการ

กรณีตัวอย่างที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายไปเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น คือ ครอบครัวนายเปี้ยก (2557) ที่มีพี่น้องทั้งหมด 11 คน แต่เมื่อมาถึงยุคครอบครัวของพี่น้องตนเองกลับมีลูกเฉลี่ยแค่ครอบครัวละ 2 - 3 คน ครอบครัวที่มีจำนวนมากสุดคือ 5 คนเป็นของพี่คนโต ส่วนตนเองมีลูกแค่ 1 คนเท่านั้น และกรณีครอบครัวลุงบอที่มีพี่น้อง 9 คน แต่เมื่อมาถึงยุคครอบครัวของพี่น้องตนเอง กลับมีลูกเฉลี่ยแค่ครอบครัวละ 2 - 3 คน ส่วนตนเองมีมากที่สุด คือ 5 คน โดยทั้งสองกรณีต่างให้เหตุผลที่มีลูกน้อยลงตรงกันว่า “ดูแลไม่ไหว” ซึ่งผู้วิจัยมองว่า “การดูแลไม่ไหว” ไม่น่าจะหมายถึงในแง่การไม่มีเวลาหรือกำลังในการเลี้ยงดู แต่หมายถึงการไม่สามารถรองรับค่าใช้จ่ายสมัยใหม่ของลูกได้ เนื่องจากในอดีต สมาชิกพี่น้องของนายเปี้ยก และนายบอ (2557) จบการศึกษาแค่ระดับประถมจากโรงเรียนรัฐบาล ซึ่งเพียงพอต่อการดำรงชีวิต และการทำนาแล้ว ประกอบกับความเจริญด้านเทคโนโลยี และข้อมูลข่าวสารยังไม่แพร่เข้ามาในพื้นที่จึงทำให้ยังไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมตามมาเหมือนในปัจจุบัน เช่น ค่าโทรศัพท์ ค่าเรียนพิเศษ และค่ารถรับส่งของโรงเรียน เป็นต้น ขณะเดียวกัน เมื่อเทียบกับคนในรุ่นลูกจะพบว่า เกือบทุกคนเรียนจบการศึกษาในระดับปริญญาตรี ซึ่งต้องมีค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการเรียน และเข้าสังคมกับเพื่อนในมหาวิทยาลัยดังที่กล่าวไปแล้วในหัวข้อ 3.2.4 โดยค่าใช้จ่ายดังกล่าวมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับชีวิตของคนในเมืองค่อนข้างสูง ทั้งในแง่ความจำเป็นในการจ่าย อย่างเช่น ค่าเทอม และค่าอาหาร และในแง่ความปรารถนาที่เกิดขึ้นนอกเหนือจากความจำเป็น อันเป็นผลมาจากการได้รับข้อมูลข่าวสาร และเทคโนโลยีที่เข้ามาสู่สังคมชนบท อย่างเช่น ค่าอินเทอร์เน็ต ที่ต้องการใช้สำหรับการทำงาน การบันเทิง และการติดต่อกับสังคมออนไลน์ และค่าเรียนพิเศษที่ต้องการสำหรับพัฒนาทักษะการเรียน เพื่อแข่งขันในการสอบเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษากับนักเรียนคนอื่นๆ เป็นต้น

ประเด็นที่สอง แนวโน้มในการทำนา และการลงแขกของคนรุ่นใหม่ลดจำนวนลง เนื่องจากพื้นที่นิลเพชรเป็นสังคมชานามาตั้งแต่อดีต กล่าวคือ รูปแบบการทำนาจะเป็นการช่วยกันทำภายในครอบครัวหรือเครือญาติ ต่อมาเมื่อมีความเจริญเข้ามาในตำบลมากขึ้น ทั้งในแง่ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี และรูปแบบการผลิตแบบใหม่ ส่งผลให้ชาวนาสามารถทำนาได้สะดวก และประหยัดเวลารวมทั้งแรงงานได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม ด้วยรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่เปลี่ยนไปจึงทำให้ลูกหลานของชาวนาซึ่งมีระดับการศึกษาที่สูงขึ้นเลือกที่จะมาสานต่ออาชีพชาวนาน้อยลง และเลือกที่จะไปแสวงหาอาชีพอื่นที่มีรายได้สูงกว่า และไม่ต้องใช้แรงงานหนักเหมือนการทำนา รวมถึงมีการย้ายไปอาศัยอยู่นอกหมู่บ้านหรือตำบลมากขึ้นดังพิจารณาได้จากกรณีตัวอย่างต่อไปนี้

กรณีของนายเฮง (2557) เล่าว่า รุ่นลูกรุ่นหลานไม่ทำนาแล้ว ตนมีลูก 3 คน เรียนจบระดับอุดมศึกษาจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือทุกคน ซึ่งทั้งหมดเลิกทำงานบริษัทเอกชนนอกพื้นที่ ยกเว้นลูกคนกลางเพียงคนเดียวที่เรียนจบปริญญาตรีแล้วไปทำนาที่แถววัดไผ่โรงวัว อำเภอบางแพ จังหวัดสุพรรณบุรี โดยเป็นนาเช่ามีพื้นที่ราว 20 ไร่

กรณีของนายกุน (2557) เล่าว่า มีลูก 3 คน คนโตจบวิทยาศาสตร์เครื่องสำอาง จากมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง คนกลางจบสาธารณสุขศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมจากมหาวิทยาลัยหัวเฉียว และคนเล็กจบวิศวกรรมศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยศิลปากร ทั้งหมดทำงานนอกพื้นที่ ไม่มีใครสนใจจะกลับมาทำนาอีกต่อไป

กรณีของนายบวม (2557) เล่าว่า มีลูก 5 คน คนโตเรียนไม่จบ จึงเลิกทำนา แต่ทำอยู่ที่บางปะสี (ทำนากับสามมี) ที่เหลือจบจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา 2 คน จากมหาวิทยาลัยราชวมงคล 1 คน และวิศวกรรมศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์ 1 คน ซึ่งทั้ง 4 คนทำงานนอกพื้นที่เช่นกัน

จากกรณีตัวอย่างเหล่านี้ เราจะเห็นได้ว่า ข้อมูลเชิงประจักษ์ข้างต้นมีความสอดคล้องเป็นอย่างสูงกับการวิเคราะห์สังคมนิยมในงานวิจัยของ Jonathan Rigg (2001) ที่ว่า หมู่บ้านในชุมชนชนบทภาคกลางของไทยได้กลายเป็นหอพักสำหรับอาศัยหลับนอนเท่านั้น (Dormitory Village) คือ ไม่ได้เป็นพื้นที่หรือปริณทลหลักที่ใช้ในการทำมาหากินเป็นอาชีพอีกต่อไป หมายความว่า คนชนบทรุ่นใหม่ส่วนใหญ่จึงไม่ได้ยึดถืออาชีพภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก หากแต่ได้เข้าไปแสวงหาช่องทางใหม่ๆ ในการทำมาหากินจากภาคอุตสาหกรรมหรือการค้าในเมืองมากกว่า นอกจากนี้ กรณีดังกล่าวยังสะท้อนนัยสำคัญต่อการย้ำให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชาวบ้านในชนบทที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีคิดเชิงเศรษฐกิจ รวมถึงไปถึงปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันของพวกเขาเหล่านั้นอีกด้วย อันเป็นผลมาจากการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่พัฒนาไปมาก ทั้งกรณีคนที่ไม่ประกอบอาชีพหรือศึกษาต่อได้รับจากนอกพื้นที่แล้วนำกลับไปสู่ชุมชนของตน และจากที่ชาวบ้านในชุมชนได้รับข่าวสารผ่านทางสื่อสมัยใหม่ด้วยตนเอง อย่างเช่น สื่อโทรทัศน์ และวิทยุ เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้ได้เปลี่ยนลักษณะของชาวบ้านให้กลายเป็น “คนชนบทผู้มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล” (Cosmopolitan Villager) ซึ่งไม่ได้เป็นผู้เฉื่อยชาทางการเมือง หรือยินยอมอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ดั้งเดิมอย่างไม่รู้ประสีประสาอีกต่อไป และพร้อมที่จะเรียกร้อง และปกป้องพื้นที่ผลประโยชน์ทางการเมืองในแบบที่ควรจะเป็น อาทิ นโยบายสาธารณะที่เอื้อประโยชน์ให้กับวิถีชีวิต และรูปแบบการผลิตใหม่ของตน โดยรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการเมืองในชีวิตประจำวันจะแยกไปอธิบายในบทถัดไป

3.4.2. หนี้สิน การกู้ยืม และกระบวนการเพื่อการประกอบอาชีพ

กระบวนการกู้ยืมเงินของชาวบ้านถือเป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับตลาด และผู้คนภายนอกชุมชนได้เป็นอย่างดี เพราะส่วนใหญ่การกู้ยืมมักจะกระทำกับพ่อค้าคนกลางหรือนายทุนที่มีได้อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกับชาวบ้าน และแม้ว่าในปัจจุบันจะมีหน่วยงานกลางของภาครัฐที่เข้ามาเป็นตัวเลือกในการให้ชาวบ้านได้กู้ยืมเงินเพิ่มมากขึ้น แต่ก็ยังถือได้ว่าเป็นตัวแสดงที่มาจากภายนอกพื้นที่ และมักจะมีแนวทางในการให้กู้ยืมหรือการสนับสนุนตามนโยบายสาธารณะที่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ และกระแสความต้องการของตลาดในช่วงนั้นๆ เป็นหลัก ดังนั้น การทำความเข้าใจรูปแบบ และพัฒนาการการกู้ยืมของชาวบ้าน จึงน่าจะช่วยให้เราสามารถมองเห็นมุมมองความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคมของชาวบ้านได้รอบด้านมากขึ้น

ในตำบลนิลเพชรนั้น ผู้ที่มีการกู้ยืมส่วนใหญ่มักจะเป็นเกษตรกร ซึ่งทำการกู้ยืมเงินเพื่อการประกอบอาชีพเท่าที่จำเป็นเท่านั้น อย่างไรก็ตาม กระบวนการกู้ยืมในพื้นที่ตำบลนิลเพชรมีมานานแล้ว เนื่องจากสมัยก่อนชาวนาไม่มีเงินทุนเอง ส่งผลให้มีพ่อค้าคนจีนมาปล่อยกู้ปุ๋ย และยาฆ่าแมลง ซึ่งในอดีตชาวบ้านทำนาได้เกี่ยวนละ 300 บาท แต่พอขายข้าวแล้วใช้หนี้ไม่หมดก็ต้องมีหนี้พอกสะสมไว้ จนสุดท้ายต้องโอนนาให้แก่นายทุนใหญ่ไปเรื่อยๆ กระทั่งบางรายไม่เหลือที่นาเป็นของตนเองเลย ตัวอย่างเช่น กรณีของหมู่ 8 ซึ่งปัจจุบันมีนายทุนอยู่ 3 รายในหมู่บ้าน คือ เฮียเซี้ยะ ดงมูลเหล็ก มีนาประมาณ 400 ไร่ นายปรการ มีนาประมาณ 400 - 500 ไร่ และเฮียชา มีนาประมาณ 400 - 500 ไร่ นอกจากนั้นเป็นของนายทุนรายย่อยแค่ไม่เกินคนละ 20 ไร่ ทั้งนี้ พื้นที่ทำนาของหมู่บ้านมีทั้งหมดราว 2,000 ไร่ (กุน 2557) จึงหมายความว่า ที่ดินทั้งหมดของนายทุนรวมกันมีพื้นที่เกินกว่าครึ่งหนึ่งของที่นาทั้งหมด สะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านที่ไม่มีที่ทำกินมีปริมาณมากพอสมควร จึงต้องมาเช่านาเพื่อทำมาหากินแทน

จากการสัมภาษณ์นายเฮง (2557) พบว่า ในสมัยก่อนจะมีนายทุนหรือพ่อค้าคนกลางมารับซื้อข้าวจากชาวบ้าน ที่เป็นเจ้าแก่หลักจะมี ยายแอ๊ด ซึ่งเป็นคนบางไทรป่ามารับซื้อ แล้วจะให้ชาวบ้านเอาเลื้อนมาลากข้าวใส่ลงเรือให้ โดยเมื่อก่อนยายแอ๊ดจะรับซื้อไปขายต่อให้โรงสีอีกที แต่ต่อมาได้ขยับขยายจนมีโรงสีของตนในรุ่นลูก นอกจากยายแอ๊ด ยังมีเจ๊กเนียบูน อยู่ที่ตำบลไทรงาม และเจ๊กตงหนี โดยทั้งสองรายจะรับซื้อข้าวไปขายให้แก่โรงสีไทยอารี และโรงสีสิบประเทืองอีกทอดหนึ่ง โดยทั้งสามคน (ยายแอ๊ด เจ๊กเนียบูน และเจ๊กตงหนี) ยังปล่อยกู้ข้าว ปุ๋ย และยาด้วย ต่อมาเมื่อยายแอ๊ดมีโรงสีของตนในปี พ.ศ. 2518-2520 จึงเลิกปล่อยกู้ปุ๋ย ยา และไม่รับซื้อข้าวแบบพ่อค้าคนกลางอีกต่อไป รวมถึงไปทำธุรกิจอ้อยเพิ่มด้วย ในปัจจุบัน ระบบกู้เงินจากพ่อค้าคนกลาง เพื่อทำนา ซื้อปุ๋ย และยาฆ่าแมลงยังคงมีอยู่กว่า ร้อยละ 30 และมีอัตราดอกเบี้ยเฉลี่ยประมาณ ร้อยละ 3 ต่อเดือน

3.4.3. การจัดตั้ง และความสัมพันธ์ทางสังคม

ประเด็นสุดท้ายที่เราจะกล่าวถึง คือ การจัดตั้ง และความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวบ้านในตำบลนิลเพชร อย่างไรก็ตาม หากคนทั่วไปพิจารณาอย่างผิวเผินอาจมองได้ว่า ประเด็นนี้เกี่ยวข้องกับด้านสังคมเป็นหลัก แต่ถ้าเราลองสำรวจตรวจสอบอย่างละเอียดจะพบว่า ประเด็นนี้มีความเกี่ยวข้องกับด้านเศรษฐกิจของชาวบ้านอยู่ด้วย กล่าวอย่างง่ายคือ สาเหตุหนึ่งที่ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มกัน นอกจากจะเพื่อสาธารณประโยชน์ส่วนรวมในชุมชน และการเรียกร้องทรัพยากร ผลประโยชน์ทางการเมือง ทั้งในเชิงนโยบาย และการสนับสนุนโดยตรงแล้ว ยังเกิดจากปัจจัยเชิงเศรษฐกิจ เพื่อรวมกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพเดียวกันสำหรับการสร้างความเข้มแข็งในการต่อรอง และเจรจาผลประโยชน์ทางธุรกิจของพวกชาวบ้านด้วย ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่ากลุ่มจัดตั้งทางสังคมทั้งหลายย่อมต้องมีปฏิสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงในการเมืองในชีวิตประจำวัน เนื่องจากถือเป็นวิธีการหนึ่งในการแสดงออกถึงปฏิบัติการทางการเมืองที่ใช้ในการร่วมจัดสรรทรัพยากร และเจรจาต่อรองผลประโยชน์กับกลุ่มนักการเมือง ในการมุ่งบรรลุความปรารถนาและเจตจำนงของชาวบ้าน โดยเราจะพิจารณาถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวในบทต่อไป

3.4.3.1. กลุ่มอาชีพ และกลุ่มจัดตั้งทางสังคมที่เป็นทางการ

จากการสำรวจข้อมูลในตำบลนิลเพชรพบว่า มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ และกลุ่มจัดตั้งทางสังคมอย่างเป็นทางการใน 2 ระดับ คือ ระดับตำบล ที่จัดตั้งโดยองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งแต่ละกลุ่มจะได้รับการสนับสนุนผ่านเงินทุนกู้ยืมแบบไม่มีดอกเบี้ย และระดับหมู่บ้าน ที่จัดตั้ง และผลักดันโดยตัวหมู่บ้านเอง

การจัดตั้งกลุ่มระดับตำบล

กลุ่มแรกถือเป็นกลุ่มที่จัดตั้ง และลงทะเบียนโดยองค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร มีทั้งหมด 9 กลุ่ม แบ่งได้เป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

- กลุ่มสวัสดิการชุมชนตำบลนิลเพชร	จำนวน	1	กลุ่ม
- กลุ่มอาชีพ	จำนวน	4	กลุ่ม

ประกอบด้วย

- 1.กลุ่มหัตถกรรม
- 2.กลุ่มแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร
- 3.กลุ่มอุตสาหกรรม
- 4.กลุ่มผลิตภัณฑ์จัดสวน

ทั้งหมดมีสมาชิกประมาณ 10 กว่าคนต่อกลุ่ม)

- กลุ่มพันธู์ข้าวพื้นเมือง	จำนวน	1	กลุ่ม
- กลุ่มแกนนำอาสาพัฒนาตำบลนิลเพชร	จำนวน	1	กลุ่ม
- ชมรมกีฬาตำบลนิลเพชร	จำนวน	1	กลุ่ม
- ชมรมผู้สูงอายุ	จำนวน	1	กลุ่ม

(องค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร 2556)

กรณีตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นภาพของกลุ่มจัดตั้งในระดับตำบลที่มีการบริหารจัดการอย่างเข้มแข็ง คือ “กองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลนิลเพชร” ผ่านการสัมภาษณ์นายทุนผู้ใหญ่บ้านแห่งหนึ่งในตำบลนิลเพชร (2557) ซึ่งเล่าที่มาของการก่อตั้งกองทุนว่า เริ่มต้นมีกำนันเป็นประธาน และมีผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิก อบต. เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง ก่อตั้งเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน ปี พ.ศ. 2551 จัดหาสมาชิกเข้าร่วมกองทุนครั้งแรกได้ 38 คน รวมเงินทั้งสิ้น 1,210 บาทถ้วน โดยชาวบ้านร่วมระเบียบร่วมกันพร้อมกับใช้ระเบียบกองทุนเงินออมแห่งชาติ ปัจจุบันมีสมาชิกกว่า 2 พันคน (หมู่ที่ นายทุนดูแลอยู่มีสมาชิกประมาณ 300 กว่าคน) ทั้งนี้ ชาวบ้านไม่จำเป็นต้องเข้าเป็นสมาชิกทุกคน

ปัจจุบันทางกลุ่มกองทุนมียอดเงินกว่า 3 ล้านบาท มาจากเงินที่เก็บจากสมาชิก (ประมาณ 2 ล้าน 6 แสนบาท) และเงินสนับสนุนโดยตรงจากรัฐ (คิดเป็นร้อยละจากเงินออมของสมาชิก ออมได้เท่าไรจะสมทบเพิ่มตามจำนวนเงิน) ทั้งนี้ มีการจัดเก็บ และจ่ายเงินสวัสดิการ รวมถึงประชุมคณะกรรมการทุกวันที 5 ของเดือน ชาวบ้านต้องออมวันละ 1 บาท คิดเป็นเฉลี่ย 365 บาทต่อปี มีนายกฤษณะ เล็บครุฑ ประธานสภา อบต. เป็นผู้ประสานงานสมาชิก มีนายสกุล ยอดศรีคำ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8 เป็นเหรียญฎีก (กน 2557)

ผู้ใหญ่ทุนได้ให้ข้อสังเกตว่า

“การชักชวนชาวบ้านเข้าเป็นสมาชิกไม่ได้ใช้วิธีการโดยสมัครใจเสมอไป แต่กำนันกลับใช้วิธีการใส่ชื่อชาวบ้านบางคนเข้าเป็นสมาชิกเลย ส่งผลให้มีชาวบ้านบางคนที่ไม่ยินยอมจ่ายด้วยความจำยอม ขณะที่บางส่วนก็ไม่ยอม ทำให้กำนันต้องเป็นผู้จ่ายเงินให้แทน ซึ่งถือเป็นการซื้อใจชาวบ้าน วิธีหนึ่ง แต่กลับส่งผลเสียต่อกลุ่มคือ ทำให้ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง”

ผู้ใหญ่อยังกล่าวอีกว่า

“มีเรื่องการเมืองในกลุ่มสวัสดิการด้วย เช่น เวลามีการแข่งเลือกตั้งตำแหน่งต่างๆ ในตำบลหรือหมู่บ้าน หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแพ้ ฝ่ายนั้นก็มักจะไม่นิยมจ่ายเงินให้กองทุนจนกระทั่งลาออกจากการเป็นสมาชิก เพราะกองทุนดังกล่าวเป็นหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงของฝ่ายที่ชนะในการจัดเก็บเงิน เช่นในกรณีของหมู่ 7”

ทั้งนี้ แม้ว่ากลุ่มสวัสดิการจะดำเนินการมาแล้วกว่า 6 ปี แต่จากมุมมองของผู้วิจัยที่ได้จากการสัมภาษณ์กลับพบว่า มีประเด็นที่ควรได้รับการแก้ไขปรับปรุง ดังนี้

ประการแรก บุคลากรที่ทำงานจริงๆ ให้กับกลุ่มน้อย เช่น เวลามีการลงมติ สมาชิกมักไม่รู้ข้อมูลพื้นฐานในเรื่องที่ต้องตัดสินใจอะไรเลย เน้นฟังพวกพ้องมากกว่าจะสนใจรายละเอียดของประเด็นที่ต้องพิจารณา

ประการที่สอง ไม่มีการจ่ายเงินสวัสดิการแบบขั้นบันได (สมาชิกจะได้เงินสวัสดิการเพิ่มขึ้นตามจำนวนปีที่เป็สมาชิก) คือ สมาชิกที่เพิ่งเข้าใหม่ได้เงินสวัสดิการเท่ากับคนที่เป็มานานแล้ว ทำให้สมาชิกบางคนไม่พอใจและลาออก โดยผู้ใหญ่สกุลได้เคยเสนอในที่ประชุมให้มีการเปลี่ยนแปลงแล้ว แต่กรรมการบางคนไม่สนใจ บอกว่า “จะออกก็ช่างเขา” ซึ่งในกรณีที่สมาชิกเก่าลาออก แล้วมาสมัครใหม่ให้จ่ายเงินย้อนหลังนับจากวันที่ลาออกจะได้รับสิทธิประโยชน์เท่าเดิม

ประการที่สาม คณะกรรมการกองทุนใช้จ่ายเงินไม่เหมาะสม เช่น ในการประชุมปี พ.ศ. 2554 – 2556 มีการจัดประชุมใหญ่ ใช้โต๊ะกว่า 100 ที่ และแจกของที่ระลึกมูลค่ากว่า 3 – 4 แสนบาท ซึ่งตนมองว่าฟุ่มเฟือยมากเกินไป อย่างไรก็ตาม การจัดงานดังกล่าวยังเป็นเรื่องของการเมืองด้วย คือ ฝ่ายที่จัดงานใช้เงินของกองทุนในลักษณะของการหาเสียงล่วงหน้าอย่างไม่เป็นทางการด้วยวิธีแจกของที่ระลึกเพื่อซื้อใจชาวบ้าน

ประการที่สี่ การทุจริตในการกระบวนการขอเบิกเงินกองทุน เช่น สมาชิกมีการแก้ไขเสร็จค่ารักษาพยาบาลจากที่นอนรักษาตัว 3 วัน เป็น 8 วัน เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น กรณีตัวอย่างของกลุ่ม “กองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลนิลเพชร” ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน ช่างราชการ และนักการเมืองท้องถิ่น ในการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีร่วมกันได้อย่างชัดเจน ซึ่งเป้าหมายของการบริหารจัดการทรัพยากรก็เป็นไปทั้งเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมของกลุ่ม และเป็นไปเพื่อการต่อสู้ทางการเมืองอย่างไม่เป็นทางการควบคู่กันไป รวมถึงยังสะท้อนให้เห็นอีกมุมหนึ่งว่า การเมืองในระดับท้องถิ่น ซึ่งมีตัวแสดงสำคัญอย่างกำนัน และ

ผู้ใหญ่บ้านยังคงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นตัวกลางช่วยกระจาย และส่งต่อทรัพยากรให้กับชาวบ้านในพื้นที่อยู่ กล่าวคือ แม้ว่าจะมีนักการเมืองในระดับท้องถิ่นที่ดูเสมือนจะกลายมาเป็นผู้บริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนผ่านองค์การบริหารส่วนตำบลเกิดขึ้น แต่บทบาทของนักการเมืองระดับท้องถิ่นที่ยังคงมีอยู่ และสามารถที่จะปรับตัวไปตามสถานการณ์ รวมถึงนโยบายรัฐจากทั้งส่วนกลาง ภูมิภาค และท้องถิ่นได้

ตาราง 13 ระเบียบการเบิกจ่ายเงินของกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลนิลเพชร		
ประเภท	การเบิกจ่าย	หมายเหตุ
1. เสียชีวิต	จ่าย 10,000 บาท พร้อมพวงหรีดไม่เกิน 350 บาท	สมาชิกใหม่ ครบ 3 เดือน จ่าย 5,000 บาท เป็นสมาชิกครบ 1 ปี (นับจากวันสมัคร) จ่าย 10,000 บาท
2. เจ็บ - ป่วย	นอนโรงพยาบาลคืนละ 300 บาท 10 คืน/ปี	สมาชิกใหม่ ครบ 3 เดือน จ่าย คืนละ 200 บาท เป็นสมาชิกครบ 1 ปี (นับจากวันสมัคร) จะได้รับคืนละ 300 บาท
3. คลอดบุตร	ได้เงินขวัญถุง 800 บาท / บุตรที่เกิดใหม่จากพ่อและแม่ที่เป็นสมาชิกกองทุนจะได้สิทธิ์เป็นสมาชิกกองทุนฟรี 1 ปี	เป็นสมาชิกครบ 1 ปี (นับจากวันสมัคร) ได้ขวัญถุง 800 บาท / เป็นสมาชิกครบ 6 เดือน กองทุนจึงจะคุ้มครอง
4. อุบัติเหตุฉุกเฉิน	ไม่นอนโรงพยาบาลจ่าย 500 บาท (1ครั้ง/1 ปี)	จะต้องเกิดจากอุบัติเหตุเท่านั้น
5. ทุนการศึกษา	สมาชิกระดับอนุบาล-ประถมศึกษาปีที่ 6 คนละ 100 บาท/ปี	จ่ายในวันเด็กแห่งชาติ
6. สวัสดิการผู้สูงอายุที่มีอายุมากที่สุด	โดยจ่ายหมู่บ้านละ 1 คน คนละ 500 บาท (ได้รับสิทธิเพียงครั้งเดียว)	จ่ายในวันผู้สูงอายุแห่งชาติ (วันที่ 13 เมษายนของทุกปี) โดย

		เกณฑ์ผู้สูงอายุจะต้องมีอายุ 80 ปีขึ้นไป และมีอายุมากที่สุดในห้องนี้ ผู้สูงอายุต้องเป็นสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลนิลเพชร
7. สวัสดิการอัครีภัย	จ่ายค่าซ่อมแซมบ้านรายละเอียดไม่เกิน 1,000 บาท	ใช้หลักเกณฑ์เดียวกับ อบต. และต้องอยู่ในดุลยพินิจของคณะกรรมการกองทุน

อ้างอิงข้อมูลจากระเบียบการเบิกจ่ายเงินของกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลนิลเพชร ปี พ.ศ. 2557

ตาราง 14 รายชื่อคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการชุมชน (วันละบาท) ปี 2557	
ตำแหน่ง	รายชื่อ
ที่ปรึกษากองทุน	1. นายจรรณ วงศ์วาร
ประธานกองทุน	2. นายสินทบ โพธิ์อุบล
กรรมการ	3. นายเจนต์ คงฉิม 4. นายบัวแย้ม รัตน์ไทรแก้ว 5. นายสกุล ยอดศรีคำ 6. นายสุระพันธ์ นมนาน 7. นายชวน สุดจิตจุล 8. นายสุวิจักขณ์ หสตั้งไทรแก้ว 9. นายสุภัส แสงวารินทร์ 10. นายสมาน ดิษฐพูล 11. นายสายชล ไกรสาตี 12. นายวิชิต หอมอุดม 13. นายจำนงค์ เพิ่มทองอินทร์ 14. นายวิเชียร ไทรจำปา 15. นายสิทธิ์ ไทรฟัก 16. นายธนวัฒน์ แก้วไทรนันท์ 17. นายไพโรจน์ เจริญอินทร์พรม 18. นายประเทือง นักร้อง 19. นายพิสิฐชัย ตั้งเหลียง 20. นายกฤษณะ เล็บครุฑ 21. นายศิริวุฒิ แก้วไทรกล้า 22. นายสมเดช ดิษฐพูล 23. นายประภา เพียรภักดี 24. นายสนั่น จำปาวงค์ 25. นายนะที เส็งเจริญ 26. นายสมเกียรติ ประทุมสินธุ์ 27. นายนที ไทรบัวแก้ว 28. นายอเนก กสิกวรณ

29. นายประจิด เพ็องฟู

อ้างอิงข้อมูลจากระเบียบการเบิกจ่ายเงินของกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลนิลเพชร ปี พ.ศ. 2557

การจัดตั้งกลุ่มระดับหมู่บ้าน

กลุ่มอาชีพ และกลุ่มจัดตั้งระดับที่สอง คือ ในระดับหมู่บ้าน จะมีการจัดตั้ง และแยกกองทุนกันเอง (ทำให้ไม่มีการบันทึกข้อมูลของแต่ละหมู่บ้านในฐานะข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบล) โดยเป็นการผลักดันจากระดับหมู่บ้าน จึงจัดเป็นแผนพัฒนาของหมู่บ้านเอง ไม่ใช่แผนที่เสนอจากระดับองค์การบริหารส่วนตำบล จากนั้นจึงมีหน่วยงานภาครัฐมาสนับสนุน เช่น เกษตรจังหวัดมาช่วยทำงานในระดับปฏิบัติการ และองค์การบริหารส่วนตำบล รวมถึงผู้ใหญ่บ้านเป็นฝ่ายคอยสนับสนุนด้านเงินทุน

โดยทั่วไป กลุ่มอาชีพ และกลุ่มจัดตั้งในระดับนี้จะมีเงินหมุนเวียนประมาณ 500,000 บาทต่อกลุ่มต่อปี และองค์การบริหารส่วนตำบลช่วยสนับสนุนอีกประมาณ 100,000 บาทต่อปี ซึ่งเงินสนับสนุนนั้นเป็นเงินทุนกู้ยืมระยะสั้น 3 เดือน (หากคืนเงินครบตามกำหนด จะเพิ่มยอดเงินให้ในครั้งถัดไป) ทั้งนี้ กลุ่มส่วนใหญ่มีการบริหารจัดการที่เข้มแข็งจึงอยู่มาได้เป็นสิบปี ส่วนมากจะเป็นกลุ่มทางการเกษตร จึงเน้นยืมเงินมาซื้อปุ๋ยยา เพราะถ้าเชื่อกับร้านค้าจะมีอัตราดอกเบี้ยสูงมาก (นุช 2557) สำหรับกรณีตัวอย่างของกลุ่มอาชีพในระดับหมู่บ้านที่น่าสนใจ คือ หมู่ 8 เนื่องจากมีกลุ่มที่ค่อนข้างหลากหลาย และมีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ดังนี้

1.กลุ่มพืชผักสวนครัว เน้นปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อรับประทานกันเอง และมีการจำหน่ายให้กับคนในชุมชนบ้างเล็กน้อย

2.กลุ่มถนอมอาหาร มีการแปรรูปอาหารสดแล้วนำไปจำหน่ายให้กับคนในชุมชน แต่ไม่ค่อยมีการเคลื่อนไหวยามากนัก

3.กลุ่มใบบัวบก มีทั้งแปรรูป คือ แปรรูปเป็นใบบัวบกทอดรสชาติต่างๆ อาทิ รสพิชซ่า ซึ่งมีการทำ Good Manufacturing Practice (GMP) หรือหลักเกณฑ์และวิธีการที่ดีในการผลิตอาหาร ร่วมกับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เพื่อช่วยเป็นเกณฑ์ หรือข้อกำหนดพื้นฐานที่จำเป็นในการผลิต และควบคุมกระบวนการแปรรูปอาหารให้มีคุณภาพ กลุ่มนี้มีชาวบ้านเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก เพราะผลผลิตได้ราคาดี นอกจากนี้ ยังมีรายการโทรทัศน์มาถ่ายทำเกี่ยวกับสินค้าแปรรูปด้วย ส่วนแบบขายสด มีพ่อค้ารับซื้อในราคาถูกลงละ 300 บาท เพื่อนำไปขายต่อที่ตลาดไท ตลาดมูมเมือง เป็นต้น ส่วนข้อดีของกลุ่มคือ ต้องมีคองงานคอยดูแลเป็นจำนวนมาก

4. ชมรมไถ่พื้นเมือง ตั้งโดยผู้ใหญ่บ้านเอง มีสมาชิก 10 กว่าคน เน้นเลี้ยงเพื่ออนุรักษ์ไก่ชน ตั้งมาได้ 4 ปีแล้ว แต่ไม่ค่อยมีงบประมาณช่วย ขณะที่ในอดีตเคยมีกลุ่มจังหวัดโทรมาสอบถามแล้ว จึงอาจมีการสนับสนุนในอนาคต (บวม 2557)

นอกจากการรวมตัวที่เกิดจากการจัดตั้งเองแล้ว ยังมีการจัดตั้งกลุ่มทางสังคมในระดับหมู่บ้าน โดยเป็นผลมาจากนโยบายของส่วนกลางด้วย อาทิ กรณีกองทุน SML ที่ส่วนกลางมอบหมายให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ดูแลงบประมาณ และจัดสรรทรัพยากรให้กับชาวบ้านผ่านการเสนอโครงการไปยังส่วนกลาง เช่น โครงการขอซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค และปุ๋ยยา เป็นต้น ซึ่งโครงการดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการจัดตั้งทางสังคมในหมู่สมาชิกหมู่บ้านขึ้นโดยปริยาย เพื่อร่วมกันต่อรอง และเสนอความต้องการของพวกเขาต่อไปยังผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นตัวแทนชาวบ้านในการไปประสานงานกับหน่วยงานราชการของส่วนกลาง อย่างไรก็ตาม ในการบริหารจัดการกองทุน SML ก็ยังพบปัญหาในบางประเด็นคือ ผู้ใหญ่บ้านบางคนกล่าวว่า ในบางปีมีการล๊อคเสปคโครงการจากภาครัฐด้วย เช่น บังคับให้ทุกหมู่บ้านต้องขอเงินไปซื้อเครื่องกรองน้ำจากบริษัทๆ หนึ่งเท่านั้น ถ้าหากหมู่บ้านใดไม่ขอไปซื้อเครื่องกรองน้ำก็จะไม่ได้รับการอนุมัติ อีกทั้งยังต้องจ่ายเงินใต้โต๊ะให้หน่วยงานที่ดูแลประมาณ 1 หมื่นบาทด้วย ซึ่งหมู่ที่ผู้ใหญ่คนดังกล่าวดูแลของไม่ได้มากถึง 2 ปี เพราะไม่ยอมขอตามที่ล๊อคเอาไว้ เพราะหมู่ที่ดูแลจะเน้นการให้ชาวบ้านยืมปุ๋ยไปใช้แบบไม่มีดอกเบี้ย แต่หมู่อื่นจะเน้นแจกข้าวสาร ใต้ เก้าอี้ และเครื่องกรองน้ำทุกบ้าน หากใครไม่รับก็ให้เงินไปแทน เมื่อรัฐบาลให้เลิกกองทุน SML เนื่องจากขาดทุน แต่หมู่ที่ดูแลกลับยังบริหารจัดการกองทุนได้ และมีเงินคงเหลือกว่า 7 แสนบาท เพราะมีเงินเหลือจากการปล่อยกู้ปุ๋ยให้ชาวบ้าน ซึ่งได้กำไรไม่มาก เนื่องจากปล่อยถูกกว่าเอกชนประมาณ 20 บาท คือ ปล่อยที่ 630 บาท มาจากต้นทุน 620 บาทรวมกับค่าธรรมเนียม 10 บาท ขณะที่เอกชนปล่อย 640 บาท มีดอกเบี้ยอีกร้อยละ 2 - 3 เท่ากับต้องเสียดอกเบี้ยอีกเป็นร้อยบาท (กุน 2557)

3.4.3.2. กลุ่มอาชีพ และกลุ่มจัดตั้งทางสังคมที่ไม่เป็นทางการ

การรวมกลุ่มในลักษณะที่ไม่เป็นทางการของชาวบ้านนิลเพชรถือได้ว่าเป็นรูปแบบการจัดตั้งทางสังคมประเภทแรกที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เนื่องจากในอดีตยังไม่มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ และกลุ่มทางสังคมอย่างเป็นทางการ ซึ่งมีลักษณะการบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น การรวมตัวกันอย่างหลวมๆ เพื่อร่วมพูดคุย ถกเถียง และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นไปในชุมชนจึงกลายเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมประเภทแรกๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้าน และยังคงเกิดขึ้นสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เพียงแต่อาจมีความแตกต่างในเรื่องประเด็นการพูดคุยที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่เกิดขึ้น

โดยการรวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการมีจุดเด่นที่ต่างกับการรวมกลุ่มแบบเป็นทางการในสามประเด็นหลัก ดังนี้

ประเด็นแรก วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งของกลุ่มไม่ชัดเจนเหมือนกับกลุ่มที่เป็นทางการ คือ กลุ่มที่จัดตั้งแบบเป็นทางการมักมีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งที่ชัดเจน อาทิ ก่อตั้งเพื่อรวมกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพแปรรูปใบบัวบก รวมกลุ่มเพื่อร่วมกันออมเงินเป็นกองทุนสวัสดิการ หรือรวมกลุ่มเพื่ออนุรักษ์ไม้พื้นเมือง เป็นต้น ขณะที่กลุ่มแบบไม่เป็นทางการจะไม่มีวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่มพูดคุยหรือทำกิจกรรม ซึ่งเป็นได้ตั้งแต่เรื่องสัพเพเหระทั่วไป บ้านเทิง เศรษฐกิจ สังคม ไปจนถึงการเมือง เช่น การเล่าเรื่องตลกไปกฮา การติฉินนินทาเพื่อนบ้าน การพูดคุยเกี่ยวกับความทุกข์ร้อนในการทำมาหากิน การวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของนักการเมือง (มีข้อสังเกตที่น่าสนใจจากข้าราชการในพื้นที่ คือ ข้าราชการไม่ค่อยเห็นชาวบ้านมีการถกเถียงเกี่ยวกับประเด็นเชิงนโยบายมากนัก ซึ่งมองว่า อาจเป็นเพราะชาวบ้านไม่ได้ให้ความสนใจในการพิจารณารายละเอียดของนโยบายที่มักมีเอกสารประกอบเป็นจำนวนมาก) รวมถึงการถกเถียงเกี่ยวกับผู้สมัครรับเลือกตั้งทั้งระดับท้องถิ่น เป็นต้น (นุช 2557)

ประเด็นที่สอง การรวมกลุ่มแบบนี้ไม่มีสายการบังคับบัญชาหรือการบริหารจัดการที่เป็นรูปธรรม โดยมากจะเป็นการรวมกลุ่มกันในช่วงที่ชาวบ้านว่างเว้นจากการประกอบอาชีพหลัก และเสริม เช่น กลุ่มวงเหล้า กลุ่มเล่นการพนัน และกลุ่มสภากาแฟ เป็นต้น

ประเด็นที่สาม จากลักษณะการรวมตัวแบบหลวมๆ จึงทำให้การรับสมาชิกของกลุ่มไม่ได้ใช้เกณฑ์สากลทั่วไปอย่างเพศ อาชีพ อายุ และหมู่บ้าน เป็นตัวกำหนด หากแต่เป็นการใช้หลักการพูดคุยที่ถุกคอ ถุกอัยยาศัยกันมากกว่า (พงษ์ 2557)

ด้วยลักษณะกลุ่มที่ไม่เป็นทางการในข้างต้น จึงอาจทำให้เราคิดได้ว่า กลุ่มที่มีการรวมตัวแบบหลวมๆ มีการบริหารจัดการที่ไม่เป็นรูปธรรม และไม่มีความมั่นคงที่แน่นอนในการจัดตั้งย่อมไม่น่าจะมีความสำคัญกับปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้านไปได้ แต่ในความเป็นจริงแล้ว การจัดตั้งกลุ่มที่ไม่เป็นทางการกลับมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดกับการเมืองในชีวิตประจำวันของพวกเขาเหล่านั้น ในฐานะที่เป็นทั้งรูปแบบ และวิธีการหนึ่งของปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวัน สำหรับการต่อรอง แลกเปลี่ยน จัดสรร และกำกับความสัมพันธ์กับนักการเมืองในทุกระดับ ทั้งในแบบที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ซึ่งจะแตกต่างกับแบบแรกที่เป็นในลักษณะความร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มคน และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรร และการใช้ทรัพยากร คือ การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน ชุมชน นักการเมือง พ่อค้า ข้าราชการ ภาคประชาสังคม หรือองค์กรอื่นใดที่สามารถส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ต่อชาวบ้าน สำหรับใช้ในการจัดสรร และใช้ทรัพยากรร่วมกัน

จากรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม และการรวมกลุ่มเหล่านี้ เราจึงอาจกล่าวได้ว่า ชาวบ้านในนิลเพชรมีการปรับรูปแบบความสัมพันธ์จากครอบครัว “ขยาย” ไปสู่ “เดี่ยว” มากขึ้น เพราะคนรุ่นใหม่เริ่มมีแนวโน้มในการมีลูกเฉลี่ยต่อครอบครัวน้อยลง และแสวงหาโอกาสทางอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม รวมถึงย้ายไปอาศัยอยู่ในพื้นที่อื่นมากขึ้น ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านด้วยกันเองก็ยังคงแสดงออกผ่านการรวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และได้เพิ่มการรวมตัวแบบเป็นทางการมากขึ้น ทั้งในระดับหมู่บ้าน และตำบล ซึ่งมาจากการจัดตั้งด้วยกลุ่มตนเอง การจัดตั้งโดย อบต. และการจัดตั้งโดยปริยายผ่านนโยบายสาธารณะหรือโครงการต่างๆ ของส่วนกลาง เพื่อต่อรอง รวมถึงแลกเปลี่ยนการจัดสรรทรัพยากรกับนักการเมืองท้องถิ่น ท้องที่ และส่วนกลาง ขณะเดียวกันความสัมพันธ์กับนายทุน และพ่อค้าคนกลางก็ยังคงมีอยู่ผ่านกระบวนการกู้ยืม หากแต่ได้ลดจำนวนลงไปค่อนข้างมาก ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากนโยบายสาธารณะของรัฐ การรวมกลุ่มทางสังคมหรืออาชีพ และการจัดสรรทรัพยากรของผู้แทนท้องถิ่นที่ได้เข้ามารองรับ และแทนที่การกู้ยืมในภาคเอกชนมากขึ้น ซึ่งแน่นอนว่า ส่วนใหญ่ย่อมมีอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำกว่า สามารถผ่อนปรนได้ง่ายกว่า และไม่ค่อยมีความเสี่ยงในการสูญเสียหลักทรัพย์ค้ำประกันการกู้ยืมเหมือนในภาคเอกชน

3.5. สรุป

ผลการศึกษา และข้อค้นพบที่ได้จากบทนี้ช่วยให้เราสามารถมองเห็นความเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ และสังคมในพื้นที่นิลเพชรอย่างเป็นรูปธรรมผ่านสี่มิติหลักๆ คือ ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานพัฒนาการของเกษตรกรรม อาชีพ และการทำมาหากินของชาวบ้านในปัจจุบัน รวมถึงสภาพทางสังคม กลุ่ม และการจัดตั้งทางสังคม ซึ่งทั้งสี่มิติล้วนแสดงให้เห็นว่าพื้นที่นิลเพชรมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงจาก “ชนบท” ไปสู่ “กึ่งเมืองกึ่งชนบท” มากขึ้น และทำให้ชาวบ้านมีความปรารถนาในวิถีชีวิตแบบใหม่ อันส่งผลให้กรอบโครงที่กำกับพฤติกรรมทางการเมืองในชีวิตประจำวันของพวกเขาเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยมีปัจจัยสำคัญที่ขับเคลื่อนความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว คือ ความเจริญทางด้านเทคโนโลยี ความเจริญทางด้านข้อมูลข่าวสาร และนโยบายสาธารณะของรัฐ

ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในการผลิตส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงาน จากวิธีการทำงานแบบใช้แรงงานคน และควาย ไปสู่การใช้เครื่องจักรที่ทันสมัย ซึ่งช่วยลดจำนวนแรงงานคน และเข้ามาแทนที่การทำงานของควายได้แทบจะสมบูรณ์ รวมถึงสามารถลดระยะเวลาในการทำงานได้เป็นจำนวนมาก จนนำไปสู่ชาวนาที่มีลักษณะ “ผู้จัดการนา” ที่มีหน้าที่ควบคุมสั่งการแรงงานรับจ้างให้ทำงานแทนตนเอง ทั้งนี้ เมื่อมีความเจริญทางด้านข้อมูลข่าวสารก็ส่งผลให้ชาวนาเริ่มมีความคิดที่จะแสวงหาโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองให้ดียิ่งขึ้น และส่งเสริมลูกหลานให้เรียนในระดับที่สูงขึ้น จนทำให้พวกเขาเหล่านั้นมองหาการทำมาหากินนอกภาค

เกษตรกรรมมากขึ้น เพื่อที่จะได้มีรายได้สูงขึ้น และไม่ต้องเหน็ดเหนื่อยในการควบคุมดูแล ประกอบกับเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัย จึงส่งผลให้การทำนาแบบเอาแรงหรือใช้แรงงานคนใน เครือข่ายความสัมพันธ์ครอบครัว ญาติ และเพื่อนฝูงเริ่มเสื่อมสลายลงไป ขณะเดียวกันจึงช่วยส่งเสริม ให้เกิดการขยายตัวของอาชีพแรงงานรับจ้างในพื้นที่ขึ้นด้วย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชาวนาจะมี พัฒนาการในการทำนาที่ทันสมัยมากขึ้นจนไม่ต้องหวั่นเกรงต่อความเสี่ยงของหลักประกันแห่งการยังชีพแบบเดิม แต่กลไกดังกล่าวก็ยังยากที่จะรองรับกับความเสี่ยงต่อหลักประกันแห่งการยังชีพใน รูปแบบใหม่ เช่น ราคาสินค้าการเกษตรที่ผันผวน และการมีรายรับไม่พอสอดคล้อง เหล่านี้ทำให้นโยบายสาธารณะที่ถูกหยิบยื่นจากทั้งรัฐส่วนกลาง และท้องถิ่น เข้ามามีบทบาท และอิทธิพลในการจัดการความเสี่ยง และช่วยเติมเต็มหลักประกันแห่งการยังชีพแบบใหม่ของชาวบ้านมากขึ้น

ทั้งนี้ เราอาจตีความได้ว่า นโยบายสาธารณะ และการจัดสรรทรัพยากรระหว่างนักการเมือง และชาวบ้านเป็นความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นในชนบท อันเป็นผลมาจากการกระจายอำนาจในการเลือกตั้งผู้แทนท้องถิ่นให้กับชาวบ้านตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ. 2540 และกระแสการแข่งขันเชิงนโยบายของพรรคการเมืองต่างๆ ที่ทำให้บรรดาพรรค และนักการเมืองทั้งระดับชาติ และท้องถิ่นต้องหันมาให้ความสนใจในการกำหนดนโยบายสาธารณะที่จะสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชาวบ้านในชนบทท่ามกลางบริบทของสังคมสมัยใหม่มากขึ้น ซึ่งสมมติฐานของเรามีความเชื่อว่า ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมมีปฏิสัมพันธ์กับการเมืองในชนบท คือ ความเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจ และสังคมสามารถส่งผลต่อการเมืองได้ฉับไวด ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองก็สามารถส่งผลต่อเศรษฐกิจ และสังคมในชนบทได้ฉับนั้น

โดยความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ส่งผลต่อเศรษฐกิจ และสังคมในชนบทผ่านประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

ประเด็นแรก นโยบายสาธารณะจากรัฐส่วนกลาง และท้องถิ่นได้เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และสังคมในพื้นที่ เช่น นโยบายประกันราคาพืชผลได้ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน และพ่อค้าคนกลางหรือนายทุนในพื้นที่ผ่านกระบวนการกักขังค่อยๆ ลดความสำคัญลง เนื่องจากนโยบายดังกล่าวช่วยทำให้เกษตรกรมีรายได้จากการทำนามากขึ้น จึงทำให้สามารถมีเงินเหลือเพียงพอในการจ่ายค่าต้นทุนการผลิต และมีเก็บไว้เป็นทุนสะสมสำหรับการดำรงชีวิต และทำมาหากินได้ในอนาคต โดยที่ไม่ต้องเป็นหนี้หรือเป็นหนี้้น้อยลง ขณะเดียวกัน นโยบายกองทุนหมู่บ้าน และนโยบาย SML ก็ได้เข้ามาแทนที่รูปแบบการกักขังเงินจากภาคเอกชน เพราะมีอัตราดอกเบี้ยต่ำ และมีเงื่อนไขที่ยืดหยุ่นผ่อนปรนกว่ามาก ส่งผลให้ชาวบ้านไม่

จำเป็นต้องกู้จากพ่อค้าคนกลางที่มีอัตราดอกเบี้ยสูงเหมือนในอดีต ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่น่าไปสู่การไม่สามารถชำระหนี้จนต้องสูญเสียหลักทรัพย์ค้ำประกัน เช่น ที่ดินทำกิน เป็นต้น

ประเด็นที่สอง การจัดสรรทรัพยากรระหว่างนักรการเมือง และชาวบ้านได้ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงในเศรษฐกิจ และสังคมในชนบท ตัวอย่างที่สำคัญคือ กรณีการดึงงบประมาณจากส่วนกลางมาขังท้องถิ่นเพื่อก่อสร้างถนนลาดยางในหมู่บ้าน และระหว่างพื้นที่นา ซึ่งถนนลาดยางมีความสำคัญอย่างมากต่อวิธีการผลิต และการคมนาคมของชาวบ้าน โดยจะช่วยให้ชาวนาสามารถนำเครื่องจักรการผลิตขนาดใหญ่ เช่น รถเกี่ยว และรถไถดิน เข้าไปในที่นาได้โดยไม่ต้องกังวลกับปัญหาถนนลูกรังทรุดเหมือนในอดีต อันจะทำให้การทำงานเป็นไปด้วยความรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันถนนลาดยางยังช่วยให้การคมนาคมมีความสะดวกรวดเร็ว และช่วยเชื่อมพื้นที่ชนบทอย่างนิลเพชรเข้ากับถนนสายหลักที่สามารถเข้าสู่เมืองหลวงอย่างกรุงเทพฯ ได้มากขึ้น ดังพิจารณาได้ว่า หากเราเดินทางจากนิลเพชรเข้ากรุงเทพฯ (เขตฝั่งธนบุรี) จะใช้ระยะเวลาเพียง 30 -40 นาทีเท่านั้น

ประเด็นที่สาม นโยบายสาธารณะ และโครงการต่างๆ ของส่วนกลาง และท้องถิ่นได้ส่งผลต่อรูปแบบการจัดตั้ง และการรวมกลุ่มทางสังคมในพื้นที่ อาทิ โครงการกองทุนสวัสดิการชุมชนได้ส่งผลให้ชาวบ้านมีการรวมตัวกันอย่างเป็นรูปธรรมผ่านเครือข่ายทางการเมืองของนักรการเมืองในท้องถิ่น และท้องที่ เพื่อร่วมกันสะสมทุนเป็นค่าใช้จ่ายสำรองสำหรับรองรับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับการดำรงชีวิตของพวกเขา ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านมีการรวมตัวกันสร้างกลไกในการรับมือกับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับหลักประกันแห่งการยังชีพแบบใหม่ด้วย ขณะเดียวกัน กองทุน SML ก็ได้ผลักดันให้ชาวบ้านมีการรวมตัวกันเพื่อต่อรองขอโครงการจากนักรการเมืองที่รับผิดชอบกองทุน เพื่อจัดสรรทรัพยากรที่ได้มาจากส่วนกลางให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และชุมชน เช่น ขอโครงการปล่อยกู้ปุ๋ยยา ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ และโครงการซื้อเครื่องจักรการผลิตมาให้ชาวบ้านเช่าในราคาถูก เป็นต้น เหล่านี้ช่วยย้ำให้เห็นว่า ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ส่งผลต่อการรวมตัวทางสังคมแบบเป็นทางการของชาวบ้าน นอกจากนี้ ยังส่งผลต่อการรวมตัวทางสังคมแบบไม่เป็นทางการด้วย คือ ส่งผลให้เกิดประเด็นการถกเถียง พุดคุย และดิ้นรนค้นหาใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของนักรการเมือง และการบริหารจัดการโครงการต่างๆ ที่ส่งผลวิถีชีวิตของชาวบ้านต่อชุมชน

ดังนั้น เราจึงอาจสรุปได้ว่า สภาพเศรษฐกิจ และสังคมในนิลเพชรได้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นจริง ซึ่งความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังได้มีปฏิสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในชนบทและความปรารถนาที่เป็นกรอบโครงกำกับปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้านอีกด้วย นอกจากนี้ พื้นที่นิลเพชรยังมีลักษณะความเป็นพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทเพิ่มมากขึ้น พิจารณาได้

จากลักษณะสำคัญคือ ชาวนามีวิถีการผลิตที่ทันสมัยมากขึ้น และมีลักษณะการเป็นผู้จัดการนาที่เป็นผู้กำกับควบคุมแรงงานรับจ้างแทนที่การเอาแรงในการทำนา, ชาวบ้านมีความปรารถนาในวิถีชีวิตแบบใหม่ที่นอกเหนือจากความจำเป็นในการดำรงชีวิตแบบพอมีพอกิน ซึ่งสะท้อนผ่านค่าใช้จ่ายสำหรับการใช้ชีวิตท่ามกลางสังคมสมัยใหม่ที่ไม่เหมือนกับในอดีต, ความเจริญทางด้านการศึกษา และการคมนาคมเข้าสู่พื้นที่มากขึ้น, ลักษณะครอบครัวเปลี่ยนแปลงจากขยายไปสู่เดี่ยวมากขึ้น แสดงให้เห็นจากการที่ชาวบ้านเริ่มมีแนวโน้มในการมีลูกจํานวนน้อยลง และคนรุ่นใหม่มีแนวโน้มไปทำงาน และไปอาศัยนอกพื้นที่เพิ่มสูงขึ้น และสุดท้าย ในชุมชนมีความตื่นตัวในการรวมตัวกันการจัดตั้งกลุ่มทางสังคมที่เป็นทางการ เพื่อต่อรอง และจัดสรรทรัพยากรร่วมกับนักรการเมืองในท้องถิ่น ท้องที่ และระดับชาติ ซึ่งมีใช้รูปแบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์แบบดั้งเดิมที่มีลักษณะเป็นแนวตั้งอีกต่อไป

บทที่ 4

การเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในพื้นที่ตำบลนิลเพชร

ในบทนี้ เราจะแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็นสองประเด็น คือ “ความปรารถนา และเจตจำนงใหม่” ที่เป็นกรอบโครงกำกับปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้าน และ “การเมืองในชีวิตประจำวัน” ที่เป็นการแสดงออกทางการเมืองของชาวบ้านผ่านกระบวนการ และกลไกต่างๆ ทั้งในระบบ และนอกระบบการเมืองปกติ โดยทั้งสองส่วนจะเริ่มจากการอธิบายที่มา จากนั้นจึงนำกรอบแนวคิดทฤษฎีมาปรับใช้ในการวิเคราะห์ และสอบทานกับข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยว่า สอดคล้องหรือแตกต่างกับกรอบการวิเคราะห์ที่ได้วางเอาไว้หรือไม่ อย่างไร และในประเด็นใดบ้าง เพื่อให้เราสามารถเข้าใจ และมองเห็นพื้นที่ความสัมพันธ์ของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมกับการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในชนบทได้อย่างชัดเจน และรอบด้านให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้

4.1. ความปรารถนา และเจตจำนงใหม่

ก่อนที่จะมีการนำเสนอข้อค้นพบที่ได้รับจากการวิจัยในประเด็นเศรษฐกิจ ทางผู้วิจัยอยากชี้ชวนให้เราลองหันกลับไปทบทวนกรอบทฤษฎีดังกล่าวในภาพกว้างเสียเล็กน้อย เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาที่ตรงกันระหว่างผู้วิจัย และผู้อ่าน

สมมติฐานของงานวิจัยนี้เชื่อว่า ชาวบ้านหรือชุมชนไม่ได้มีการแสดงออกหรือการกระทำทางการเมืองโดยปราศจากตรรกะรองรับ หากแต่พวกเขาามีสิ่งที่เรียกว่า “ความปรารถนา/เจตจำนง” ที่เป็นกรอบโครงกำกับความคิดอยู่เบื้องหลังปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันอยู่ ซึ่งปฏิบัติการดังกล่าวเป็นไปเพื่อการต่อรอง แลกเปลี่ยน จัดสรร และกำกับความสัมพันธ์กับนักการเมืองในทุกระดับ ทั้งในแบบที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของพวกเขาเหล่านั้น

โดยเราเรียก “ความปรารถนา/เจตจำนง” ที่เป็นกรอบโครงกำกับความคิดอยู่เบื้องหลังปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันนั้นว่า “เศรษฐกิจ” ซึ่งเศรษฐกิจที่ว่านี้ก็ได้ตั้งอยู่บนอากาศธาตุแต่อย่างใด หากแต่ได้วางอยู่บนหลักยึดกับ “หลักประกันแห่งการยังชีพ” ที่เป็นกระบวนการจัดการความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นต่อการทำงานมาหากิน เพื่อให้เกิดสภาวะที่มั่นคงของการพอกพอกกินในการดำรงชีวิตผ่านวิธีการต่างๆ ซึ่งในอดีต วิธีการอันจะช่วยให้พวกเขารอดจากอาการ “คอปรี่มน้ำ” ที่หมายถึงการไม่อาจรองรับความเสี่ยงได้ด้วยตนเอง คือ การยึดหลักปลอดภัยไว้ก่อน

(Safety-first Principle) ผ่านการพึ่งพิงระบบอุปถัมภ์จากชนชั้นนำในท้องถิ่น และการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างชาวบ้าน (Scott 1976)

แต่เมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบท ดังรายละเอียดในบทที่ผ่านมา จึงส่งผลให้ “เศรษฐกิจแบบพอมมีพอกิน” ได้พัฒนาไปสู่ “เศรษฐกิจแบบพึ่งมีพึ่งได้” รวมถึงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับ “หลักประกันแห่งการยังชีพ” ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน ซึ่งองค์ประกอบของหลักประกันแห่งการยังชีพแบบใหม่ที่ชาวบ้านต้องการ ตามทัศนะของ จักรกริช สังขมณี (2554) คือ โอกาสในการพัฒนาตนเองในทางเศรษฐกิจและสังคม โอกาสในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่โดยไม่ถูกเบียดเบียนจากอิทธิพลที่ไม่ชอบธรรม และโอกาสในการได้มาซึ่งโครงการพัฒนาของรัฐต่อชุมชน และตนเอง

จากที่กล่าวมาข้างต้น เราจึงน่าจะสรุปได้ว่า ระบบความสัมพันธ์แห่งเศรษฐกิจของชาวบ้าน ได้กลายรูปจากปัจจัยที่ช่วยให้สามารถดำรงชีวิตแบบพอมมีพอกินเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมการพัฒนาชนบทตามที่ชาวบ้านปรารถนาหรือคาดหวังเอาไว้แทน อันสะท้อนออกมาให้เห็นในการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ที่ส่วนหนึ่งปรากฏผ่านการมีส่วนร่วมทางการเมือง และการเลือกตั้ง เพื่อแสวงหาโอกาส และการใช้ชีวิตแบบพึ่งมีพึ่งได้ของตนท่ามกลางโลกสมัยใหม่ที่ไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป

4.1.1. หลักประกันแห่งการยังชีพแบบใหม่

ในการนำเสนอความปรารถนา และเจตจำนงที่เป็นกรอบโครงกำกับการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านนั้น เราจะเน้นการวิเคราะห์รูปแบบของเศรษฐกิจ หลักประกันแห่งการยังชีพ และความเสี่ยงที่จะเกิดกับหลักประกันดังกล่าว โดยเปรียบเทียบระหว่างอดีตกับปัจจุบัน เพื่อแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการ และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสิ่งที่เราเรียกว่าเป็นกรอบคิดเบื้องหลังปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้าน ผ่านข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้จากการศึกษาวิจัย ดังนี้

4.1.1.1. จากปรารถนาแห่งอดีต

ในอดีต แม้พื้นที่นิลเพชรจะถือเป็นชุมชนอพยพที่ตั้งอยู่คนจากภาคต่างๆ (โดยเฉพาะภาคอีสาน) ให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2470 จากปัจจัยด้านกลไกตลาด คือ ที่ดินมีราคาถูก และยังไม่ค่อยมีการบุกเบิกพื้นที่ทำมาหากินมากนัก แต่ชาวบ้านที่อพยพมาอาศัยอยู่ในตำบลนิลเพชร ก็ยังต้องประสบกับความเสี่ยงในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมหลายประการ โดยเราพอจะแบ่งลักษณะของความเสี่ยงสำคัญที่มีต่อหลักประกันแห่งการยังชีพในยุคนั้นได้เป็น 3 ส่วนหลักๆ ดังนี้

ประการแรก สภาพธรรมชาติอันโหดร้ายที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการทำการเกษตรกรรม เกิดจากสภาพที่ดินที่มีความทุรกันดาร และไม่เหมาะกับการปลูกข้าว รวมถึงมีหนูมากัดกินทำลายพืชผลการเกษตรอยู่บ่อยครั้ง (กุน 2557) ทำให้ชาวบ้านประสบปัญหาขาดทุน และยากที่จะสะสมทุนทรัพย์ในการสร้างเนื้อสร้างตัว

ประการที่สอง การคมนาคมที่ยากลำบาก เพราะไม่มีถนนหนทางที่สะดวกสบายในการเชื่อมพื้นที่นิลเพชรกับพื้นที่ใกล้เคียง ทำให้การสัญจรไปมาต้องใช้เรือเป็นพาหนะสำคัญ (บวม 2557) ซึ่งส่งผลให้ความเจริญเข้ามาในพื้นที่ค่อนข้างช้า และยังทำให้ยากต่อการเข้าถึงตลาดค้าขายสินค้า และปัจจัยการผลิตที่สำคัญ

ประการที่สาม วิธีการผลิตที่ยังไม่พัฒนา คือ การทำนายุคแรกสุดเป็นการทำนาข้าวลอย (หรือเรียกว่านาปี) คือ ถ้าน้ำมาข้าวก็ลอย เป็นการพึ่งพาอาศัยน้ำฝน ไม่ได้มีระบบชลประทานมาสนับสนุนการทำนา จึงทำให้ข้าวมีการเจริญเติบโตอย่างไม่แน่นอน ต้องอาศัยฝนตกจึงจะขึ้น (บอ 2557)

ปัจจัยข้างต้นส่งผลให้ชาวบ้านต้องประสบปัญหาอย่างมากในการดำรงชีวิต จึงมีจุดหมายแห่งความปรารถนาอยู่ที่ความพอกพอกกินเท่านั้น เมื่อชาวบ้านที่พึ่งลงหลักปักฐานในช่วงแรกไม่สามารถรับมือกับความเสี่ยงได้ด้วยตนเอง พวกเขาจึงต้องแสวงหาวิธีการรับมือกับความเสี่ยงที่เกิดขึ้น เพื่อให้สามารถเอาตัวรอด และมีชีวิตอยู่อย่างพอกพอกกินได้ ผ่านกลไกหลักสองประการ ดังนี้

กลไกแรก การพึ่งพิงเครือข่ายผู้มีอิทธิพล คือ กลุ่มชาวบ้านในชุมชนจำเป็นต้องสานสัมพันธ์กับผู้ผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ เพื่อให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นในการทำมาหากิน และมีหลักประกันในการรองรับความเสี่ยงหากการประกอบอาชีพไม่ประสบความสำเร็จ ซึ่งสิ่งที่ชาวบ้านในชุมชนต้องแลกเปลี่ยนกับผู้อุปถัมภ์อาจเป็นได้ทั้งแรงงาน และฐานการสนับสนุนทางการเมือง อย่างไรก็ตามมุมมองของคนในเมืองอาจมองว่า ความสัมพันธ์ข้างต้นเป็นรูปแบบหนึ่งของระบบอุปถัมภ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความไม่ประสีประสา และตกอยู่ในวาทกรรม “โง่ จน เจ็บ” ของชาวบ้าน แต่ในความเป็นจริงแล้ว รูปแบบความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ดังกล่าวกลับสะท้อนให้เห็นถึงกลไกในการเอาตัวรอดของพวกเขาเหล่านั้นผ่านเศรษฐกิจ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านยอมเข้าไปอยู่ในระบบอุปถัมภ์อย่างมีตรรกะหรือเหตุผลในการตัดสินใจ หากใช้การกระทำโดยความรู้ไม่เท่าทันแต่อย่างใด เหล่านี้จึงทำให้ความหมายของระบบอุปถัมภ์ของชาวบ้านตั้งอยู่บนฐานความเข้าใจคนละชุดกับคนเมือง

ดังตัวอย่างของนายเฮง (2557) และนายบวม (2557) ที่เล่าให้ฟังว่า ในตอนแรกที่บิดาของพวกเขาพยายามตั้งถิ่นฐานที่นิลเพชรก็ต้องเข้าไปเป็นลูกจ้างทำนาให้กับผู้ใหญ่เฮียง เกียรติสมบุญ ซึ่ง

เป็นผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ เพื่อหาหลักประกันที่จะทำให้ตนเองไม่ต้องเผชิญความเสี่ยงในการทำนาด้วยทุนทรัพย์อันน้อยนิดของตนเองในช่วงแรก และต่อมาด้วยความที่บิดาเป็นคนขยันขันแข็งจึงทำให้สามารถทำงานเก็บเงินไปซื้อที่ดิน และสามารถทำนาด้วยทุนของตนเองได้ จนกระทั่งประสบความสำเร็จขยายที่นาไปได้ถึง 200 ไร่

กลไกที่สอง การพึ่งพิงเครือข่ายของพ่อค้าคนกลาง เนื่องจากในสมัยก่อนการคมนาคมยังมีความยากลำบากมาก ทำให้การแสวงหาตลาดซื้อขายข้าว และแหล่งขายปุ๋ย รวมทั้งยาฆ่าแมลงด้วยตนเองนั้นแทบจะเป็นไปไม่ได้ ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องพึ่งพิงนายทุนหรือพ่อค้าคนกลาง (ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนเกือบทั้งหมด) ที่นั่งเรือมารับซื้อข้าวจากชาวบ้าน โดยเจ้าแกที่มีอิทธิพลในยุคนั้นมี 3 ราย คือ ยายแอด ซึ่งเป็นคนบางไทรป่า เมื่อมารับซื้อข้าวแล้วจะให้ชาวบ้านเอาเลือนมาลากข้าวใส่ลงเรือให้ จากนั้นจะนำไปขายต่อให้โรงสีอีกที และแจ็กเนียบูนกับแจ็กตงหนี อาศัยอยู่ที่ตำบลไทรงาม โดยทั้งสองรายจะรับซื้อข้าวไปขายให้แก่โรงสีไทยอารี และโรงสีสิปประเทืองอีกทอดหนึ่ง นอกจากนี้ ทั้งสามคนยังปล่อยกู้พันธุ์ข้าว ปุ๋ย และยาด้วย (ที่น่าสนใจคือ นายเฮงบอกว่า ยายแอดเป็นคนนิสัยดีกว่าอีกสองคนที่เหลือ) จนกระทั่งยายแอดมีโรงสีของตนในปี พ.ศ. 2518-2520 จึงเลิกปล่อยกู้ปุ๋ย ยา และไม่รับซื้อข้าวแบบพ่อค้าคนกลางอีกต่อไป รวมถึงขยับขยายไปทำธุรกิจอ้อยเพิ่มเติมด้วย (เฮง 2557) อย่างไรก็ตาม กลไกที่สองนี้ถือเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านหลายรายต้องประสบกับความล้มเหลวในการประกอบอาชีพจนไม่สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำรงชีวิตแบบพอมิพอกินมาเป็นแบบพึ่งพิงได้ เนื่องจากชาวบ้านบางส่วนไม่สามารถหาเงินมาจ่ายหนี้ค่าข้าว ปุ๋ย และยาฆ่าแมลงให้กับนายทุนได้ จนนำไปสู่การยึดที่ดิน และหลักทรัพย์ค้ำประกัน (ทร 2557) ซึ่งหมายความว่า พวกเขาเหล่านั้นจะต้องเช่าที่นาจากนายทุน (ที่ครั้งหนึ่งอาจเคยเป็นของพวกเขาเอง) เพื่อทำนาแทน ดังนั้น กำไรที่ได้จากการทำนาจึงมีน้อยมาก เพราะส่วนหนึ่งต้องนำไปจ่ายค่าเช่านานั้นเอง

4.1.1.2. สูปรารณาแห่งปัจจุบัน

จากการที่ชาวบ้านในนิลเพชรต้องประสบกับความเสี่ยงของหลักประกันแห่งการยังชีพแบบดั้งเดิมมานานหลายทศวรรษ จึงมีทั้งครัวเรือนที่สามารถอยู่รอดจนกลายมาเป็นผู้จัดการนาในปัจจุบัน และที่ไม่สามารถรับมือกับความเสี่ยงที่เกิดขึ้น ส่งผลให้ต้องกลายเป็นผู้เช่านาหรือเป็นชาวนาที่ไม่มีนาเป็นของตนเอง จนกระทั่งเริ่มเกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคม จากการเข้าสู่ยุคที่เทคโนโลยีการผลิตมีความทันสมัยมากขึ้น ทั้งการเข้ามาของรถไถดิน รถไถ รถเกี่ยวข้าว และเครื่องฉีดยาฆ่าแมลง จากการพัฒนารูปแบบการทำนาให้สามารถทำได้หลายครั้งต่อปี และไม่ต้องพึ่งพิงน้ำฝนอีกต่อไป เนื่องจากมีระบบชลประทานที่เป็นรูปธรรม และจากการเปลี่ยนแปลงกรอบความคิดของคนรุ่นใหม่ในชุมชน อันเป็นผลจากการรับรู้ข่าวสารที่เป็นชุดเดียวกับคนเมือง และการศึกษาต่อในระดับที่

สูงขึ้น จึงทำให้มีการย้ายไปอาศัยนอกพื้นที่ชุมชน และประกอบอาชีพอื่นๆ นอกภาคการเกษตรมากขึ้น รวมถึงเกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากการกระจายอำนาจให้กับท้องถิ่นตั้งแต่ทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา ซึ่งนำไปสู่การเลือกผู้แทนทางการเมืองที่สามารถบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชน และดึงเอาทรัพยากรจากส่วนกลางมาสู่ท้องถิ่นเองได้ ทำให้ชาวบ้านเริ่มมีความคาดหวังใหม่ๆ ถึงชีวิตที่ดีขึ้น จนในที่สุดปัจจัยเหล่านี้จึงได้นำไปสู่การเกิด “ความปรารถนาในการดำรงชีวิตแบบพึ่งมีพึ่งได้” ของพวกเขาเหล่านั้น ที่มีความเท่าเทียมหรือคล้ายคลึงกับคนในเมืองมากขึ้น

ขณะที่เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในความปรารถนาใหม่ของชาวบ้านในชุมชน ความเสี่ยงที่จะเกิดต่อหลักประกันแห่งการยังชีพก็ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปจากแต่ก่อนที่มักปรากฏอยู่ในรูปวิธีการผลิตทางการเกษตรเพื่อบริโภคในครัวเรือน ซึ่งปัจจุบันมีกลไกรองรับความเสี่ยงดังกล่าวเพิ่มมากขึ้น โดยมักออกมาในรูปของนโยบายสาธารณะ ชาวบ้านจึงมีหนทางในการจัดการความเสี่ยงที่นอกเหนือไปจากการพึ่งพิงระบบอุปถัมภ์แบบดั้งเดิม และเครือข่ายพ่อค้าคนกลางแต่เพียงอย่างเดียว อาทิ การกู้ยืมเงินธนาคารหรือกองทุนหมู่บ้าน การเข้าสู่ระบบประกันราคาพืชผลทางการเกษตร และการพักชำระหนี้เกษตรกร ทั้งนี้ แม้ว่า ชาวบ้านอาจจะมีความสามารถในการจัดการกับความเสี่ยงในระยะยาวได้ดีขึ้น แต่ก็ต้องเผชิญกับสถานะความเสี่ยงใหม่ๆ ที่ไม่อาจควบคุมได้ ซึ่งมีเพิ่มมากขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ และสังคมในชุมชน โดยเราพอจะแบ่งรูปแบบของกลไกที่คนชนบทใช้พึ่งพิงในการปรับตัวให้รอดจากความเสี่ยงที่จะเกิดกับหลักประกันแห่งการยังชีพแบบใหม่ (ซึ่งมิได้วางอยู่บนฐานของการเอาตัวรอดไปวันๆ เท่านั้น หากแต่ได้วางอยู่บนฐานของความต้องการพัฒนา และจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรมทั้งในด้านเศรษฐกิจ และสังคมของตนเอง และชุมชนด้วย) ได้เป็น 2 รูปแบบหลักๆ ดังนี้

กลไกแรก นโยบายสาธารณะ เป็นกลไกใหม่ที่เข้ามาช่วยรองรับกับความเสี่ยงในด้านเศรษฐกิจของชุมชนเป็นหลัก เช่น ความผันผวนของราคาพืชผลทางการเกษตร การไม่มีทุนในการทำมาหากิน และการไม่สามารถชำระหนี้สินที่เกิดจากการกู้ยืมมาลงทุนประกอบอาชีพได้ เป็นต้น โดยเราพอจะยกกรณีตัวอย่างที่ช่วยสะท้อนภาพการจัดการกับความเสี่ยงของชาวบ้านผ่านนโยบายสาธารณะ อย่างเป็นรูปธรรมได้ ดังนี้

กรณีแรก นโยบายรับจำนำข้าว เป็นนโยบายประกันราคาพืชผลทางการเกษตรในสมัยนายก ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ที่ให้หลักประกันราคาข้าวในอัตราความขึ้นร้อยละ 15 สูงถึง 15,000 บาท ซึ่งช่วยยกระดับราคาข้าวขึ้นพื้นฐานที่อยู่ในระดับประมาณ 8,000 บาทในอัตราความขึ้นร้อยละ 15 และด้วยนโยบายรับจำนำข้าวนี้เองที่ช่วยส่งเสริมให้ชาวนาสามารถดำรงชีวิตแบบพึ่งมีพึ่งได้ท่ามกลางโลกสมัยใหม่ รวมถึงไม่ต้องใช้ชีวิตในลักษณะ “คอปรี่มน้ำ” ที่มีรายได้เพียงพอต่อการใช้ชีวิตไปวันๆ

เท่านั้น เช่น ตัวอย่างของนายเฮง ชาวนาในหมู่ 8 ตำบลนิลเพชร ที่ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับนโยบายรับ
 จำนำข้าวว่า สามารถช่วยให้ตน และครอบครัวไม่ต้องกังวลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงขึ้นมาก
 เนื่องจากนโยบายนี้ได้ช่วยเพิ่มรายรับให้กับชาวนาจากส่วนต่างของระดับราคาข้าวที่มีค่อนข้างสูงอย่าง
 มีนัยสำคัญ โดยนายเฮง (2557) ได้กล่าวไว้ว่า

“มีนาของตัวเองกว่า 22 ไร่ และมีนาเช่ากว่า 60 ไร่ ข้าวทั้งหมดสามารถเข้า
 โครงการจำนำข้าวได้ทั้งหมด มีราคาอยู่ที่ 11,300 – 11,800 บาทต่อเกวียน สำหรับ
 ความชื้นที่ 32 % ซึ่งหากไม่เข้าโครงการจะทำให้ราคาข้าวเหลือแค่ประมาณ 6,200 บาทต่อ
 เกวียนเหมือนกับของพี่ชายเท่านั้น”

กรณีที่สอง นโยบายพักชำระหนี้เกษตรกร เป็นนโยบายสาธารณะที่ช่วยให้ชาวนาสามารถมี
 ช่วงระยะเวลาในการทำมาหากิน เพื่อนำเงินมาชำระหนี้ที่มีอยู่ ซึ่งหากไม่มีการพักชำระหนี้ ชาวนา
 คงยากที่จะสามารถเอาตัวรอดจากภาวะหนี้สินในโลกสมัยใหม่ที่มีค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิต และ
 ประกอบอาชีพเพิ่มสูงขึ้นมากกว่าในอดีต ดังที่ได้เคยกล่าวถึงอย่างละเอียดในบทที่แล้ว อาทิ นายเปี้ยก
 (2557) เล่าว่า

“ธกส. แจ้งชาวบ้านในหมู่บ้านว่าพักชำระหนี้ได้ 3 ปี โดยที่ไม่ต้องจ่ายดอกเบี้ย
 ชาวบ้านดีใจกันมาก เพราะอย่างน้อยก็รอดตายจากหนี้ที่กำลังพอกพูนขึ้น และสามารถแบ่ง
 เงินมาใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นเฉพาะหน้าก่อน”

กลไกที่สอง การจัดสรรทรัพยากรระหว่างนักรการเมือง และชาวบ้านในชุมชน หมายถึงการที่
 ชาวบ้านสามารถได้รับทรัพยากรที่เป็นปัจจัยส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพวกตน และชุมชน
 ตามความปรารถนาแบบใหม่ ผ่านการจัดสรรโดยนักรการเมืองในพื้นที่ เช่น การจัดสรรงบประมาณใน
 การสร้างถนนลงมาสู่ชุมชน และการจัดสรรทรัพยากรผ่านโครงการของรัฐ เป็นต้น ซึ่งเราอาจถือได้ว่า
 มันเป็นรูปแบบความสัมพันธ์แบบใหม่ระหว่างนักรการเมืองในพื้นที่กับชาวบ้าน คือ เป็นความสัมพันธ์ที่
 ตั้งอยู่บนฐานของการเลือกตั้งแบบมีวาระหมุนเวียน และมีลักษณะการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ใน
 แนวนอนมากกว่าในแนวตั้ง จึงมิใช่ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ดั้งเดิมที่ผู้มีอิทธิพลมีอำนาจสั่งการเหนือ
 ชาวบ้านแบบสายการบังคับบัญชา เพื่อแลกกับการประกันความเสี่ยงให้ชาวบ้านมีชีวิตรอดอย่าง
 พอมิพอกิน แต่เป็นการเปลี่ยนรูปจากระบบอุปถัมภ์ดั้งเดิมมาสู่การแลกเปลี่ยนที่มีความเท่าเทียมกัน
 มากขึ้นระหว่างการสนับสนุนทางการเมืองกับทรัพยากรที่จะลงมาสู่ชุมชน โดยส่วนหนึ่งสะท้อน
 ออกมาให้เห็นผ่านการรวมกลุ่มจัดตั้งทางสังคม ทั้งแบบที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ (ในอีกแง่
 หนึ่ง การจัดตั้งกลุ่มทางสังคม และกลุ่มอาชีพก็เป็นผลมาจากการผลักดันของหน่วยงานรัฐ ทั้ง

ส่วนกลาง และท้องถิ่นเองด้วย) เพื่อช่วยให้ชาวบ้านมีอำนาจในการต่อรอง และแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กับนักการเมืองมากขึ้น

กรณีตัวอย่างที่น่าสนใจในประเด็นนี้ คือ การจัดสรรทรัพยากรในชุมชนผ่านโครงการ SML ซึ่งเป็นโครงการที่เอื้อให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการทรัพยากร เพื่อพัฒนาชุมชนไปในทิศทางที่ชาวบ้านต้องการได้ เช่น กรณีของนายทุน ผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับการยอมรับในความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรของโครงการอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะโครงการกองทุนปุ๋ยก็จะสามารถช่วยเหลือชาวบ้านในการลดการพึ่งพิงระบบการกักขังเงินของนายทุน และพ่อค้าคนกลางลงไปได้ ดังที่นายนายทุน (2557) เล่าว่า

“หมู่ที่ผมดูแลจะเน้นการให้ชาวบ้านยืมปุ๋ยไปใช้แบบไม่มีดอกเบี้ย แต่หมู่อื่นจะเน้นแจกข้าวสาร โตะ แก้ว และเครื่องกรองน้ำทุกบ้าน หากใครไม่รับก็ให้เงินไปแทน เมื่อรัฐบาลให้เลิกกองทุน SML เพราะขาดทุน แต่หมู่ที่ผมดูแลกลับยังบริหารจัดการกองทุนได้ และมีเงินคงเหลือกว่า 7 แสนบาท เพราะมีเงินเหลือจากการปล่อยกู้ปุ๋ยให้ชาวบ้าน ซึ่งได้กำไรไม่มากนัก เนื่องจากปล่อยถูกกว่าเอกชนประมาณ 20 บาท คือ ปล่อยที่ 630 บาท มาจากต้นทุน 620 บาทรวมกับค่าธรรมเนียม 10 บาท ขณะที่เอกชนปล่อย 640 บาท มีดอกเบี้ยอีกร้อยละ 2 – 3 เท่าก็ต้องเสียดอกเบี้ยอีกเป็นร้อยบาท”

จากที่กล่าวมาในข้างต้น เราอาจมองได้ว่า กลไกที่ชาวบ้านใช้รับมือกับความเสี่ยงที่จะเกิดกับหลักประกันแห่งการยังชีพแบบใหม่นั้นมีความสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงในทางการเมืองอย่างแนบแน่น เพราะไม่ว่าจะเป็นนโยบายสาธารณะหรือการจัดสรรทรัพยากรก็ล้วนเป็นผลพวงสำคัญที่มาจาก การกระจายอำนาจในการเลือกตั้งให้แก่ชุมชนทั้งสิ้น ดังนั้น พฤติกรรมหรือปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านที่แสดงออกมาผ่านรูปแบบต่างๆ และไม่อาจแยกออกจากการเมืองแบบ การเลือกตั้ง จึงได้กลายเป็นวิธีการสำคัญที่จะช่วยให้พวกเขาเหล่านั้นสามารถบรรลุความปรารถนา และเจตจำนงใหม่ได้สำเร็จ

อย่างไรก็ตาม ความปรารถนาใหม่ของชาวบ้านก็ได้มีเกิดขึ้นในลักษณะเป็นปัจเจกที่แยก ระหว่างชาวบ้านแต่ละคนหรือครัวเรือนอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด เนื่องจากความปรารถนาแบบใหม่นั้น ได้เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชนมากกว่า กล่าวคือ ชาวบ้านมิได้เกิดความปรารถนาใหม่ขึ้นโดยตัวเองเพียงคนเดียวเท่านั้น หากแต่พวกเขาค่อยๆ เริ่มมีความปรารถนาใหม่ ร่วมกันผ่านพื้นที่ทางการเมืองแบบใหม่ๆ ในชุมชนแทน โดยพื้นที่ดังกล่าวได้กลายรูปจาก “เครือข่ายทางการเมืองแบบอุปถัมภ์ดั้งเดิม” ไปสู่ “พื้นที่ทางการเมืองแบบการเลือกตั้ง” ที่มีการแลกเปลี่ยนกัน

ผ่านคะแนนเสียง นโยบายสาธารณะ และการจัดสรรทรัพยากรร่วมกันของชาวบ้าน เพื่อบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาตนเอง และชุมชนให้มีวิถีชีวิตแบบพึ่งพิงได้ที่ดีกว่าเดิม

ในท้ายที่สุด การพิจารณาหลักประกันแห่งการยังชีพแบบใหม่ที่ชาวบ้านปรารถนานั้น เราต้องทบทวนความเข้าใจอีกครั้งว่า มันไม่ใช่แค่ปัจจัยขั้นพื้นฐานในการแสวงหากลไกหรือวิธีการให้พวกเขาอยู่รอดไปวันๆ อีกต่อไป หากแต่มันคือ ปัจจัยที่ส่งเสริมการพัฒนาตนเอง และชุมชนตามที่ชาวบ้านปรารถนาหรือคาดหวัง อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า เราไม่ควรแยกบทวิเคราะห์ “ความปรารถนา และเจตจำนงแบบใหม่” ที่เป็นกรอบโครงกำกับการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมออกจากบทวิเคราะห์ “ปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้าน” ที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม เนื่องจากการแยกส่วนการวิเคราะห์จะทำให้เรายากที่จะมองเห็นความสัมพันธ์ และความเป็นเหตุเป็นผลที่ชาวบ้านตัดสินใจเลือกที่จะแสดงออกทางการเมืองผ่านกลไกในรูปแบบต่างๆ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะนำ “กรอบของหลักประกันแห่งการยังชีพแบบใหม่” มาร่วมวิเคราะห์กับส่วนของปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้านในหัวข้อถัดไป ซึ่งจะช่วยให้เราสามารถอธิบายรูปแบบหรือกลไกในการแสดงออกทางการเมืองของพวกเขาได้รอบด้านมากขึ้น

4.2. ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการเมืองในชุมชน

ก่อนที่เราจะเริ่มพิจารณาปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เราควรที่จะต้องทบทวน และทำความเข้าใจในภาพรวมของลักษณะการเมืองในชุมชนนิลเพชรเสียก่อน เพื่อให้เกิดความชัดเจน และไม่เกิดความสับสนในข้อมูล ซึ่งจะต้องมีการกล่าวอ้างถึงอีกหลายครั้งในหัวข้อถัดไป

องค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชรประกอบไปด้วยหมู่บ้านจำนวน 10 หมู่ ถือเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลขนาดเล็ก มีงบประมาณต่อปีอยู่ราว 20 ล้านบาท มีโครงสร้างการบริหารแบ่งเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วยฝ่ายบริหาร คือ นายกององค์การบริหารส่วนตำบล เป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน มีรองนายกฯ 2 คน และมีปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารที่มาจากราชการประจำ (องค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร 2556)

ส่วนฝ่ายสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ประกอบด้วย ประธานสภาฯ 1 คน รองประธานสภาฯ 1 คน เลขานุการสภาฯ 1 คน และสมาชิกสภาฯ 18 คน รวมทั้งสิ้น 21 คน แต่มาจากการเลือกตั้งแค่ 20 คน เนื่องจากเลขานุการสภาฯ เป็นของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลโดยตำแหน่ง (องค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร 2556) โดยมีรายละเอียดผู้บริหารท้องถิ่นชุดปัจจุบันดังตารางข้างล่าง

ตาราง 15 ประวัติผู้บริหารท้องถิ่น และสมาชิกสภาท้องถิ่น พ.ศ. 2556 - 2560						
ตำแหน่ง	ชื่อ	อายุ	การศึกษา	อาชีพ	สมัย	หมายเหตุ
นายก อบต.	นายจรัณ วงศ์วาร	56	มัธยม 6	ธุรกิจส่วนตัว	3	นับรวมสมัย ที่เคยเป็น นายกฯ โดย ตำแหน่งจาก การเป็น กำนัน 1 สมัย
รองนายก อบต.	นายธนกฤต ผิว สุวรรณ	47	มัธยม 3	ธุรกิจส่วนตัว	1	
รองนายก อบต.	นางลัดดา วงษ์ วัลย์	54	ปริญญา ตรี	กิจการวงกบ	1	
เลขานุการ	นางเบญจรงค์ วงศ์วาร	49	ปริญญา ตรี	-		
สมาชิก อบต. หมู่ 1	นายสิทธิ ไทรพิก	51	มัธยม 3	ทำนา/กิจการ รับจ้าง	5	
	นายสุรพันธ์ นมนาน	50	มัธยม 3	ทำนา/กิจการ รับจ้าง	3	
สมาชิก อบต. หมู่ 2	นายสนั่น จำปา วงศ์	42	มัธยม 3	ทำนา	-	
	นายชวัน สุตจิตจุล	58	ประถม 4	ทำนา	-	
สมาชิก อบต. หมู่ 3	นายนะที เส็ง เจริญ	51	มัธยม 6	รับจ้าง	-	
	นายธนวัฒน์ แก้ว ไทรนนท์	54	มัธยม 6	เลี้ยงกุ้งขาว/ ปลากลาย	-	
สมาชิก อบต. หมู่ 4	นายไพโรจน์ เจริญอินทร์พรหม	43	มัธยม 3	ทำนา	2	
	นายสุวิจักขณ์ หส ตั้งไทรแก้ว	50	มัธยม 6	กิจการวงกบ	3	

สมาชิก อบต. หมู่ 5	นายสมเกียรติ ประทุมสินธ์	54	ประถม 7	ทำนา	2	
	นายสุภัส แสงวาริ นทร์	51	ปริญญา ตรี	กิจการวงกบ	1	
สมาชิก อบต. หมู่ 6	นายนที ไทรบัว แก้ว	32	มัธยม 6	ทำนา/เลี้ยง กุ้งขาว	1	
	นายประเทืองนัก ซ้อง	55	ประถม 4	ทำนา	3	รองประธาน
สมาชิก อบต. หมู่ 7	นายสมาน ดิษฐ พูล	54	ประถม 4	ทำนา	2	
	นายพิสิฐชัย ตันเห ลียง	55	ประถม 6	ทำนา	3	
สมาชิก อบต. หมู่ 8	นายประยงค์ บุญ ชอบ	32	มัธยม 3	ทำนา	2	
	นายบัว ธุระพันธ์	68	มัธยม 6	ทำนา	5	
สมาชิก อบต. หมู่ 9	นายสายชล ไกร สาลี	43	ประถม 6	ทำนา	3	
	นายเอนก กสิ กวัดน	55	ประถม 4	กิจการวงกบ	4	
สมาชิก อบต. หมู่ 10	นายกฤษณะ เลียบครุฑ	45	มัธยม 6	ทำนา	5	ประธานสภา
	นายประชิด เฟื่อง ฟู	43	มัธยม 3	ทำนา	1	

จากตารางในข้างต้น เราจะพบว่ามีสถิติที่น่าสนใจ คือ ระดับการศึกษาโดยเฉลี่ยของ
 นักการเมืองจะอยู่ที่ชั้นมัธยมศึกษามากที่สุด 14 ราย รองลงมาเป็นระดับประถมศึกษา 7 ราย ส่วน
 ระดับอุดมศึกษามีน้อยที่สุดแค่ 3 รายเท่านั้น ส่วนด้านอาชีพจะเป็นการทำนามากที่สุด 15 ราย และ
 รองลงมาคือ กิจการวงกบ 4 ราย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า คนที่เข้ามาดำรงตำแหน่งผู้บริหารท้องถิ่นส่วน
 ใหญ่ยังคงเป็นนักการเมืองรุ่นเก่า โดยพิจารณาได้จากคุณลักษณะคือ มีระดับการศึกษาที่ไม่สูงมากนัก
 และยังประกอบอาชีพการทำนาอยู่ ซึ่งนักการเมืองรุ่นใหม่จะมีคุณลักษณะที่แตกต่าง คือ ส่วนใหญ่จบ
 การศึกษาในระดับอุดมศึกษา และมักประกอบอาชีพที่อยู่นอกภาคเกษตรกรรม เช่น นายชยาทิต อติต

นายก อบต. เป็นนักการเมืองรุ่นใหม่ที่มีอายุแค่ 30 กว่า จบการศึกษาระดับปริญญาตรี และประกอบอาชีพเจ้าของโรงงานขนมจีน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม อาจเป็นไปได้ว่า การที่ผู้บริหารส่วนใหญ่ในชุดปัจจุบันยังคงเป็นนักการเมืองรุ่นเก่า เป็นเพราะคนรุ่นใหม่ที่สนใจที่จะเข้ามาเล่นการเมืองยังมีไม่มากนัก หรือยังไม่อาจเอาชนะนักการเมืองที่เป็นเจ้าของตำแหน่งเดิมได้ ซึ่งอาจเกิดได้จากความไม่พร้อมในหลายปัจจัย เช่น ทุนที่ต้องใช้ในการหาเสียง ระยะเวลาในการสร้างความผูกพัน และสายสัมพันธ์กับชาวบ้านในชุมชน และที่สำคัญคือ คนรุ่นพ่อแม่ของครอบครัวที่เป็นดำรงตำแหน่งอยู่อาจยังไม่วางมือทางการเมือง โดยเราสามารถสรุปสถิติดังกล่าวได้ในตารางถัดไป

ตาราง 16 ข้อมูลสถิติประวัติผู้บริหารท้องถิ่น และสมาชิกสภาท้องถิ่น			
วาระ	การศึกษา	อาชีพ	หมายเหตุ
2556 - 2559	ปริญญาตรี - 3 ราย มัธยม 6 - 7 ราย มัธยม 3 - 7 ราย ประถม 7 - 1 ราย ประถม 6 - 2 ราย ประถม 4 - 4 ราย รวม 24 ราย	ทำนา - 15 ราย กิจการรวมกบ 4 ราย รับจ้าง - 1 ราย ธุรกิจส่วนตัว - 2 ราย ไม่ระบุ - 1 ราย เลี้ยงกุ้งขาว/ปลากลาย - 1 ราย รวม 24 ราย	

ในอดีต เคยมีการเลือกตั้งผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชรมาแล้วสี่ครั้งนับตั้งแต่มีการกระจายอำนาจทางการเมืองให้กับประชาชนในการเลือกผู้แทนท้องถิ่นของตนเองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ. 2540 มีรายนามนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ดังนี้

ตาราง 17 รายนามนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชรที่มาจากการเลือกตั้ง		
วาระ	ชื่อ	หมายเหตุ
2544 - 2548	นางเบญจรงค์ วงศ์วาร	เป็นน้องสาวของนายจรัณ และเป็นเลขานุการนายก อบต. คนปัจจุบัน
2548 - 2552	นายจรัณ วงศ์วาร	เป็นนายก อบต. สมัยแรก ที่มาจากการเลือกตั้ง แต่เคยเป็นนายก อบต. โดยตำแหน่ง

		จากการเป็นกำนันใน ปี พ.ศ. 2539 มาแล้ว 1 สมัย
2552 - 2556	นายชยาทิต หสตั้งไทรแก้ว	
2556 - 2560	นายจรัณ วงศ์วาร	

เมื่อเราพิจารณาข้อมูลจากตารางที่ 15 และ 17 เราจะพบว่า ผู้บริหารท้องถิ่นหลายคนมีความเป็นเครือญาติเกี่ยวโยงกัน เช่น นางเบญจรงค์ วงศ์วาร นายก อบต. คนแรก เป็นน้องสาวของนายจรัณ และเป็นเลขานุการให้ในปัจจุบัน ส่วนนายชยาทิต อดีต นายก อบต. ก็เป็นญาติกับ นายสุวิจักขณ์ สมาชิก อบต. หมู่ 4 ขณะที่นายสุภัส แสงวารินทร์ สมาชิก อบต. หมู่ 5 ก็เป็นพี่ชายของภรรยานายชนกฤต ผิวสุวรรณ รอง นายก อบต. ด้วยเช่นกัน เหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นว่า ในบรรดานักการเมืองที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามา ก็มักจะต้องมีสายสัมพันธ์เกี่ยวโยงเป็นเครือข่ายเดียวกับนักการเมืองคนอื่น ๆ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่งด้วย และอาจตีความได้ว่า ผู้คนในเครือข่ายดังกล่าวต่างก็ล้วนเอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกันในช่วงเลือกตั้ง และประสานการทำงานในช่วงที่ได้รับเลือกตั้งแล้ว จึงเป็นการยากที่บุคคลนอกเครือข่ายจะสามารถเข้ามาดำรงตำแหน่งผู้บริหารท้องถิ่นที่มีการวางเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการเมืองเดิมเอาไว้

4.3. ปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันแห่งชาวบ้าน

ในส่วนนี้ เราจะเน้นไปที่การนำเสนอข้อค้นพบของปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านว่ามีรูปแบบ และลักษณะในการต่อรอง แลกเปลี่ยน จัดสรร และกำกับความสัมพันธ์กับนักการเมืองในทุกระดับ ทั้งในแบบที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ทั้งนี้ เราจะแบ่งเนื้อหาในการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ประเด็นหลัก คือ ประการแรก การเมืองแบบการเลือกตั้ง ประการที่สอง ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับชาวบ้าน และความร่วมมือระหว่างผู้คนในชุมชน และประการที่สาม การจัดสรรทรัพยากร และการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยการแสดงออกทางการเมืองในสามประเด็นดังกล่าวจะอยู่ภายใต้กรอบโครงของหลักประกันแห่งการยังชีพแบบใหม่ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเอง และชุมชน ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และสังคม รวมไปถึงการจัดสรรทรัพยากรที่อยู่ในชุมชนอย่างเป็นธรรมด้วย

4.3.1. การเมืองแบบการเลือกตั้ง

ในการทำความเข้าใจการเมืองของคนชนบท เรามิอาจละเลยการพิจารณาประเด็นการเลือกตั้งไปได้เลย ดังที่ Andrew Walker กล่าวว่า คำจะไม่แยกการเมืองในชีวิตประจำวันจากการเมืองแบบทางการของการแข่งขันในระบบเลือกตั้ง เนื่องจากการจัดเลือกตั้งในหลายระดับอย่าง

สม่ำเสมอ และการมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้นของชาวบ้านในกิจกรรมการเลือกตั้งได้ส่งผลให้การขีดเส้นแบ่งดังกล่าวไม่อาจทำได้อย่างชัดเจน ซึ่งได้สะท้อนผ่านการมีบทบาทอย่างแข็งขันในพื้นที่ทางการเมืองที่เป็นทางการของชาวบ้าน และความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับนักการเมือง ในมิติของวิธีการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้าน การหาเสียง และมุมมองที่มีต่อการซื้อเสียง ทั้งในระดับท้องถิ่น คือ การเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ในระดับท้องที่ คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และระดับชาติ คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาการวิเคราะห์ในส่วนนี้ออกเป็น 3 ประเด็น คือ วิธีการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้าน กลยุทธ์ และวิธีการหาเสียง และมุมมองที่มีต่อการซื้อเสียง เพื่อให้ง่ายต่อการนำเสนอภาพความสัมพันธ์ของการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านทั้งในระดับการเลือกตั้งท้องถิ่น ท้องที่ และระดับชาติ โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.3.1.1. วิธีการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้าน

หากเราพิจารณาจากธรรมเนียมแห่งชนบทจะพบว่า ชาวบ้านมีการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองจากปัจจัย 3 ประการ คือ ท้องถิ่นนิยม การสนับสนุน และการบริหารจัดการ แต่เมื่อเราลองเข้าไปถกเถียงพูดคุยกับชาวบ้านในพื้นที่ ทั้งสัมภาษณ์แบบส่วนบุคคล และแบบกลุ่มเสวนาแล้ว กลับพบว่า มีข้อแตกต่าง และการจัดลำดับความสำคัญในปัจจัยเลือกผู้แทนทางการเมืองที่น่าสนใจ โดยสามารถแบ่งรูปแบบการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองของกลุ่มชาวบ้านออกเป็นประเด็นสำคัญต่างๆ ได้ ดังนี้

ประเด็นแรก นิสัยส่วนตัวของผู้แทนทางการเมือง กล่าวคือ ผู้แทนที่ดีจะต้องมีความเสียสละในการทำงานต่อส่วนรวม แบ่งเป็นด้านเวลา คือ การเสียสละเวลาส่วนตัวเข้าร่วมงานพิธีกรรมต่างๆ ของชาวบ้าน อาทิ งานบวช งานบุญ งานศพ และงานกีฬา เป็นต้น ด้านเงินทอง คือ การเสียสละเงินทองในการช่วยเหลือชาวบ้าน อาทิ ไร่ช่องในงานทำบุญ งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ และงานสาธารณกุศล เป็นต้น ดังเช่น จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน นายเปี้ยก (2557) บอกว่า “เราเลือกคนมาทำงานก็ต้องดูว่า มีนิสัยใจคอช่วยเหลือชาวบ้านจริงหรือไม่” และนางหนอม (2557) ก็ย้ำเพิ่มอีกว่า “เวลาเลือกผู้แทนทั้ง อบต. และผู้ใหญ่บ้าน เราดูจากนิสัย เช่น ใจกว้าง พุดจาติ เสียสละ”

นอกจากนี้ ชาวบ้านบางคนยังคาดหวังใน “ความเป็นนักเลง ใจถึงฟังได้” อีกด้วย หมายความว่า ชาวบ้านสามารถเข้ามาหาผู้แทนได้ตลอด และผู้แทนควรต้องช่วยเหลือชาวบ้านให้รวดเร็วที่สุด โดยไม่ต้องให้ชาวบ้านลำบากมาขอความช่วยเหลือหลายรอบ ซึ่งในบางกรณีก็มีผู้แทนทางการเมือง

บางคนที่ทำตัวไม่ดี และไม่มีใจถึงฟังได้ จนทำให้ชาวบ้านไม่พอใจ และเมื่อมีการเลือกตั้งครั้งหน้า ก็จะต้องพิจารณาผู้สมัครที่มีความเป็นนักเลงมากกว่านี้ ดังที่นายเปี้ยก (2557) เล่าว่า

“ผู้ใหญ่บ้านบางคนต้องมีค่าน้ำร้อนน้ำชา ไม่งั้นไม่ยอมลงนามในเอกสารที่ต้องใช้ ลายเซ็นผู้ใหญ่บ้าน หากชาวบ้านไม่ยอมจ่ายก็ต้องวนเวียนมาหาเสียหลายรอบ สุดท้ายก็ต้องจ่าย เพราะบางเรื่องมันจำเป็นจริงๆ ถ้าเทียบกันแล้ว นายกฯ ยังใช้การได้มากกว่าเยอะ”

ประเด็นที่สอง ความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากร คือ ชาวบ้านมองว่า ผู้แทนที่ดี จะต้องสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นได้อย่างเป็นธรรม และสามารถดึงทรัพยากรจาก ส่วนกลางมาช่วยพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมอีกด้วย ซึ่งประเด็นนี้มีความสอดคล้องกับความ เปลี่ยนแปลงในทางการเมืองของชุมชนมากที่สุด เพราะการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นสิ่งที่พึ่งปรารถนาขึ้นตามมากับสิทธิการเลือกตั้งผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้าน ดังนั้น ชาวบ้านจึงยอม คาดหวังให้ผู้แทนจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้คุ้มค่างับสิ่งที่แลกเปลี่ยนไปหรือก็คือ ฐานคะแนนเสียงของพวกตนนั่นเอง

ซึ่งมีตัวอย่างที่น่าสนใจจากการที่ชาวบ้านเล่าถึงสาเหตุการเลือกผู้ใหญ่บ้านแห่งหนึ่ง ซึ่งมอง ว่า ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คือ นายกุน เป็นคนที่มีความสามารถในการประสานงานกับหน่วยงานของ รัฐได้ โดยพิจารณาผลงานจากช่วงที่เขาเคยดำรงตำแหน่งสมาชิก อบต. มาก่อนหน้านี้อันถึง 2 สมัย และ การเป็นผู้ประสานงานโครงการสำคัญต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จเช่น โครงการ SML กองทุนหมู่บ้าน และกองทุนสวัสดิการชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเป็นผู้แทนที่สามารถดึงเอาทรัพยากรจาก ภายนอกเข้ามาสนับสนุนกิจการต่างๆ ที่ท้องถิ่นปรารถนา” (บอ 2557)

ประเด็นที่สาม ความเป็นพวกพ้องเดียวกัน คือ ผู้แทนต้องเป็นคนที่มีความเกี่ยวข้องกับ ชาวบ้านในทางใดทางหนึ่ง ทั้งในเชิงพื้นที่ ทางการเป็นคนพื้นที่นิลเพชร และในเชิงความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ทางการเป็นครอบครัวหรือเครือญาติ และการเป็นกลุ่มเพื่อนฝูงเดียวกัน โดยในการเลือก ผู้แทน ชาวบ้านจะพิจารณาจากความเป็นคนในพื้นที่ก่อน หากผู้สมัครเป็นคนในพื้นที่เหมือนกันจึงจะ หันไปพิจารณาความสัมพันธ์ส่วนบุคคลเพิ่มเติม (ส่วนใหญ่ ในการเลือกตั้งระดับหมู่บ้านจะเน้นความ เป็นเครือญาติ แต่เมื่อเป็นการเลือกตั้งระดับนายก อบต. จะเน้นความเป็นคนบ้านเดียวกันหรือมี สัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับหมู่บ้านของตน ส่วนในการเลือกตั้งระดับชาติจะเน้นไปที่ความเป็นพวกพ้อง เดียวกันของเครือข่ายผู้แทนมากกว่า เพราะชาวบ้านกับผู้แทนระดับชาติมักไม่ค่อยมีความสัมพันธ์กัน โดยตรง) ซึ่งการที่ชาวบ้านให้ความสำคัญกับความเป็นพวกพ้อง เพราะเชื่อว่า “ถ้าเป็นพวกเดียวกันจะ คุยง่ายกว่า จะขอให้ช่วยอะไรก็ง่าย” (เปี้ยก 2557) อันสะท้อนให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องกับประเด็น

การจัดสรรทรัพยากรด้วย เช่น ถ้าเป็นญาติหรือเพื่อนฝูงก็น่าจะช่วยให้การจัดสรรทรัพยากรเป็นไปอย่างทั่วถึง รวดเร็ว และเป็นธรรมมากกว่าผู้แทนที่ตนไม่ได้มีความรู้จักมักคุ้นกันมาก่อน

อย่างไรก็ตาม ความเป็นพวกพ้องเดียวกันกลับไม่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกผู้แทนมากเท่ากับประเด็นนิสัยส่วนตัว และการจัดสรรทรัพยากร เนื่องจากชาวบ้านคิดว่า ในการพัฒนา และบริหารจัดการชุมชนจำเป็นต้องพึ่งพิงปัจจัยที่มากกว่าความเป็นพวกกันในการผลักดันให้พวกตนสามารถบรรลุความปรารถนาใหม่ด้วย เช่น แม้ผู้สมัครจะเป็นทั้งญาติ และคนบ้านเดียวกันกับชาวบ้าน แต่หากไม่ค่อยยอมเสียสละให้กับชุมชนเป็นระยะเวลายาวนานมาก่อน และมีแนวโน้มหรือประสบการณ์ในการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรม ชาวบ้านก็จะไม่เลือกผู้สมัครคนนั้น (หนอม 2557)

ประเด็นที่สี่ เงิน ซึ่งเราสามารถแยกความหมายออกได้เป็นสองส่วน คือ ส่วนแรก สถานภาพทางการเงิน หมายถึงว่า ผู้แทนทางการเมืองที่ดีจำเป็นต้องมีสถานภาพทางการเงินที่ดีในระดับหนึ่ง อาจไม่จำเป็นต้องมีฐานะรวยมาก แต่อย่างน้อยก็ต้องมีฐานะที่เพียงพอจะสนับสนุนการ “ให้” เป็นสินน้ำใจแก่ชาวบ้าน เช่น สามารถบริจาค และให้เงินแก่ผู้คนในชุมชนเวลาจัดงานมหรสพต่างๆ ดังนั้นเงินในความหมายของสถานภาพจึงมีความสอดคล้อง และเกี่ยวข้องกับนิสัยใจคอส่วนตัวของผู้แทนในแง่ความเสียสละ เนื่องจากการที่ผู้แทนจะสามารถ “เสียสละ” ทั้งเวลา และเงินทองได้นั้น พวกเขาจำเป็นต้องมีสถานภาพทางการเงินที่ดีด้วย

ส่วนที่สอง เงินในฐานะทุนที่ใช้เป็นปัจจัยในการเลือกตั้ง หมายถึงการซื้อเสียงหรือแจกเงินให้กับชาวบ้านในการแข่งขันทางการเมืองนั่นเอง ซึ่งชาวบ้านบางคนมองว่า การแจกเงินเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เลือกผู้สมัครบางราย เช่น ในการเลือกตั้งนายก อบต. ที่นายจรณ นายก อบต. คนปัจจุบัน จ่ายเงินให้กับชาวบ้านมากถึง 1,000 – 1,500 บาทต่อราย อย่างไรก็ตาม แม้เงินจะจำเป็นในการเลือกตั้ง แต่ก็ไม่ใช่ปัจจัยทั้งหมด เพราะชาวบ้านต้องดูที่ตัวบุคคลด้วย ดังนั้น ถ้ามีการแจกเงินพอๆ กันก็จะดูบุคคลเป็นตัวตัดสิน การตัดสินใจจึงต้องใช้ร่วมกันทั้งสองประเด็น ดังที่นายบอ กล่าวว่า “เวลาแจกตั้งค์ซื้อเสียงไม่มีความหมาย ต้องเสียสละมาก่อน และผูกพันกันมายาวนาน” (บอ 2557)

ทั้งนี้ เพื่อเป็นการตรวจทานข้อมูลจากชาวบ้าน และลองทบทวนมุมมองใหม่ๆ ในประเด็นดังกล่าว เราจึงได้สัมภาษณ์ และพูดคุยกับผู้บริหารท้องถิ่น และผู้ใกล้ชิดว่า อะไรคือปัจจัยสำคัญที่ชาวบ้านใช้ตัดสินใจในการเลือกผู้แทนทางการเมืองด้วยเช่นกัน

กรณีแรก นายรัน (2557) ผู้ใกล้ชิดกับหนึ่งในทีมงานของนายก อบต. นิลเพชร ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับวิธีการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้านว่า การจะเป็นนายก อบต. ได้ต้องมีคุณสมบัติสำคัญคือ

ประการแรก นักเลง ใจถึงฟังได้ คือ ชาวบ้านสามารถเข้ามาหาได้ตลอด หากสามารถช่วยได้ก็จะช่วย และเป็นการช่วยครั้งเดียวจบ ไม่ต้องให้ชาวบ้านลำบากมาหาหลายรอบ

ประการที่สอง ความเสียสละในการทำงานต่อส่วนรวม เช่น มีคนกล่าวกันว่า นายก อบต. คนปัจจุบันเสียเงินเจ้าภาพงานศพ 400,000 บาทภายในระยะเวลา 4 ปี เฉลี่ยประมาณ 2,000 บาทต่อคน (ชาวบ้านยังพูดกันอีกว่า นี่เป็นแค่ค่าใช้จ่ายในช่วงที่ไม่ได้ดำรงตำแหน่งนายกฯ ด้วยซ้ำ หากเป็นช่วงดำรงตำแหน่งน่าจะมากกว่านี้) ส่วนงานบุญอื่นให้เฉลี่ยงานละ 1,000 บาท และบริจาคเงินให้วัด 10,000 บาท รวมถึงบริจาคที่ดินให้ อบต. สร้างอนามัยตำบลให้ชาวบ้าน (วัน 2557)

ประการที่สาม สนับสนุนกับบ้านใหญ่ คือ ตนเองมองว่า นายก อบต. คนปัจจุบันมีสายสัมพันธ์อันดีในลักษณะที่เรียกว่า “แข็งโป๊ก” กับสมาชิกของตระกูลสะสมทรัพย์ โดยเฉพาะระดับแกนนำอย่างนายไชยยศ ไชยา และเผด็จชัยซึ่งเป็นตระกูลที่มีอิทธิพลทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น ท้องที่ และระดับชาติในจังหวัดนครปฐมมาอย่างยาวนานหลายทศวรรษ ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อใจระหว่างบ้านใหญ่กับนายจรัณ คือ นายไชยยศถึงขนาดให้เงินนายจรัณไปซื้อที่ดินทำที่บริหารจัดการขยะเป็นจำนวนเงิน 16 ล้านบาท และให้ใส่ชื่อนายจรัณเป็นเจ้าของที่เอง

ขณะเดียวกัน ด้วยสายสัมพันธ์อันดีกับบ้านใหญ่จึงทำให้นายจรัณสามารถดึงงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครปฐมมายังนิลเพชรได้ถึง 7 ล้านบาท เพื่อใช้เป็นงบประมาณในการสร้างถนนลาดยางผ่านที่นาในตำบล ซึ่งการสร้างถนนลาดยางนั้นถือว่ามีความสำคัญอย่างมากกับกระบวนการผลิต และวิถีชีวิตแบบใหม่ของชาวบ้าน เนื่องจากถนนลาดยางจะทำให้ชาวนาสามารถนำรถฉีดพ่นยา รถปุ๋ย และรถเกี่ยวขนาดใหญ่มาลงยังบริเวณที่นาได้โดยไม่ต้องกังวลกับปัญหาขอบถนนยุบตัวของถนนลูกรังทั่วไป ความสามารถในการดึงทรัพยากรมาพัฒนาท้องถิ่นของนายจรัณจึงส่งผลให้เค้าได้รับความนิยมจากชาวบ้านเป็นอย่างมาก

ประการที่สี่ ความเป็นคนพื้นที่ คือ การเป็นคนนิลเพชรโดยกำเนิด ถือว่ามีผลมาก ถ้าคนต่างถิ่นมาลงแข่งต้องแพ้แน่นอน ซึ่งนายจรัณย้ำว่า ต่อให้เอาเงินมาสู้ก็แพ้ เช่น ในอดีต สมัยนายก อบต. คนปัจจุบันแข่งเลือกตั้งกำนันกับนายมานพ โกมลวานิช ที่เป็นคนต่างถิ่น นายจรัณก็ชนะแบบครึ่งต่อครึ่ง แม้ว่าอีกฝ่ายจะเอาเงินมาแจกมากกว่านายจรัณเท่าหนึ่งก็ตาม (วัน 2557)

ในกรณีความเห็นของนายรัน เมื่อเทียบกับกรอบทฤษฎีของธรรมาวุธแห่งชนบทแล้ว มีความเหมือนกันในสองประเด็นคือ การเสียสละ/การสนับสนุน และความเป็นคนท้องถิ่นเดียวกัน/ท้องถิ่นนิยม ส่วนที่แตกต่างกันคือ ความเป็นนักเลง และความสนิทสนมกับบ้านใหญ่ ซึ่งทั้งสองประเด็นหลังมีความน่าสนใจในแง่ที่ว่า อีกสามคนไม่มีการพูดถึงประเด็นนี้เลย โดยในประเด็นแรกเราสามารถพบได้

ในท้องถิ่นของภาคอื่นด้วย ดังที่งานของ อนุสรณ์ อุณโณ (2556) ในทบทวนภูมิทัศน์การเมืองไทย มองว่า ในกรณีจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น ลักษณะของนักเลงในเรื่องความใจกว้างกล้าได้กล้าเสียอาจทำให้ปัจเจกชนบางคนได้รับการยอมรับนับถือในชุมชน ส่วนประเด็นที่สองถือเป็นความสัมพันธ์ทางการเมืองในลักษณะของหัวคะแนน ที่หากมองมุกกลับจะพบว่าอาจมีความสัมพันธ์กับการสนับสนุนด้วย เนื่องจากการมีความสัมพันธ์กับบ้านใหญ่จะนำมาซึ่งความสามารถในการดึงเอาทรัพยากรจากรัฐมาสู่ท้องถิ่นได้ เช่น การของบประมาณจาก อบจ. มาพัฒนาถนนในตำบล อย่างไรก็ตาม แม้ว่านายรันจะไม่ระบุว่า เงินเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านมาลงคะแนนให้นายก อบต. คนปัจจุบัน แต่ก็เป็นที่ทราบกันทั้งตำบลว่า มีการมอบเงินให้กับหัวคะแนน เพื่อไปแจกจ่ายให้กับชาวบ้านอย่างโจ่งแจ้ง (บอ 2557)

กรณีที่สอง นายบวม สมาชิกสภา อบต. (2557) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับวิธีการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้านว่า การที่ชาวบ้านเลือกตนเองมีหลายสาเหตุ โดยเรียงตามลำดับความสำคัญได้ดังต่อไปนี้

ประการแรก ความเสียสละต่อส่วนรวม คือ นายบวมเป็นคนเสียสละมาก เป็นทั้งประธานงานบวช งานแต่ง งานศพ และที่สำคัญเป็นคนช่วยทำครัวให้กับงานดังกล่าวโดยไม่คิดเงินตั้งแต่ก่อนสมัคร อบต. ที่สำคัญนายบวมยังย้ำว่า

“การเสียสละทำให้ชาวบ้านเห็นความดี แต่ไม่ง่าย เพราะต้องให้เขามาก ปกติต้องออกงานตลอด ถ้าไปไม่ได้ต้องใส่ซอง เช่น กัณฑ์เทศน์ เจ้าภาพสวดศพ ใส่ซอง 500 นอกนั้นรวมๆ กันใน อบต. ได้ขั้นต่ำ 7,800 บาท ซึ่งการออกงานถือว่ามีผลในการรักษาคะแนนเสียงด้วย ออกพรรษา กลืน บวช ช่วย 10,000 บาท เสาศาลา 15,000 บาท แต่ถ้ามีซองจากข้าราชการ (อำเภอ จังหวัด) หรือนายใหญ่ ทางนายกฯ จะเป็นคนออกเองทั้งหมด”

ประการที่สอง เงิน คือ ผู้แทนทางการเมืองจำเป็นต้องมีสถานภาพทางการเงินที่ดีในระดับหนึ่ง เพื่อให้สามารถมีเงินทองเป็นสินน้ำใจแก่ชาวบ้านบ้าง ดังในกรณีการบริจาคเงินในข้อแรก ถึงกระนั้น นายบวมก็ยังยืนยันว่า “ความเสียสละที่ผูกพันกันมายาวนานมีความสำคัญมากกว่าการแจกตั้งค์”

ประการที่สาม ความเป็นคนบ้านเดียวกัน คือ ความเป็นคนพื้นที่เดียวกันก็มีส่วนในการตัดสินใจบ้าง แต่ก็ยังไม่มากเท่ากับความเสียสละ โดยกล่าวว่า “ถ้าเป็นพวกพ้องแล้วนิสัยใจคอไม่ดีก็ไม่เอา”

ในกรณีของนายบวม หากเทียบกับกรอบทฤษฎีของธรรมนูญแห่งชนบทแล้ว มีความเหมือนกันในสองประเด็นคือ การเสียสละ และเงิน/การสนับสนุน และความเป็นคนบ้านเดียวกัน/ท้องถิ่นนิยม ซึ่งในประเด็นแรกนั้น นายบวมแยกความเสียสละกับเงินออกจากกัน เนื่องจากความเสียสละคือรูปแบบหนึ่งของการ “ให้” ทั้งในเชิงเวลา แรงกาย และเงินแก่ชุมชน แต่เงินในส่วนที่สองนี้ หมายถึงสถานภาพทางการเงินของผู้แทน ซึ่งจะ “ให้” หรือ “ไม่ให้” ก็ได้ ขณะที่การสนับสนุนในธรรมนูญแห่งชนบทจะมีเนื้อหาที่ครอบคลุมในทั้ง “การให้” และ “สถานภาพ” อยู่แล้ว

กรณีที่สาม นางนุช ข้าราชการขององค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร (2557) ได้ให้ความเห็นต่อวิธีการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้านที่มีลักษณะแตกต่างจากสองกรณีแรกค่อนข้างมาก คือ เห็นว่าเงินเป็นปัจจัยชี้ขาดในการตัดสินใจเลือกผู้แทนของตน และหากไม่มีการจ่ายเงินให้กับชาวบ้าน พวกเขาเหล่านั้นก็ไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องออกมาใช้สิทธิเลือกตั้งเสียด้วยซ้ำ ดังนั้น การจะเลือกผู้สมัครคนใดจึงพิจารณาจาก “ปริมาณเงิน” ที่เหนือกว่าเป็นสำคัญ ซึ่งสาเหตุที่เป็นเช่นนั้นเป็นเพราะชาวบ้านไม่ได้มองว่า โครงการ และนโยบายสาธารณะ นิสัยใจคอของผู้สมัคร และการจัดสรรทรัพยากร มีความสำคัญหรือมีผลกระทบกับการดำรงชีวิตของพวกเขาแต่อย่างใด

สำหรับกรณีของนางนุชกลับมีความน่าสนใจในแง่ที่ว่า ปัจจัยสำคัญที่สุดในการเลือกผู้แทนของชาวบ้านคือ เงิน เท่านั้น ซึ่งหากพิจารณาแบบผิวเผินอาจสามารถเทียบได้กับการสนับสนุนของธรรมนูญแห่งชนบท แต่ถ้าพิจารณาให้ละเอียดขึ้นจะพบว่ามี ความแตกต่างในนัยสำคัญ คือ เงินตามความหมายของนางนุชเป็นการแจกเงินซื้อเสียงของชาวบ้านที่เป็นลักษณะของ “การซื้อขายสินค้า” เท่านั้น ซึ่งถือเป็นความหมายที่ค่อนข้างแคบ มิได้หมายถึงเงินในแง่ของการ “ให้” ที่มีมาอย่างยาวนานผ่านกลไก และพิธีกรรมต่างๆ ในชุมชน เช่น การบริจาคเงินทุนการศึกษาให้นักเรียน การมอบเงินทำบุญในวาระต่างๆ ซึ่งถือเป็นความสัมพันธ์ระยะยาวระหว่างนักรการเมืองกับชาวบ้านที่มีความสลับซับซ้อน แต่กลับมีความมั่นคงกว่าการซื้อเสียงแบบทั่วไปอย่างมาก

ขณะที่กรณีสุดท้ายเป็นของ นายกุน ผู้ใหญ่บ้านแห่งหนึ่ง (2557) ให้ความเห็นเกี่ยวกับปัจจัยสำคัญที่ชาวบ้านเลือกตนเองเป็นผู้ใหญ่บ้าน ดังนี้

ประการแรก ความเชื่อมั่น คือ ชาวบ้านเชื่อมั่นในความเป็นคนดี และความเสียสละให้กับส่วนรวมของตนที่กระทำมาอย่างยาวนาน ทั้งการให้ความช่วยเหลือส่วนบุคคล และต่อชุมชน อาทิ การช่วยบริจาคเงินสร้างสะพานในหมู่บ้าน ซึ่งกระทำก่อนเล่นการเมืองด้วย และการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรม และทั่วถึงให้กับชาวบ้านในโครงการที่ตนเคยดูแล อย่างเช่นกองทุนสวัสดิการชุมชน เป็นต้น

ประการที่สอง เงิน เป็นปัจจัยที่จำเป็นในการเลือกตั้ง แต่ตอนที่ตกลงเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน ไม่ยอมแจกเงิน อย่างตนเน้นเลี้ยงข้าวมากกว่า ทั้งที่ฝั่งตรงข้ามแจก 500 บาท หรือแม้แต่ตอนนายกฯ อบต. คนปัจจุบันลงเลือกตั้งก็แจก 1,000 บาท เพราะว่า แม้เงินจะจำเป็นในการเลือกตั้ง แต่ก็ไม่ใช่ปัจจัยทั้งหมด ต้องดูที่ตัวบุคคลด้วย ถ้ามีการแจกเงินพอๆ กันก็จะดูบุคคลเป็นตัวตัดสิน การตัดสินใจ จึงต้องใช้ร่วมกันทั้งสองประเด็น

ประการที่สาม ความสามารถในการบริหารจัดการ คือ การทำงานตรงไปตรงมา กล้าแสดงความเห็น ซึ่งในคุณสมบัติข้อนี้มีความจำเป็นน้อยที่สุดในมุมมองของนายสกุล เนื่องจากคิดว่าชาวบ้าน จะเน้นไปที่ภาพรวมของผู้สมัคร และความสามารถในการพูดคุยกันให้เข้าใจมากกว่าการบริหารจัดการเก่ง

เมื่อเรานำข้อคิดเห็นต่อวิธีการเลือกผู้แทนที่ได้จากนายกฯ ที่เป็นตัวแทนของตัวแสดงทางการเมืองในเชิงท้องถิ่นมาเทียบกับกรอบคุณสมบัติของผู้แทนในธรรมนูญชนบทจะพบว่ามีทั้งความเหมือน และความต่างอย่างมีนัยสำคัญ คือ นอกจากจะเหมือนกันในประเด็นความเชื่อมั่น (ความเสียสละ) และเงิน/การสนับสนุนแล้ว ยังเป็นเพียงคนเดียวที่ชูประเด็นการบริหารจัดการที่เหมือนกับในธรรมนูญชนบท ถึงแม้จะไม่ได้ให้ความสำคัญมากเมื่อเทียบกับสองประเด็นแรกก็ตาม

จากการเปรียบเทียบ และวิเคราะห์ข้อมูลจากกรณีตัวอย่างของชาวบ้าน และผู้บริหารท้องถิ่น เหล่านี้ เราจึงอาจกล่าวได้ว่า นิสัยส่วนตัว โดยเฉพาะในแง่ความเสียสละ คือ คุณสมบัติหรือปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้านในตำบลนิลเพชร อย่างไรก็ตาม ความเสียสละในมุมมองของกรอบธรรมนูญชนบทยังมีเงื่อนไขอันตรายในตัวของมันเองแอบซ่อนไว้อยู่ กล่าวคือ การเสียสละนั้นต้องเป็นการนำทรัพย์สินส่วนตัวมาใช้เท่านั้น มิใช่มาจากส่วนรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ยังดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่มีช่องทางในการเข้าถึงการจัดสรรงบประมาณได้ ซึ่งผู้ที่ได้รับบทเรียนจากเงื่อนไขอันตรายดังกล่าวก็คือ นายก อบต. ที่ขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายกฯ ก่อนหน้านี้ ได้บริจาคที่ดินของตนให้กับตำบลในการสร้างสถานีอนามัยให้ชาวบ้าน ผลคือ ชาวบ้านเกิดความไม่พอใจ เพราะคิดว่าการที่นายก อบต. บริจาคที่ดินให้สร้างสถานีอนามัยจะได้รับเงินทุจริตจากโครงการก่อสร้าง และเงินใต้โต๊ะจากผู้รับเหมา กระทั่งลูกกลมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้พ่ายแพ้การเลือกตั้งในสมัยที่แล้ว (ร.น 2557)

ขณะที่ความสามารถในการจัดสรร และดึงทรัพยากรมาสู่ท้องถิ่นก็เป็นสิ่งสำคัญในการตัดสินใจ รองลงมา เนื่องจากชาวบ้านมองว่า การที่ผู้แทนจะบริหารจัดการทรัพยากรได้อย่างเป็นธรรม และทั่วถึง ย่อมต้องมีที่มาจากนิสัยส่วนตัวที่ดี มีความเสียสละ และใจกว้าง ในอีกแง่หนึ่ง เราจึงน่าจะ

ตีความได้ว่า ผู้แทนที่มีนิสัยใจคอส่วนตัวไม่ดี ตระหนี่ และเห็นแก่ตัว ย่อมไม่มีทางที่จะมีแนวคิด และพฤติกรรมในการจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสม และเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านในชุมชนได้อย่างแน่นอน

ส่วนความเป็นพวกพ้องเดียวกันก็ยังคงถูกใช้เป็นปัจจัยในการเลือกผู้แทนด้วย โดยเฉพาะเมื่อมีผู้สมัครที่มาจากต่างถิ่นลงแข่งขัน หากแต่ความเป็นพวกพ้องเดียวกันก็ต้องวางอยู่บนฐานของนิสัยใจคอ และการจัดสรรทรัพยากรดังที่ได้กล่าวไปแล้วเช่นกัน สำหรับประเด็นเรื่องของเงินนั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ค่อยให้ความสำคัญมากนัก เพราะสิ่งที่ชาวบ้านต้องการจากผู้แทนไม่ใช่แค่เงินที่เป็นเป้าหมายระยะสั้น แต่เป็นการดำรงชีวิตแบบพึ่งพิงได้ ซึ่งมีอาจหาได้จากเงินก้อนเล็กๆ ดังกล่าว หากต้องเกิดจากปัจจัยที่จะช่วยขับเคลื่อนหลักประกันยังชีพแบบใหม่ของพวกเขา โดยการได้รับการสนับสนุนทรัพยากรจากโครงการ และนโยบาย ที่แลกเปลี่ยน และต่อรองเอากับผู้แทนทางการเมืองของพวกตน ซึ่งการที่ผู้แทนจะสามารถจัดสรรทรัพยากรได้อย่างเหมาะสมก็ย่อมต้องเกี่ยวข้องกับนิสัยใจคอส่วนตัว และความเป็นพวกพ้องเดียวกันอีกด้วย

ทั้งนี้ เรายังพบสิ่งที่น่าสนใจคือ ทั้งสี่ประเด็นล้วนเป็นปัจจัยที่ชาวบ้านใช้ตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น คือ สมาชิก อบต. และ นายก อบต. และท้องที่ คือ กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน แต่ถ้าเป็นการเมืองในระดับชาติ พวกเขาจะมีวิธีการตัดสินใจที่แตกต่างออกไป โดยพวกเขาจะให้ความสำคัญกับ “การจัดสรรทรัพยากร” มาก่อนนิสัยใจคอ เนื่องจากชาวบ้านมีความห่างไกลจากนักการเมืองระดับชาติค่อนข้างมาก พวกเขาจึงเลือกที่จะ “ฟัง” บรรดาผู้นำทางการเมืองในระดับท้องถิ่น และท้องที่ ซึ่งมีฐานะเป็นตัวแทนที่เชื่อมระหว่างนักการเมืองระดับชาติ และชาวบ้าน โดยบรรดาผู้นำจะเป็นผู้ที่ช่วยอธิบาย และโน้มน้าวว่า “ใคร” และ “พรรคใด” จะสามารถช่วยสนับสนุนงบประมาณหรือกระจายทรัพยากรจากส่วนกลางลงมาพัฒนาชุมชนได้ดีกว่า อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านมักจะนิยมเลือกผู้สมัคร และพรรคการเมืองที่พวกเขาสังกัดควบคู่กันไป จึงไม่ค่อยเลือกพรรค และผู้สมัครที่มีใจคนของพรรคเดียวกัน

เราจึงน่าจะพอสรุปได้ว่า ประเด็นการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองได้สะท้อนให้เห็นถึง “ธรรมเนียมแห่งชนบท” ของพื้นที่นิลเพชรที่มีความสลับซับซ้อน และมีความแตกต่างจากกรอบทฤษฎีธรรมเนียมแห่งชนบทของ Walker ได้เป็นอย่างดี รวมถึงช่วยย้ำว่า ธรรมเนียมแห่งชนบทของพื้นที่นี้มีลักษณะเฉพาะของตัวเอง และไม่จำเป็นต้องสอดคล้องหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับทฤษฎี และธรรมเนียมแห่งชนบทของพื้นที่อื่นๆ ซึ่งก็คงมีความแตกต่างจากพื้นที่นี้เช่นกัน

4.3.1.2. กลยุทธ์ และวิธีการหาเสียง

ยุทธวิธีการหาเสียงถือเป็นประเด็นหนึ่งที่มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับชุมชนชนบทที่มีการเมืองแบบการเลือกตั้ง คือ เป็นทั้งสิ่งที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงกลไกในการได้มาซึ่งชัยชนะในการขับเคลื่อนทางการเมือง และเป็นทั้งสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเงิน นักการเมือง และการเลือกตั้ง ซึ่งเป็นบ่อเกิดของวาทกรรมการซื้อเสียงที่มีมาอย่างยาวนานคู่กับชนบทไทย

โดยเราจะแสดงภาพยุทธวิธีการหาเสียงเลือกตั้ง และมุมมองต่อการซื้อเสียงในพื้นที่ตำบลนิลเพชร ผ่านกรณีตัวอย่าง 4 กรณี ได้แก่ การหาเสียงในการเลือกตั้งนายก อบต. การหาเสียงในการเลือกตั้งสมาชิก อบต. การหาเสียงในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน และการหาเสียงในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยนำข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์มาจากการสัมภาษณ์ และจัดกลุ่มเสวนากับชาวบ้าน รวมถึงสัมภาษณ์นักการเมืองที่มีความเกี่ยวข้องกับกรณีตัวอย่างด้วย

การหาเสียงในการเลือกตั้งนายก อบต.

เราจะศึกษายุทธวิธีหาเสียง และมุมมองต่อการซื้อเสียงในการเลือกตั้งนายก อบต. ผ่านกรณีตัวอย่างของการเลือกตั้งของนายก อบต. คนปัจจุบัน โดยจะเน้นไปที่การเลือกตั้งในปี 2552 ที่เป็นการแพ้การเลือกตั้งนายก อบต. ครั้งแรก เพื่อพิจารณาว่าอะไรคือ สาเหตุของความผิดพลาดที่อาจนำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงของนักการเมืองที่ได้ชื่อว่าเป็นคนสนิทของบ้านใหญ่ที่มีสายสัมพันธ์ระดับ “แข็งโป๊ก” อย่างไม่น่าเชื่อ

ยุทธวิธีการหาเสียงดั้งเดิมของนายก อบต. คนปัจจุบัน มี 3 รูปแบบหลักๆ ดังนี้

ประการแรก การหาเสียงแบบพิธีกรรม คือ การโฆษณาหาเสียงผ่านป้าย รถขยายเสียง วิถีชุมชน การปราศรัยในที่สาธารณะ เช่น วัด โรงเรียน และตลาด (นุช 2557) ไปจนถึงการเดินทางประตู่หน้าบ้านของผู้ลงคะแนน ซึ่งวิธีการนี้ถือเป็นสิ่งที่เรียกว่า การหาเสียงแบบพื้นฐาน ที่ผู้สมัครทุกคนต้องกระทำ จึงส่งผลให้ยุทธวิธีนี้ไม่ได้มีความสลบซับซ้อนมากไปกว่าการเป็นสิ่งที่เป็นพิธีกรรมเท่านั้น

ประการที่สอง การหาเสียงผ่านเครือข่าย และหัวคะแนน การหาเสียงแบบนี้มักนิยมทำกันในหมู่ผู้สมัครส่วนใหญ่ แต่สิ่งที่ใช้วัดความแตกต่างคือ ลักษณะ วิธีการทำงาน และศักยภาพของเครือข่าย และหัวคะแนนของผู้สมัครคนนั้นๆ ซึ่งพื้นฐานมักเริ่มจากเครือข่ายญาติ ไล่ไปสู่เพื่อนบ้าน ขยายไปยังกลุ่มทางสังคมหรืออาชีพที่สังกัด ไปจนถึงกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันในเชิงบุญคุณ ในกรณีของนายก อบต. คนปัจจุบัน ได้มีการสร้างเครือข่ายบุญคุณไว้เป็นวงกว้าง เนื่องจากมีการเสียสละเวลาส่วนตัวเข้า

ร่วมงานพิธีกรรมต่างๆ ของชาวบ้านเกือบทั้งหมดที่มีในตำบล อาทิ งานบวช งานบุญ และงานศพ โดยจะมีการใส่ซองเงินให้กับทุกงานที่ไปด้วย (อัตราขั้นต่ำ 1,000 บาท) (ร้น 2557) และได้มุ่งเน้นไปที่เครือข่ายนักการเมืองที่มีอยู่เดิม เช่น สมาชิก อบต. และผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งตนเคยมีความสัมพันธ์มาอย่างยาวนานตั้งแต่ยังเป็นผู้ใหญ่บ้าน และขยับไปเป็นกำนัน จนกระทั่งเป็นนายก อบต.

ประการที่สาม การหาเสียงด้วยการซื้อเสียง วิธีการนี้สามารถกระทำได้ในสองลักษณะ คือ การจ่ายเงินให้กับชาวบ้านโดยตรง และการจ่ายเงินผ่านระบบเครือข่ายหัวคะแนน ซึ่งนายจรณทำทั้งสองรูปแบบยกเว้นสมัยเดียวในปี 2552 ที่ปล่อยให้หัวคะแนนเป็นคนจัดการ ทั้งนี้ อัตราในการจ่ายเงินโดยตรงจะอยู่ที่ 1,000 บาทต่อคน และให้กับหัวคะแนนที่เป็นสมาชิก อบต. คนละ 20,000 บาท รวมทั้งหมด 20 คนเท่ากับ 400,000 บาท นอกจากนี้ยังมีการช่วยเหลือหัวคะแนนที่ลงแข่งขันเป็นสมาชิก อบต. ด้วยการให้เงินไปแจกชาวบ้านเอง เช่น ช่วยคนที่สมัครเป็นสมาชิก อบต. หมู่ ก. เป็นจำนวน 60,000 บาท และ อบต. หมู่ ข. เป็นจำนวน 30,000 บาท รวมถึงหมู่ ค. เป็นจำนวน 100,000 บาท เป็นต้น (ร้น 2557)

ประการที่สี่ การหาเสียงด้วยการจัดสรรทรัพยากรจากส่วนกลางลงสู่ชุมชน คือ การดึงงบประมาณจากหน่วยงานอื่นๆ มารองรับกับโครงการพัฒนาชุมชนตามที่ชาวบ้านต้องการ เนื่องจากลำพังงบประมาณสำหรับการพัฒนาของ อบต. ขนาดเล็กย่อมไม่อาจตอบสนองกับโครงการที่ต้องใช้เงินเป็นจำนวนมากได้ เช่น การดึงงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครปฐม และกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นมายังนิลเพชรได้ถึง 10 ล้านบาท เพื่อใช้เป็นงบประมาณในการสร้างถนนลาดยางผ่านที่นาในตำบล ซึ่งทำให้ชาวบ้านสามารถนำเครื่องจักรการผลิตขนาดใหญ่ อาทิ รถฉีดยา รถปุ๋ย และรถเกี่ยว มาลงยังบริเวณที่นาได้โดยไม่ต้องกังวลกับปัญหาขอบถนนยุบตัวของถนนลูกรังทั่วไป (ทร 2557)

ด้วยการยึดยุทธวิธีหาเสียงใน 4 รูปแบบนี้ โดยเฉพาะการจัดสรรทรัพยากรมาสู่ชุมชน จึงทำให้นายก อบต. คนปัจจุบันประสบความสำเร็จในการเล่นการเมืองท้องถิ่น กระทั่งการเลือกตั้งในปี 2552 จึงได้พ่ายแพ้ให้กับนายชยาทิต หสตั้งไทรแก้ว ซึ่งพื้นเพเดิมเป็นคนจังหวัดสุพรรณบุรี และมามีภรรยาเป็นคนนิลเพชร รวมถึงเปิดโรงงานทำขนมจีนในตำบล (บวม 2557) โดยเราจะพิจารณาสาเหตุที่ทำให้นายก อบต. คนปัจจุบัน พ่ายแพ้จากมุมมองของคนในพื้นที่

ชาวบ้านทั่วไปมองว่า นายก อบต. คนปัจจุบัน มีพฤติกรรมทุจริต และ “เอามากเกินไป” อาทิ จากตอนบริจาคที่ดินแก่ตำบลในการทำสถานีอนามัยตำบล เพราะ อบต. ไม่มีที่ดิน และงบประมาณในการซื้อ จึงบริจาคที่ดินให้ ชาวบ้านเลยมองว่ามีผลประโยชน์แอบแฝงจากเงินค่าก่อสร้างโครงการ และเงินใต้โต๊ะจากผู้รับเหมา นอกจากนี้ นายก อบต. คนปัจจุบันยังกว้านซื้อที่ดิน

ราคาถูกรอบพื้นที่ก่อนที่จะมีการก่อสร้าง อบต. และเมื่อสร้างเสร็จแล้วราคาที่ดินจึงเพิ่มสูงขึ้นมาก ซึ่งหมายความว่า นายก อบต. คนปัจจุบันสามารถทำกำไรจากที่ดินดังกล่าวได้มหาศาล (ทร 2557) นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมองว่า ความพ่ายแพ้มาจากนิสัยส่วนตัว คือ นายก อบต. คนปัจจุบัน เป็นคนมีนิสัยชอบขี้คุย และโอ้อวดว่า ตนเองสนิทสนมกับบ้านใหญ่ และมีครอบครัวที่ดีเลิศอย่างไร ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ว่า “เป็นนายกแล้วฟูฟ่า โห่รวย” (เปี้ยก 2557) นอกจากนี้ยังชอบประกาศในที่สาธารณะในช่วงก่อนเลือกตั้งว่า วางตัวผู้สมัครไว้แล้ว จนส่งผลให้ชาวบ้านเบื่อหน่าย (บวม 2557)

ที่น่าสนใจคือ นางนุช ข้าราชการใน อบต. มองว่า นายก อบต. คนปัจจุบันแพ้การเลือกตั้ง เพราะคู่แข่งอย่างนายชยาทิตมีลักษณะของคนหนุ่มรุ่นใหม่ไฟแรง ชาวบ้านเลยอยากลองของใหม่ และเมื่อนายชยาทิตเข้ามาทำงานก็พบว่า เป็นผู้ที่มีความเข้าใจในการบริหารงานท้องถิ่น สามารถติดต่อกับทางราชการอย่างเป็นทางการ และรู้จักบทบาทหน้าที่ของสภา อบต. เป็นอย่างดี

ขณะที่นายรัน คนใกล้ชิดกับทีมงานนายก อบต. มองว่า ความพ่ายแพ้เกิดจาก 3 ปัจจัยหลัก คือ ปัจจัยแรก ความเข้าใจผิดของชาวบ้าน กล่าวคือ ชาวบ้านคิดว่านายก อบต. จะต้องชนะอย่างแน่นอนจึงแบ่งคะแนนให้นายชยาทิตประมาณบ้านละ 1 หรือ 2 คะแนน เพราะเห็นว่าแบ่งคะแนนไปเพียงเล็กน้อยคงไม่มีผลในภาพรวม แต่ปรากฏว่า การแบ่งคะแนนเสียงไปบ้านละ 1 หรือ 2 คะแนน เมื่อรวมเข้าด้วยกันก็ถือว่าเป็นจำนวนที่มากพอสมควร ทำให้คะแนนตกไปอยู่กับฝ่ายตรงข้าม

ปัจจัยที่สอง ลูกน้องหรือหัวคะแนนบางส่วนไม่ยอมจ่าย และแอบเก็บเงินที่จะต้องแจกชาวบ้านไว้เอง หรือแม้กระทั่งแอบไปแจกในนามฝ่ายตรงข้าม ซึ่งเป็นผลมาจากการที่นายก อบต. คนปัจจุบัน ไม่ได้ลงไปแจกเอง การเลือกตั้งที่ผ่านมาเลยต้องแจกให้ชาวบ้านโดยตรง ทั้งนี้ ในตำบลมี 10 หมู่ ก็แจกในวันที่ 10 จึงทำให้สามารถป้องกันการรั่วไหลของเงิน และคะแนนเสียงไปได้

ปัจจัยที่สาม อุปสรรคจากภายนอกพื้นที่ คือ การรวมกลุ่มของคนที่ไม่พอใจนายก อบต. คนปัจจุบัน และไปสนับสนุนฝ่ายตรงข้ามในการหาเสียง ดังที่นายรัน (2557) เล่าว่า

“ โดนนายก อบต. เขตอื่นหมั่นไส้ เลยรวมกลุ่มกันสนับสนุนเงินให้กับฝ่ายตรงข้าม เพราะท่านเค้านิสิตสนมกับบ้านใหญ่ เลยได้รับความไว้วางใจให้มาแจกตั้งค์แก่นายก อบต. คนอื่นๆ ทำให้คนที่ได้รับแจกไม่พอใจ คิดว่าอยู่ระดับเดียวกัน จะมาแจกได้ยังไง”

ปัจจัยเหล่านี้จึงกลายมาเป็นอุปสรรคที่ส่งผลให้นายก อบต. คนปัจจุบัน ต้องพ่ายแพ้ อย่างไรก็ตามในการเลือกตั้งปี 2556 นายก อบต. คนปัจจุบัน ก็ได้มีการปรับตัวในการหาเสียงใหม่ ทั้งการแจกเงินด้วยตนเอง การขอให้บ้านใหญ่ไม่ต้องสนับสนุนตนเองในการลงเลือกตั้ง เพื่อป้องกันความไม่พอใจของ นายก อบต. เขตอื่น รวมถึงพยายามทำตัวให้เป็นจุดสนใจในวงตติณนินทาน้อยที่สุด จนนำมาสู่ชัย

	4	นายมนัสไพรวลัย วงศ์วาร	12		-
5	1	นายสมเกียรติ ประทุมสินธ์	224	475	ได้รับเลือก
	2	นายสุภัส แสงวารินทร์	184		ได้รับเลือก
	3	นายประนอม แก้วผ่อง	164		-
6	1	นายนที ไทรบัวแก้ว	253	475	ได้รับเลือก
	2	นายประเทืองนักข้อง	199		ได้รับเลือก
	3	นายวิชัย กลิ่นบัวขาว	162		-
7	1	นายสมาน ดิษฐพูล	147	300	ได้รับเลือก
	2	นายพิสิฐชัย ตันเหลียง	141		ได้รับเลือก
8	1	นายประยงค์ บุญชอบ	181	350	ได้รับเลือก
	2	นายบัว ฐระพันธ์	132		ได้รับเลือก
	3	นายบาง พวงมาลา	52		-
	4	นางสาวกษมน พานทอง	42		-
	5	นายสมบัติ คล้ายยวง	20		-
9	1	นายสายชล ไกรสาลี	224	475	ได้รับเลือก
	2	นายเอนก กสิกรัตน์	168		ได้รับเลือก
10	1	นายกฤษณะ เล็บครุฑ	207	475	ได้รับเลือก
	2	นายประชิต เพ็องฟู	156		ได้รับเลือก

		3	นายจ้านงค์ แจ่มจรัส	156		จับ สลาก เบอร์ แพ้ หมาย เลข 2
		4	นายสมบัตร์ คล้ายโพธิ์ทอง	41		-

การหาเสียงในการเลือกตั้งสมาชิก อบต.

เราจะศึกษาพฤติกรรมการหาเสียง และมุมมองต่อการซื้อเสียงในการเลือกตั้งสมาชิก อบต. ผ่านกรณีตัวอย่างของการเลือกตั้งของนายบวม และนายกุน ในช่วงปี พ.ศ. 2544 (นายกุนเคยเป็นสมาชิก อบต. มาสองสมัย คือ วาระ 2544 และ 2548) เพื่อชี้ชวนให้เห็นถึงการเลือกตั้งแบบกลุ่ม ซึ่งมีความแตกต่างกับการเลือกตั้งแบบเดี่ยวในหลากหลายประเด็น โดยเฉพาะด้านลักษณะ และยุทธวิธีการหาเสียงของนายสกุล ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

ประการแรก การประกาศตัวว่าไม่มีการซื้อเสียง คือ การเน้นพูดคุยกับชาวบ้านว่า นายกุนไม่แจกเงิน เพราะอาสาอยากมาทำงาน โดยไม่เอาเงินเป็นตัวตั้ง สุดท้ายก็ได้รับเลือกตั้ง ทั้งที่คู่แข่งแจกเงิน 300-500 บาท(บอ 2557) สาเหตุที่ได้ผลน่าจะเป็นเพราะชาวบ้านเห็นในความจริงใจ และต้องการมาทำงานเพื่อสาธารณะ แต่ในอีกแง่หนึ่งเราอาจพิจารณาได้ว่า นายกุนไม่จำเป็นต้องซื้อเสียงอีกต่อไป เพราะนายกุนได้ยึดกุมตำแหน่งสำคัญในการกระจายทรัพยากรทั้งจากในชุมชน และนอกชุมชนให้กับชาวบ้านเป็นที่เรียบร้อย เช่น SML และกองทุนสวัสดิการ จึงทำให้ชาวบ้านยินดีที่จะเลือกสนับสนุนนายกุนโดยไม่จำเป็นต้องจ่ายเงินแต่อย่างใด เพื่อแลกกับการจัดสรรทรัพยากรที่เป็นธรรมให้กับตนเอง และชุมชน

ประการที่สอง การไม่ใช้ระบบเครือข่ายที่ไม่พึงพิงเครือญาติ คือ ชาวบ้านมองว่า นายกุนชนะได้จากฐานเสียงคนทั่วไป เช่น ลูกค้ำรถเกี่ยว ขณะที่คนในครอบครัวฝั่งภรรยาไปช่วยนายบัว เนื่องจากช่วงแรกที่เล่นการเมือง นายสกุลมีความเห็นไม่ลงรอยกับนายบัวเรื่องการเลือกสมาชิก อบต. จากการทำนาย อบต. คนปัจจุบัน ประกาศว่า วางตัวผู้สมัครไว้แล้ว คือ นายบวม ทำให้นายบวมไม่ยอมให้ตนลงสมัคร เพราะกลัวจะแย่งคะแนนกันเอง จึงไม่ยอมร่วมมือกับนายกุนในการสู้กับคู่แข่ง รวมถึงหันไปสนับสนุนนายดิเรกที่เป็นคู่แข่งแทน(เปียก 2557) ดังนั้น จึงสอดคล้องกับสิ่งนายกุน (2557) ย้ำว่า “พูดง่าย ๆ สังคมเป็นตัวช่วยให้ชนะ”

ประการที่สาม เน้นเดินเคาะประตู และขอเข้าไปพูดคุยทุกบ้าน เพื่อกระชับความสัมพันธ์ และเพิ่มความคุ้นเคย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการขอร้องให้คนในบ้านมาลงคะแนนให้ตน โดยจะขอแบ่งเพียงคะแนนเดียวก็ได้ ซึ่งยุทธวิธีนี้จะต้องดูกระแสฝั่งตรงข้ามตลอดเวลา เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนวิธีการได้ตามกลยุทธ์ของคู่แข่ง (กุน 2557)

หากเราจะวิเคราะห์ว่า อะไรเป็นปัจจัยสูงสุดที่ทำให้นายทุนชนะการเลือกตั้ง สิ่งนั้นก็คงจะเป็นการจัดสรรทรัพยากรที่ซ่อนอยู่ในประเด็นการประกาศตัวว่าไม่ซื้อเสียง เนื่องจากสาเหตุที่ชาวบ้านชื่นชอบนายทุน และต่อให้นายทุนไม่ต้องจ่ายเงินก็สามารถชนะการเลือกตั้ง เพราะพวกเขาเหล่านั้นทราบดีว่า นายทุนสามารถตอบแทนคะแนนเสียงของพวกเขาด้วยสิ่งที่มีค่ากว่าเงินที่ได้จากการซื้อเสียง คือ การจัดสรรทรัพยากรผ่านโครงการต่างๆ ของรัฐที่มีความเป็นธรรม และทั่วถึง โดยเป็นที่ประจักษ์ในผลงานมาแล้ว อาทิ การเป็นผู้มีบทบาทในการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชน และกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น

สำหรับในการเลือก อบต. ครั้งที่สอง มีผู้สมัครถึง 6 คน ซึ่งถือเป็นเรื่องดี เพราะยิ่งผู้สมัครเยอะจะยิ่งหาเสียงง่าย แต่ถ้าแข่งกันแบบสองต่อสองจะยากกว่า ในท้ายที่สุด นายบวมยังได้รับเลือกตั้งอยู่ เพราะมีฐานคนรู้จักเยอะ เช่น ครอบครัว และเพื่อนพ้อง อีกทั้งนายทุนยังใช้วิธีเอาฐานคะแนนช่วยตนเองก่อน แล้วค่อยช่วยนายบวมทีหลัง เพราะตนมองว่าทำงานคนเดียวง่ายกว่า เนื่องจากในหมู่บ้านมีแค่ 300 กว่าครัวเรือนเท่านั้น

การหาเสียงในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน

กรณีนี้เราจะศึกษาวิธีการหาเสียงผ่านลักษณะของผู้ลงคะแนนเสียงในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง เพื่อทบทวน และแสวงหาว่า อะไรคือปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ชัยชนะในการเลือกตั้งในชุมชน โดยในปี 2552 ที่มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านนั้น มีจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งหมด 350 คน มีผู้สมัคร 2 คน คือ นายทุนอดีตสมาชิก อบต. 2 สมัย และนายณรงค์ พวงมาลัย (นามสมมติ) ตัวแทนของตระกูลใหญ่ที่มีจำนวนสมาชิกมากที่สุดในหมู่บ้าน (กุน 2557)

สำหรับยุทธวิธีการหาเสียงนั้น นายทุนยังเน้นไปที่รูปแบบเดิม แต่จะมีความต่างตรงที่ได้รับการสนับสนุนเพิ่มจากฝั่งเครือข่ายของภรรยาที่เคยมีปัญหาหาใจกันในช่วงเลือกสมาชิก อบต. สมัยแรก ถึงอย่างนั้น กลุ่มฐานคะแนนหลักของนายทุนก็ยังคงเป็นชาวบ้านทั่วไปที่มองเห็นในความตรงไปตรงมา และเข้าถึงได้ ซึ่งแตกต่างจากนายณรงค์ที่เน้นเครือข่ายญาติ และการใช้เงินซื้อเสียง ซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายที่น่าสนใจในหมู่บ้าน คือ กลุ่มที่ไม่สนใจประเด็นอื่นใด นอกจากเงิน ซึ่งในหมู่บ้านมีอยู่ประมาณ 20% ส่วนใหญ่เป็นคนที่ไม่มีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติกับคนอื่น ชอบสันโดษ ไม่เข้าร่วม

กิจกรรมใดๆ ทั้งสิ้น (เอียต 2557) ปัจจัยเหล่านี้จึงนำไปสู่ผลการเลือกตั้งที่เราสามารถพิจารณาได้จากตารางข้างล่างนี้

ตาราง 19 ข้อมูลการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านแห่งหนึ่ง ปี พ.ศ. 2552			
จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง	จำนวนบัตรเสียและผู้ไม่มาเลือกตั้ง	ชื่อผู้สมัคร	คะแนนที่ได้รับ
350	50	นายกุน	170
		นายณรงค์ พวงมาลัย	130

เมื่อเราลองพิจารณาข้อมูลจากตารางประเภทกลุ่มฐานคะแนนเสียงของแต่ละฝ่าย จะช่วยให้เรามองเห็นข้อค้นพบสำคัญที่ว่า ความเป็นเครือญาติ และการใช้เงิน เป็นกลยุทธ์หลักของฝ่ายตระกูลพวงมาลัยและถึงแม้ทั้งสองส่วนจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีโอกาสชนะ แต่ก็ยังไม่ใช่ปัจจัยสำคัญที่สุด ที่ฝ่ายนายกุนมีมากกว่า คือ ความเชื่อมั่นที่มีต่อผู้สมัคร และรองลงมาคือ การทำงานที่ตรงไปตรงมา ซึ่งเทียบเคียงได้กับการสนับสนุน และการบริหารจัดการในธรรมนูญแห่งชนบท ทำให้ชาวบ้านที่แม้จะไม่ใช่วญาติ และไม่ได้รับเงินก็ยอมมาลงคะแนนให้ เพราะมีความเชื่อมั่นจากการทำงานในสมัยก่อนที่จะเป็นผู้ใหญ่บ้าน และเป็นแกนนำกลุ่มอาชีพต่างๆ ส่งผลให้ไม่ต้องแจกเงินก็สามารถเอาชนะอีกฝ่ายที่แจกถึง 500 บาทต่อคนได้ (บอ 2557)

ภายหลังจากการได้รับชัยชนะ นายกุนได้ขอให้นายวันชัย พวงมาลัย ซึ่งเป็นคนจากตระกูลคู่แข่งมาเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เพื่อช่วยลดปัญหาความขัดแย้งในหมู่บ้าน และช่วยประสานการทำงานกับอีกฝ่ายที่มีจำนวนสมาชิกในหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก (กุน 2557) ประเด็นที่น่าสนใจคือ หากมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านเป็นวาระเหมือน อบต. นั้น กลยุทธ์การลดระดับความขัดแย้งนี้จะมีผลดีต่อการรักษาหรือช่วยเพิ่มฐานคะแนนเสียงให้กับนายกุนหรือไม่ อย่างไรก็ตามคำตอบนี้คงยากที่จะพิสูจน์ให้เห็นได้ในเร็ววัน และดูเหมือนว่าผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันก็คงจะไม่ชอบใจนัก ดังที่ได้กล่าวไว้ว่า

“การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านเป็นวาระจะก่อให้เกิดปัญหา คือ จะมีการทำงานตามใจลูกบ้าน ซึ่งเป็นประชานิยม ถูกไม่ถูกไม่รู้ ต้องทำให้ชาวบ้านพอใจเพื่อให้สอบได้สมัยหน้า และเลือกตั้งบ่อยจะทำให้เกิดการแตกแยก แบ่งพรรคแบ่งพวกในหมู่บ้าน”

ตาราง 20 ข้อมูลฝ่ายสนับสนุนการผู้สมัครเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านแห่งหนึ่ง ปี พ.ศ. 2552	
นายกุน	นายณรงค์ พวงมาลัย
คะแนน 170 แบ่งเป็น 1. เครือญาติ 22 คน ประกอบด้วย - บ้านนายเฮง 5 คน - บ้านนายบวม 7 คน - บ้านนางประเชิญ 4 คน - บ้านนางอุบล 4 คน - หลาน 2 คน 2. ชาวบ้านทั่วไป 148 คน ประกอบด้วย - สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ - สมาชิกกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน - สมาชิกตระกูลบุญชอบบางส่วน - กลุ่มเยาวชนในหมู่บ้าน	คะแนน 130 แบ่งเป็น 1. เครือญาติ 100 คน ประกอบด้วย - บ้านนางเอียด - บ้านนายใบ - บ้านนายหริ และนางผิน - บ้านนายสิริ - บ้านนายวิเชียร อดีตผู้ใหญ่บ้าน 2. ชาวบ้านทั่วไป - สมาชิกตระกูลบุญชอบบางส่วน - ชาวบ้านที่สนใจ ไม่มีเครือญาติ (เน้นรับเงิน)

การหาเสียงในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

เราจะศึกษายุทธวิธีหาเสียงในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผ่านกรณีตัวอย่างของการเลือกตั้งของนายเกียรติ สิริยะเสถียร สส. พรรคเพื่อไทย เขต 3 อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ทั้งนี้ จะศึกษาเฉพาะในพื้นที่หน่วยเลือกตั้งที่ 10 ตำบลนิลเพชรเท่านั้น เนื่องจากหน่วยเลือกตั้งอื่นอยู่นอกพื้นที่การศึกษาวิจัย โดยเราได้ข้อมูลที่ใช้ศึกษาวิเคราะห์มาจากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน และนักการเมืองในพื้นที่แทน เพราะไม่สามารถเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลอย่างนายก่อเกียรติได้ ซึ่งมีวิธีการหาเสียงที่น่าสนใจ ดังนี้

ประการแรก การหาเสียงโดยใช้ความนิยมจากพรรคการเมืองต้นสังกัด กลไกสำคัญที่นายก่อเกียรติใช้ในการหาเสียงจากชาวบ้าน คือ การพึ่งพิงกระแสความนิยมในพรรคเพื่อไทยที่ต้นสังกัดอยู่โดยทั่วไปแล้ว จังหวัดนครปฐมถือเป็นฐานเสียงสำคัญในภาคกลางของพรรคมาตั้งแต่ยังเป็นพรรคไทยรักไทยเดิม ส่งผลให้นายก่อเกียรติไม่จำเป็นต้องสร้างความนิยมส่วนตัวจากการสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านเหมือนในสมัยที่ยังเล่นการเมืองท้องถิ่นก็สามารถได้รับคะแนนเสียงที่ผูกติดมากับพรรคไปโดยปริยาย ซึ่งสาเหตุที่ชาวบ้านมีความนิยมในพรรคเพื่อไทย เนื่องจากมองว่า เป็นพรรคที่มีการออกโครงการที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเอง และชุมชน รวมถึงช่วยรองรับกับความ

เสียงที่จะเกิดต่อหลักประกันแห่งการยังชีพของพวกตน เช่น โครงการกองทุนหมู่บ้าน โครงการ SML และโครงการรับจำนำข้าว เป็นต้น (หนอม 2557)

ประการที่สอง การหาเสียงผ่านเครือข่ายของบ้านใหญ่ คือ นายก่อเกียรติไม่นิยมมาหาเสียงด้วยการลงพื้นที่เข้าพบชาวบ้านด้วยตนเอง ยกเว้นเป็นการปราศรัยที่เป็นงานใหญ่ระดับอำเภอขึ้นไป แต่กลับใช้เครือข่ายนักการเมืองท้องถิ่น และห้องที่ภายใต้สังกัดบ้านใหญ่ (ตระกูลสะสมทรัพย์) เป็นกลไกในการหาเสียงให้กับตนเองแทน โดยเครือข่ายดังกล่าวจะมีหน้าที่ไปพูดคุย และโน้มน้าวชาวบ้านให้มาลงคะแนนเสียงให้ตนนายก่อเกียรติอย่างเป็นลำดับขั้น เช่น นายก อบต. หาเสียงกับสมาชิก อบต. และกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในสังกัด ทางสมาชิก อบต. และกำนัน ผู้ใหญ่บ้านก็จะไปช่วยหาเสียงกับชาวบ้านที่เป็นฐานคะแนนเสียงของตนอีกครั้งหนึ่ง เป็นต้น (รัน 2557)

ประเด็นที่น่าสังเกต คือ ในการหาเสียงระดับชาติของนายก่อเกียรตินั้นไม่มีการใช้เงินซื้อเสียงเลย ทั้งที่ผู้สมัครจากพรรคอื่นมีการจ่ายเงินให้กับชาวบ้านตั้งแต่ระดับ 1,000 - 1,500 บาทต่อราย และกระแสการไม่ต้องใช้เงินดังกล่าวก็เริ่มมาตั้งแต่การเลือกตั้งในสมัยที่สองของพรรคไทยรักไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2548 แล้ว(เปี้ยก 2557) ซึ่งสาเหตุที่นายก่อเกียรติสามารถได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง โดยที่ไม่จำเป็นต้องมีการซื้อเสียงหรือแจกเงินชาวบ้าน รวมถึงไม่ต้องลงพื้นที่เอง น่าจะเกิดจากปัจจัยสำคัญสองประการ คือ ความนิยมในตัวพรรคการเมือง และความนิยมในกลุ่มบ้านใหญ่ เนื่องจากชาวบ้านมองว่า พรรคเพื่อไทย (ผ่านบ้านใหญ่ ในฐานะตัวแทนในการบริหารจัดการทรัพยากรของจังหวัดนครปฐม) เป็นเพียงพรรคเดียวที่สามารถนำโครงการที่เอื้อให้เกิดโอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงการจัดสรรทรัพยากรในพื้นที่มาปฏิบัติใช้จริงอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ซึ่งโอกาสที่ชาวบ้านได้รับย่อมมีค่ากว่าการรับเงินก้อนเดียวที่ถูกแจกจากพรรคการเมืองอื่นอย่างเทียบไม่ได้ เพราะโอกาสดังกล่าวเป็นทั้งกลไกที่ใช้ในการจัดการกับความเสียงของหลักประกันแห่งการยังชีพ และยังเป็นเงื่อนไขสำคัญในการเอื้อให้พวกเขามีโอกาสในการดำรงชีวิตแบบพึงมีพึงได้ อันมีความใกล้เคียงกับวิถีชีวิตแบบคนเมืองมากขึ้น ดังนั้น ข้อสังเกตนี้จึงช่วยย้ำให้เราเห็นว่า “เงิน” ไม่ใช่ปัจจัยสำคัญสูงสุดในการได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง และ “เงิน” ก็ยังมีใช้ปัจจัยสำคัญที่สุดในการตัดสินใจเลือกผู้แทนของชาวบ้านด้วยเช่นกัน ดังพิจารณาได้จากตารางผลการเลือกตั้งข้างล่าง

ตาราง 21 แสดงผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขต 3 อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ในหน่วยเลือกตั้งที่ 10 ตำบลนิลเพชร (เฉพาะผู้ที่ได้คะแนนสูงสุด 2 ลำดับแรก)			
ผู้สมัคร	พรรค	คะแนนเฉพาะหน่วย 10	คะแนนรวมทุก หน่วย
ร.ต.ต. วิชา วาสบุญมา	ชาติไทยพัฒนา	109	1,796
นายก่อเกียรติ สิริยะเสถียร	เพื่อไทย	1,372	24,021

4.3.1.3. มุมมองต่อการซื้อเสียง : มายาคติ และการตีความ

ในการทำความเข้าใจในประเด็นการซื้อเสียงในพื้นที่ตำบลนิลเพชรนั้น ก่อนอื่นเราจำเป็นต้องยอมรับความจริงที่ว่า การซื้อเสียงในความหมายของการแลกเปลี่ยนระหว่างเงินกับคะแนนเสียงยังคงมีอยู่จริงในปริภูมิของการเมืองแห่งการเลือกตั้ง ทั้งในระดับท้องถิ่น และท้องที่ อย่างไรก็ตาม เราจำเป็นต้องยอมรับความจริงอีกประการหนึ่งเช่นกันว่า การซื้อเสียงไม่ได้มีความหมายจำกัดอยู่แค่การซื้อขายคะแนนเสียงเท่านั้น อีกทั้งการซื้อเสียงยังมีปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้าน หากแต่มันเป็นเพียงองค์ประกอบแวดล้อมของปัจจัยอื่นๆ ที่มีความสำคัญกว่ามาก ดังที่งานวิจัยนี้ได้พยายามแสดงให้เห็นในส่วนที่ว่าด้วยการเลือกตั้ง อาทิ นิสัยใจคอของผู้สมัคร ความสามารถในการจัดสรรทรัพยากร และความเป็นพวกพ้องเดียวกัน

ทั้งนี้ เมื่อเรายอมรับได้ว่า การซื้อเสียงยังดำรงอยู่ท่ามกลางการเมืองในชีวิตประจำวัน ของชาวบ้าน เราจึงจะมาพิจารณามุมมองต่อการซื้อเสียงของคนในชุมชนว่ามีความคิดเห็นอย่างไร ซึ่งแน่นอนว่า ทั้งสองฝ่ายยอมรับถึงการมีอยู่ของมัน หากแต่สิ่งที่แตกต่างกันออกไป คือ การตีความประเด็นของการซื้อเสียง โดยเราพอจะแบ่งมุมมองดังกล่าวได้เป็น 2 กลุ่มหลักๆ ดังนี้

กลุ่มแรก มองว่า การซื้อเสียงเป็นปัจจัยอันเป็นที่สุดในการชี้ขาดการเลือกตั้ง (กลุ่มแรกมักเป็นข้าราชการในพื้นที่ ซึ่งมีทั้งเป็นคนพื้นที่นิลเพชรเอง และมีภูมิลำเนาอยู่ที่อื่น แต่ต้องมาดำรงตำแหน่งในพื้นที่นี้) กล่าวคือ กลุ่มนี้ยังคงเชื่อว่าการซื้อเสียงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่จะผลักดันให้ชาวบ้านอยากออกมาเลือกตั้ง และตัดสินใจว่าใครควรจะเป็นผู้ได้รับเลือก ซึ่งเกณฑ์อันเป็นหนึ่งเดียวก็คือ “เงิน” และไม่ว่าผู้สมัครคนนั้นจะเป็นคนอย่างไร บริหารงานได้มีประสิทธิภาพหรือไม่ และมีความสัมพันธ์กันมาอย่างไร บทสรุปสุดท้าย คือ “เงินไม่มา กาไม่เป็น” (นุช 2557) ซึ่งแน่นอนว่ามุมมองแบบนี้ย่อมต้องถูกกล่าวหาว่ายังคงยึดติดกับภาพมายาคติแบบดั้งเดิมของคนชนบทในยุคหลายทศวรรษก่อน แต่นุช ข้าราชการของอบต. นิลเพชร(2557) ก็ยังคงยืนยันว่ามันไม่ใช่มายาคติ และมีหลักฐานมารองรับมุมมองดังกล่าว โดยบอกว่า

“ทุนเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ไม่สนใจว่าผู้สมัครจะเป็นอย่างไร ในการเลือกตั้งนายก อบต. และผู้ใหญ่บ้าน ถ้ามีคู่แข่ง คนจะใช้สิทธิเลือกตั้งประมาณ 90% ซึ่งถือว่าเยอะมาก แต่ถ้ากรณีไม่มีคู่แข่งจะเหลือแค่ไม่เกิน 60% แม้หน่วยงานรัฐจะมีการประชาสัมพันธ์สูงก็ตาม สะท้อนว่ามีเรื่องทุนเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยในการผลักดันให้คนไปเลือกตั้ง”

สำหรับกลุ่มที่สอง ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกือบทั้งหมดมองว่า การซื้อเสียงมีผลในการตัดสินใจของชาวบ้านจริง และอาจมีผลมากกับชาวบ้านบางส่วน เช่น กลุ่มคนสันโดษในหมู่ 8 แต่ก็ยังไม่ใช่ว่าปัจจัยที่สำคัญที่สุด เนื่องจากการซื้อเสียงมีความสลับซับซ้อนมากกว่าแค่การซื้อขายคะแนนเสียง หากแต่มันมีความสัมพันธ์ที่ผูกติดกับปัจจัยอื่นๆ ด้วย อาทิ การเสียสละทั้งร่างกาย เวลา และทุนทรัพย์ ผ่านงานพิธีกรรมต่างๆ ในชุมชนที่ผู้สมัครจะต้องกระทำอย่างต่อเนื่องยาวนานจนสามารถสร้างสายสัมพันธ์แห่งความเชื่อใจกับชาวบ้านได้ อีกทั้ง “เงิน” ที่ได้รับจากการซื้อเสียงก็ยังมิใช่เงินไขว่คว้าสำคัญที่จะนำไปสู่ความปรารถนาหรือเจตจำนงใหม่ของพวกเขาด้วย

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมองว่า “เงิน” ในการเลือกตั้งจึงน่าเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งที่ไขว่คว้า “ความใจกว้าง” ของผู้สมัครมากกว่าจะเป็นปัจจัยชี้ขาด ซึ่งในท้ายที่สุด นิสัยใจคอส่วนตัวของผู้สมัคร การจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรม และทั่วถึง การเป็นพวกพ้องเดียวกัน ก็จะถูกนำมาพิจารณาโดยชาวบ้านอีกครั้งดังที่มีปรากฏในหัวข้อ “วิธีการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้าน”

4.3.2. ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับชาวบ้าน และความร่วมมือระหว่างผู้คนในชุมชน

ในประเด็นนี้ เราจะเน้นไปที่การทำความเข้าใจรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองทั้งระดับท้องถิ่น ระดับท้องที่ และระดับชาติกับชาวบ้าน รวมถึงรูปแบบความร่วมมือระหว่างผู้คนในชุมชน เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางการเมืองแบบใหม่ที่กลายรูปมาจากระบบอุปถัมภ์แบบดั้งเดิม และความปรารถนาแบบใหม่ของชาวบ้านที่เกิดภายใต้พื้นที่ดังกล่าว

4.3.2.1. ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมือง และชาวบ้าน

โดยทั่วไป นักการเมืองท้องถิ่น นักการเมืองท้องที่ และชาวบ้านมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด และค่อนข้างที่จะเป็นไปด้วยความราบรื่น เนื่องจากชาวบ้าน และนักการเมืองมักจะมีความสัมพันธ์ และรู้จักกันเป็นการส่วนตัวอยู่แล้ว ทั้งจากความเป็นเพื่อนบ้าน และเครือญาติเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองท้องถิ่น คือ “นายก อบต. สมาชิก อบต. กับชาวบ้าน” และนักการเมืองท้องที่ คือ “กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กับชาวบ้าน” มีความแตกต่างกันในบางประเด็น

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองท้องถิ่น และชาวบ้านมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่นักการเมืองต้องให้ความใส่ใจกับความต้องการของชาวบ้านเป็นพิเศษ เนื่องจากความสัมพันธ์ดังกล่าววางอยู่บนฐานของการเลือกตั้งที่มีวาระหมุนเวียน ดังนั้น นักการเมืองท้องถิ่นจึงมักจะต้องตอบสนองต่อข้อเรียกร้องของชาวบ้านอยู่เสมอ เพื่อเป็นการรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน ซึ่งจะมีประโยชน์อย่างมากต่อการเลือกตั้งในสมัยหน้า ขณะเดียวกันชาวบ้านเองก็มีข้อเรียกร้องหรือความต้องการให้นายก อบต. ดูแลในประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นหลัก เพราะนายกฯ เองคือ ผู้ที่มีอำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชน ซึ่งชาวบ้านที่ลงคะแนนให้ก็หวังว่าจะได้รับการจัดสรรทรัพยากรให้กับชุมชนของตนอย่างทั่วถึง เช่น โครงการทำถนนลาดยางผ่านหน้าหมู่บ้าน และที่นาของนายก อบต. คนปัจจุบันที่สามารถดึงงบประมาณจากข้างนอกชุมชนมาได้ ทั้งจาก อบจ. และกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น เพราะ อบต. นิลเพชรมีงบพัฒนาแค่ห้าถึงหกล้านบาทต่อปีเท่านั้น ซึ่งนายรัน (2557) เล่าว่า นายก อบต. คนปัจจุบันภาคภูมิใจมากจนถึงกับกล่าวว่า

“เป็นนายกฯ มาตั้งแต่สมัยยังไม่มีถนนลาดยาง จนตอนนี้ถนนลาดยางที่เห็นนี่ผมทำเองหมด”

ส่วนลักษณะการดูแลชาวบ้านของสมาชิก สภา อบต. จะมีความแตกต่างกับของนายกฯ เนื่องจากไม่ได้มีตำแหน่งเป็นฝ่ายบริหาร โดยดูได้จากกรณีของนายบวม (2557) ที่ต้องดูแลชาวบ้านอย่างใกล้ชิดในประเด็นที่เกี่ยวข้อกับชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ดังนี้

ประการแรก การดูแลเกี่ยวกับเอกสารทางราชการให้กับชาวบ้าน เช่น ดูแลเรื่องการขอหรือต่อบัตรผู้สูงอายุ ประมาณ 50-60 คนต่อปี และบัตรผู้พิการ ประมาณ 1-2 คนต่อปี

ประการที่สอง การรักษาดูแลคลองให้สะอาด ถือเป็นเรื่องใหญ่ เพราะชาวบ้านบางส่วนในชุมชนยังต้องใช้น้ำจากคลอง เพื่อการสาธารณสุขบริโภคอยู่ โดยนายบวมจะจ้างคนฉีดยาฆ่าหญ้าแถวคลองให้ตายให้หมด จากนั้นจะจ้างคนมาจัดการลอกคลองให้ ชาวบ้านไม่ต้องทำเอง ทั้งนี้ ในหมู่บ้านของนายบวมมีคลองทั้งหมด 2 แห่ง นายบวมจะแบ่งกันดูแลคนละคลองกับเพื่อนสมาชิก อบต. อีกคนของหมู่บ้าน

ประการที่สาม การประปา เช่น น้ำไม่ไหล นายบวมจะเป็นคนประสานงานแจ้งให้กับช่างของ อบต. เข้าไปแก้ไขให้ชาวบ้าน แต่ถ้าเป็นเรื่องของไฟฟ้า จะเป็นการไฟฟ้าดูแล

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองท้องถิ่น ที่คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้านในชุมชนก็ถือว่าราบรื่นเช่นกัน แต่จะแตกต่างกับนักการเมืองท้องถิ่นในแง่ที่ว่า นักการเมืองท้องถิ่นเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องตอบสนองต่อความต้องการของชาวบ้านเป็นพิเศษเหมือนในกรณีแรก ถ้าพูดในภาษาชาวบ้าน คือ “ไม่ต้องง้อ” นั่นเอง เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขาไม่ได้วางอยู่บนฐานของการ

เลือกตั้งที่มีวาระหมุนเวียน หากแต่วางอยู่บนฐานของการเลือกตั้งเพียงครั้งเดียวตลอดชีวิต (ตราบเท่าที่ไม่ถูกถอดถอน ลาออก เกษียณอายุหรือเสียชีวิต) อีกทั้งภาระงาน และความรับผิดชอบก็ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการพัฒนา แต่เกี่ยวข้องกับการปกครองนั่นเอง ดังนั้น การดูแลชาวบ้านจึงเกี่ยวข้องกับงานเอกสารราชการ และการเป็นตัวแทนรัฐในการกระจายทรัพยากรให้กับชาวบ้านผ่านโครงการต่างๆ อาทิ SML กองทุนหมู่บ้าน และกองทุนสวัสดิการชุมชน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ด้วยความที่กำนัน และผู้ใหญ่บ้านไม่จำเป็นต้องทำตามข้อเรียกร้องของชาวบ้านอย่างแข็งขันเหมือนกับนักการเมืองท้องถิ่น ในบางครั้งจึงนำไปสู่ความเข้าใจผิดที่กลายเป็นความขัดแย้ง เช่น กรณีของนายคุณ ผู้ใหญ่บ้านแห่งหนึ่ง ที่ชาวบ้านได้เล่าว่า

“มีการร้องเรียนถอดถอนผู้ใหญ่บ้าง ในลักษณะกลั่นแกล้ง เช่น ร้องว่าไม่อยู่พื้นที่ ซึ่งผู้ร้องไม่ถูกกัน คือ ตระกูลพวงมาลา หรือร้องเรียนเรื่องเปลี้ยลง ที่ผู้ใหญ่ไม่ยอมจ่ายค่าชดเชยให้ เพราะเปลี้ยมันลงไม่หมด เสียหายแค่บางส่วน จะเรียกร้องค่าชดเชยทั้งหมดได้อย่างไร” (บอ 2557)

ทั้งนี้ ที่น่าสนใจ คือ ความลึกลับในความต้องการของชาวบ้าน เช่น ตอนเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านชาวบ้านก็เลือกนายคุณ เพราะความเป็นคนตรงไปตรงมา แต่ในอีกแง่หนึ่งก็ไม่พอใจนายคุณ เพราะความไม่ยอมตามใจชาวบ้าน ซึ่งมีชื่อเสียงในประเด็นนี้มากนี่เอง ดังที่นายบวม ซึ่งเป็นสมาชิก อบต. และเป็นญาติฝ่ายภรรยาของนายคุณให้ความเห็นว่า

“ผู้ใหญ่คุณเป็นคนตรง เช่น นาโดนเปลี้ยกิน ผู้ใหญ่ไม่ช่วย เพราะถือว่าเกี่ยวมาแล้ว ไม่ถือว่าเสียหาย เรียกค่าเสียหายไม่ได้ ต้องเสียหายทั้งหมดจึงจะขอได้ ซึ่งกรณีนี้เป็นนาของ ผมเองนะ แม้แต่ตอนน้ำท่วมก็เหมือนกัน ต้องท่วมแบบไม่ได้เกี่ยว ถึงเรียกว่าเสียหาย แบบนี้” (บวม 2557)

ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับ สส. คือ นายก่อเกียรติ สิริยะเสถียร ส.ส. พรรคเพื่อไทย นั้น ถือว่ามีความห่างไกลมาก ทั้งในแง่ที่ชาวบ้านไม่ได้มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับนักการเมืองระดับชาติเหมือนกับนักการเมืองท้องถิ่น และท้องที่ รวมถึงด้วยนิสัยส่วนตัวของ ส.ส. ในเขตนี้ที่มีความตระหนี่ และไม่ค่อยลงพื้นที่ จึงทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่แทบไม่เคยพบเจอ ส.ส. ในพื้นที่เลย ไม่เว้นแม้แต่ตอนหาเสียงเลือกตั้ง (กุน 2557) ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน และ ส.ส. จึงไม่ใช่ความสัมพันธ์ทางตรง แต่เป็นความสัมพันธ์โดยอ้อมที่มีนักการเมืองท้องถิ่น และท้องที่เป็นตัวประสาน อย่างไรก็ตาม การที่นักการเมืองระดับชาติลงพื้นที่ที่น้อยลงกว่าในอดีต อาจเป็นผลพวงหนึ่งของการเลือกตั้งผู้บริหารท้องถิ่น เนื่องจากการเลือกตั้งดังกล่าวทำให้ชาวบ้านมีผู้แทนทางการเมืองที่เข้าถึงได้

ง่ายกว่า ส.ส. และผู้แทนที่มาจากการเลือกตั้งก็ต้องตอบสนองต่อความต้องการของพวกเขาด้วย เพราะไม่ได้มาจากการแต่งตั้งเหมือนในช่วงก่อนการกระจายอำนาจทางการเมือง ในทางกลับกัน บรรดา ส.ส. จึงมีกลไกใหม่ๆ ในการสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านผ่านนักการเมืองท้องถิ่น อันจะช่วยให้พวกตนสามารถประหยัดทั้งเวลา และทุนทรัพย์ในการลงพื้นที่เข้าหาชาวบ้านไปได้มากเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ด้วยนิสัยส่วนตัวดังกล่าว จึงทำให้นายก่อเกียรติไม่เป็นที่ปรารถนาต่อทั้งชาวบ้านในเขตเลือกตั้งของตน และบรรดานักการเมืองท้องถิ่นที่แม้จะสังกัดอยู่ในเครือข่ายเดียวกันก็ตาม จนกระทั่งกระแสความไม่เป็นที่ปรารถนาดังกล่าวได้ไปถึงบ้านใหญ่ ทำให้มีการตั้งวงซุบซิบนินทา กันว่า หากมีการเลือกตั้ง ส.ส. ในครั้งต่อไป ชื่อของนายก่อเกียรติจะไม่ปรากฏขึ้นในฐานะผู้สมัครในเครือข่ายของบ้านใหญ่อีกต่อไป เพราะไม่สามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชาวบ้าน และเครือข่ายนักการเมืองในสังกัดได้ (รัน 2557)

4.3.2.2. ความร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มคน และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรร และการใช้ทรัพยากร

ในประเด็นนี้ ความร่วมมือดังกล่าวหมายถึงการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน ชุมชน นักการเมือง พ่อค้า ข้าราชการ ภาคประชาสังคม หรือองค์กรอื่นใดที่สามารถส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ต่อชาวบ้านได้ สำหรับใช้ในการจัดสรร และใช้ทรัพยากรร่วมกัน แต่เมื่อผู้วิจัยได้ลองไปสำรวจดูกลุ่มเครือข่ายที่มีในนิลเพชรแล้วพบว่า ลักษณะการรวมตัวมักไม่มีการรวมตัวข้ามขอบเขตของอาชีพที่ชัดเจน เช่น กลุ่มทางอาชีพก็จะเป็นการรวมตัวกันของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเดียวกันเป็นหลัก หากจะย้อนดูความสัมพันธ์กับอาชีพอื่นก็อาจพบบ้าง เช่น กลุ่มแปรรูปสินค้าการเกษตรก็อาจมีความร่วมมือกับนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยต่างๆ เพื่อร่วมกันพัฒนาสินค้าให้มีคุณภาพที่ดีขึ้น และกลุ่มชมรมไถ่พื้นเมืองก็อาจมีนักการเมืองในชุมชนเป็นแกนนำ เป็นต้น

ประเด็นที่น่าสนใจในด้านเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เด่นชัดที่สุดในนิลเพชรจึงน่าจะเป็นกลุ่มกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลนิลเพชร ที่ปัจจุบันมียอดเงินกว่า 3 ล้านบาท ที่เก็บจากสมาชิกได้ประมาณ 2 ล้าน 6 แสนบาท และเงินสนับสนุนโดยตรงจากรัฐ ที่คิดเป็นร้อยละจากเงินออมของสมาชิก ออมได้เท่าไรจะสมทบเพิ่มตามจำนวนเงิน โดยมีการจัดเก็บ และจ่ายเงินสวัสดิการ รวมถึงประชุมคณะกรรมการทุกวันที 5 ของเดือน ซึ่งชาวบ้านต้องออมวันละ 1 บาท คิดเป็นเฉลี่ย 365 บาท ต่อปี มีนายกฤษณะ เล็บครุฑ ประธานสภา อบต. เป็นผู้ประสานงานสมาชิก มีนายสกุล ยอดศรีคำ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8 เป็นเหรียญก (บอ 2557)

สาเหตุที่กลุ่มนี้น่าสนใจมาจากปัจจัยสองประการ คือ ประการแรก ทางกลุ่มมีการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกันที่ถือว่ามีประสิทธิภาพมากถ้าเทียบกับกลุ่มอื่นๆ และเป็นกลุ่มที่ช่วยในการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีการสะสมทุน และช่วยลดค่าใช้จ่ายจากความเสียหายที่ชาวบ้านมีโอกาสคาดเดาได้ เช่น ค่ารักษาอุบัติเหตุรถจักรยานยนต์ และค่ารักษาอาการเจ็บป่วยในโรงพยาบาล เป็นต้น

ประการที่สอง ทางกลุ่มมักถูกใช้เป็นเวทีในการแสดงออกทางการเมืองอยู่บ่อยครั้ง เช่น เวลาที่มีการแข่งขันเลือกตั้งตำแหน่งต่างๆ ในตำบลหรือหมู่บ้าน หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแพ้ ฝ่ายนั้นก็มักจะยินยอมจ่ายเงินให้กองทุน จนกระทั่งลาออกจากการเป็นสมาชิก เพราะกองทุนดังกล่าวเป็นหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงของฝ่ายที่ชนะในการจัดเก็บเงิน เช่น ในกรณีของหมู่ 7 นอกจากนี้ ยังมีกรณีการใช้จ่ายเงินที่ไม่เหมาะสม อย่างการแจกของที่ระลึกมูลค่ากว่า 3 – 4 แสนบาทในการประชุมประจำปี ซึ่งถูกมองว่าฟุ่มเฟือยมากเกินไป และยังเป็นเรื่องของการเมืองด้วย คือ ฝ่ายที่จัดงานใช้เงินของกองทุนในลักษณะของการหาเสียงล่วงหน้าอย่างไม่เป็นทางการด้วยวิธีแจกของที่ระลึกเพื่อซื้อใจชาวบ้าน

ทั้งนี้ แม้ว่าความร่วมมือระหว่างผู้คนในชุมชนผ่านกลุ่มจัดตั้งทางสังคมจะมีทั้งที่ประสบความสำเร็จ และไม่ค่อยประสบความสำเร็จบ้าง แต่อย่างน้อยที่สุดมันก็ได้แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านในชุมชนมีความพยายามแสวงหากลไกในการจัดการกับความเปลี่ยนแปลงสมัยใหม่ที่จะส่งผลกระทบต่อหลักประกันแห่งการยังชีพของพวกเขาผ่านการแสดงออกทางการเมืองร่วมกัน มิได้รอคอยแต่นโยบาย และโครงการสาธารณะของรัฐในฐานะของผู้ถูกระงับแต่เพียงอย่างเดียว

4.3.3. การจัดสรรทรัพยากร และการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในหัวข้อของเศรษฐกิจธรรม และการเมืองว่าด้วยการเลือกตั้งว่า ความปรารถนาที่เป็นกรอบโครงในการกำกับปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้านในปัจจุบัน คือ ความปรารถนาในชีวิตอันพึงมีพึงได้ ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบที่ว่า การซื้อเสียงมิใช่ปัจจัยสำคัญที่สุดในการตัดสินใจเลือกผู้แทนของชาวบ้าน แต่เป็นนิสัยส่วนตัวของผู้สมัคร ความเป็นพวกพ้องเดียวกัน และการบริหารจัดการทรัพยากร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในกรอบคิดของธรรมเนียมแห่งชนบทที่มีความสัมพันธ์กับลักษณะประการแรกของ “การสนับสนุน” คือ ผู้แทนมีแนวโน้มที่จะสามารถดึงเอาทรัพยากรจากภายนอกเข้ามาสนับสนุนกิจการต่างๆ ที่ต้องถินปรารถนา (ก้องเกียรติ 2555) โดยในประเด็นนี้ เราจะชี้ให้เห็นถึงรูปแบบการจัดสรรทรัพยากรในชุมชน และรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชาวบ้านผ่านกลไกการประชุมประชาคม และการตรวจสอบนักการเมือง

4.3.3.1. การจัดสรรทรัพยากรในชุมชน

การจัดสรรทรัพยากร และคุณค่าทางการเมือง เป็นกลวิธีหนึ่งของชาวบ้านในการต่อรอง แลกเปลี่ยนผลประโยชน์บางอย่าง เพื่อแลกกับการได้มาซึ่งทรัพยากร และคุณค่าทางการเมืองที่เอื้อ ประโยชน์ต่อชุมชน และตนเอง จึงถือเป็นการแสดงออกภายใต้การกำกับของหลักประกันแห่งการยังชีพแบบใหม่ (ที่มีองค์ประกอบคือ โอกาสในการพัฒนาตนเองในทางเศรษฐกิจและสังคม โอกาสในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่โดยไม่ถูกเบียดเบียนจากอิทธิพลที่ไม่ชอบธรรม และโอกาสในการได้มาซึ่งโครงการพัฒนาของรัฐต่อชุมชน และตนเอง) (สังขมณี 2554)

ในกรณีของพื้นที่นิลเพชรเองก็มีลักษณะของสิ่งที่เรียกว่า การจัดสรรทรัพยากร และคุณค่าทางการเมืองอยู่เช่นกัน ซึ่งแน่นอนว่า การเลือกตั้งก็ถือเป็นหนึ่งในกลไกเหล่านั้น เพียงแต่ได้ถูกกล่าวถึงไปแล้วในบทที่ผ่านมา ดังนั้น ในส่วนนี้เราจึงพยายามมองหาพื้นที่ของการแลกเปลี่ยนใหม่ๆ ซึ่งอยู่นอกเหนือจากพื้นที่ของการเลือกตั้ง

และรูปแบบหนึ่งในการจัดสรรทรัพยากรในนิลเพชรก็คือ แผนพัฒนาสามปี (2557-2559) ของ อบต. ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านมีการร่วมพูดคุยกันเองถึงความปรารถนาที่จะพัฒนาชุมชนของตนไปในทิศทางที่ต้องการ ด้วยการนำเสนอโครงการต่างๆ จากความคิดของพวกเขาเหล่านั้น ซึ่งข้อดีที่สุดของการจัดทำแผนพัฒนา 3 ปี คือ สามารถสะท้อนความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านผ่านตัวแทนในระดับท้องถิ่น คือ ผู้ใหญ่บ้าน ได้อย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแนวความคิดการจัดทำแผนพัฒนาจะสามารถเชื่อมโยงความต้องการของชาวบ้านกับรัฐได้ แต่อุปสรรคที่ทำทลายรูปแบบความเชื่อมโยงดังกล่าวคือ งบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัดนั่นเอง เช่น งบประมาณในการดำเนินการปี 2557 มีแค่ 4,710,000 บาท งบประมาณปี 2558 มี 3,210,000 บาท และงบประมาณปี 2559 มี 3,210,000 บาทเช่นกัน สรุปรวมทั้งสามปีมีแค่ 11,220,000 เท่านั้น (องค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร 2556) ถ้าจะยกตัวอย่างให้เห็นภาพชัดเจนก็คือ งบประมาณเฉลี่ยของ 1 ปีจะสามารถตอบสนองต่อโครงการพัฒนาได้แค่ 1 หมู่บ้านเท่านั้น ดังนั้นในกรณีของนิลเพชรที่มีถึง 10 หมู่บ้านจึงหมายความว่า งบประมาณของแผนพัฒนานี้ไม่สามารถรองรับโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่จะช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตของพวกเขาได้เลย เช่น จากความต้องการโครงการสะพานคอนกรีตเสริมเหล็กก็อาจจะเหลือเพียงแค่การปรับปรุงแนวขอบถนนเท่านั้น (กุน 2557)

เมื่อสิ่งที่ชาวบ้านเสนอไปกลับไม่ได้รับการตอบสนองเพื่อนำไปปฏิบัติ จึงให้ชาวบ้านเกิดความเบื่อหน่าย และไม่ให้ความสนใจในการร่วมจัดทำแผนอีกต่อไป หากสถานการณ์เช่นนี้ยังคงดำเนินต่อไป การจัดทำแผนพัฒนา 3 ปีก็อาจกลายเป็นเพียงเศษเสี้ยวของความทรงจำในฐานะรูปแบบการจัดสรรทรัพยากร และคุณค่าทางการเมืองที่ใช้ไม่ได้อีกแล้ว

4.3.3.2. การประชุมประชาคม

ในส่วนนี้ การประชุมประชาคมอาจถือได้ว่าเป็นการแสดงออกทางการเมืองที่ถูกลำเสนอให้เห็นบ่อยที่สุดในชุมชน เพราะความหมายในแง่หนึ่ง คือ รูปแบบของการพูดคุย การโต้เถียง และการตัดสินใจที่จะส่งผลต่อผลประโยชน์ของชุมชนหรือปัจเจกบุคคลในชุมชน

ด้วยในพื้นที่นี้มีกลุ่มจัดตั้งทางสังคมที่ไม่เป็นทางการดังที่กล่าวไปแล้วในบทที่ 3 เช่น มีสภาคาแฟตามุมร้านค้า มีตั้งวงเหล้า และวงไพ่ ทั้งเข้าสายบายเย็น ที่เน้นพูดคุยเกี่ยวกับความทุกข์ร้อนในการทำมาหากิน การวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของนักรการเมือง รวมถึงการถกเถียงเกี่ยวกับผู้สมัครรับเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น จึงทำให้มีการแสดงออกทางการเมืองในเชิงพูดคุย ตีฉันทิน และนินทาในแทบทุกวัน

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าเสียดายว่า แม้ในนิลเพชรจะไม่มีการประชุมประชาคมใดที่สามารถส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการเมืองในภาพกว้างได้อย่างชัดเจน แต่ก็มีในบางกรณีที่มีการพูดคุยกันในงานนินทาทั้งหลายสามารถส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักรการเมืองท้องถิ่นได้ เช่น กรณีของนายก อบต. คนปัจจุบันที่มีนิสัยส่วนตัว คือ ชอบขี้คุย และโอ้อวดว่า ตนเองสนิทสนมกับบ้านใหญ่ และมีครอบครัวที่ดีเลิศ รวมถึงชอบประกาศในที่สาธารณะในช่วงก่อนเลือกตั้งว่า วางตัวผู้สมัครไว้แล้ว จนส่งผลให้ชาวบ้านมีความเบื่อหน่าย และมีการตั้งกลุ่มจับเข้าพูดคุยเพื่อนินทานายจรัณจนกระทั่งเลยไปถึงการ “อยากลองของใหม่” ซึ่งชาวบ้าน และแม่แต่นายก อบต. เองก็ยังคงคิดว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลในเชิงลบต่อคะแนนเสียงการเลือกตั้งนายก อบต. ในปี 2552 (รัน 2557)

และในอีกกรณีหนึ่งที่น่าสนใจ คือ กรณีของนายเปี้ยก (2557) ที่กล่าวถึงอิทธิพลของการประชุมประชาคมแบบไม่เป็นทางการต่อการเลือกตั้งสมาชิกสภา อบต. ว่า

“ผมผิตใจกับ ส.อบต. ที่เป็นเพื่อนผมคนหนึ่ง เค้าเคยขอให้ผมสำรองเงินจ่ายค่าเสียหายจากน้ำท่วมไปก่อน แล้วบอกว่าจะจ่ายคืนทีหลัง แต่สุดท้ายก็ไม่ยอมจ่าย ทั้งที่เงินก็ไม่ถึงหมื่น ผมเลยชู้ว่า จะโพนทะนาเรื่องนี้ให้คนอื่น และวงเหล้าฟัง ถ้าไม่จ่ายเงินสำรองคืนก่อนมีการเลือกตั้ง ทำให้เค้าต้องรับนำมาคืนในไม่กี่วัน ผมกับเค้าจึงผิตใจกันตั้งแต่นั้น ผมไม่ได้เสียดายเงินนะ แต่ไม่ชอบคนไม่มีสัจจะมากกว่า”

4.3.3.3. ด้านรูปแบบของการตรวจสอบ กำกับ ประณาม และลงโทษนักรการเมือง

ในช่วงก่อนที่ผู้วิจัยจะลงพื้นที่เพื่อสืบหาข้อมูลในการพยายามนำเสนอปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้าน ต้องยอมรับ ผู้วิจัยมีความคาดหวังค่อนข้างสูงว่าในพื้นที่นิลเพชรน่าจะมีการตรวจสอบ

กำกับ ประณาม และลงโทษนักการเมืองอย่างเข้มข้น แต่เมื่อได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลายท่าน กลับพบว่า ไม่มีการฟ้องร้อง และยื่นถอดถอนนายก อบต. อย่างเป็นทางการเลยแม้แต่ครั้งเดียว หรือ หากจะมีการฟ้องร้อง และถอดถอนผู้ใหญ่บ้านก็มักจะมีมูลเหตุมาจากความขัดแย้งส่วนตัวที่มีได้เกิด จากพฤติกรรมที่ไม่ดีงามตามกรอบของธรรมนูญแห่งชนบทแต่อย่างใด

แต่ถ้าเป็นเรื่องของการร่วมตรวจสอบความโปร่งใสในการบริหารงานของ อบต. ก็ยังสามารถ พบเห็นได้บ้าง เช่นชาวบ้านมีการร่วมตรวจสอบการจัดซื้อจัดจ้างของ อบต. ด้วยการเป็นกรรมการ อย่างน้อย 2 คน และในกรรมการติดตามผลงาน ถึงแม้ชาวบ้านจะได้รับค่าตอบแทนแค่ 250 บาทต่อ ครั้ง แต่ส่วนใหญ่ชาวบ้านเข้ามาตรวจสอบเพราะต้องการดูแลผลประโยชน์ของพวกตนมากกว่า เพื่อ ไม่ให้มีการฮั้วประมูลหรือกระทำการทุจริต อย่างไรก็ตาม คนที่ประสงค์มาดูแลตรวจสอบก็จะเป็นคน กลุ่มเดิมๆ เช่น ผู้ใหญ่บ้านหรืออาสาหมู่บ้าน ขณะที่คนรุ่นลูกรุ่นหลานก็มักจะต้องเข้ามาหาเกินมากกว่า จะมาทำงานเพื่อสังคมเช่นนี้

ขณะที่ในระดับนักการเมืองด้วยกันเองก็มีการร่วมตรวจสอบด้วยเช่นกัน อย่างกรณีของนาย กุณในสมัยที่ยังดำรงตำแหน่งสมาชิกของ อบต. ก็กล่าวว่า ตนมีอำนาจตรวจสอบงบประมาณได้ เช่น โครงการเรือตรวจจักษุพีช มีคนเสนองบจัดซื้อ 80,000 – 120,000 บาท แต่นายกุณกลับสามารถหาใน ราคาที่ถูกกว่าได้ เช่น 60,000 บาทตามขนาด และคุณภาพเดียวกัน หรือกรณีจัดซื้อเสาธงใน อบต. ก็ เช่นกันที่สามารถหาได้ถูกกว่าราคาที่ตั้งงบกว่า 100,000 บาท เป็นต้น (กุณ 2557)

ถึงแม้ว่าเราจะไม่เห็นการแสดงออกของชาวบ้านในแง่การตรวจสอบการทำงานของ นักการเมืองที่เห็นเป็นรูปธรรมมากนัก แต่อย่างน้อยที่สุด ในชุมชนก็ยังพอมีตัวแทนทางการเมืองที่ พอจะช่วยเป็นปากเป็นเสียงให้กับชาวบ้านได้ดังเช่น กรณีของนายกุณ ซึ่งช่วยย้ำให้เห็นถึงนิสัยใจคอที่ มีความเสียสละต่อส่วนรวม ที่เป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญให้ชาวบ้านเลือกเข้ามาเป็นผู้แทนทางการเมือง และคุณสมบัติของการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับกรอบโครงสร้างของธรรมนูญแห่งชนบทด้วย

4.4. สรุป

ในบทนี้ เราได้พยายามสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่าง ความปรารถนา และเจตจำนง แบบใหม่ กับการเมืองในชีวิตของชาวบ้านในชนบท เพื่อนำไปสู่การย้ำหลักคิดที่ว่า ชาวบ้านไม่ได้มีการ แสดงออกทางการเมืองอย่างเลือนลอยหรือไม่มีตรรกะ หากแต่พวกเขาเหล่านั้นมีสิ่งๆ ที่เรียกว่ากรอบ โครงสร้าง ความปรารถนา และเจตจำนงที่ยึดโยงอยู่กับหลักประกันแห่งการยังชีพแบบใหม่ที่คอยกำกับ ปฏิบัติการทางการเมืองเหล่านั้นอยู่ ดังนั้น หากมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับหลักประกันแห่งการยัง ชีพ พฤติกรรมหรือการแสดงออกทางการเมืองของพวกเขา ก็ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

เมื่อลองพิจารณาความปรารถนาของชาวบ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เราจะพบว่า ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่ค่อยๆ ช่วยเปลี่ยนรูปแบบหลักประกันแห่งการยังชีพที่ยึดโยงอยู่แต่กับความปรารถนาในชีวิตแบบพอมีพอกินไปสู่หลักประกันแห่งการยังชีพที่ยึดโยงกับความปรารถนาในชีวิตแบบพึงมีพึงได้แทน และแน่นอนว่า ความเสี่ยงที่จะเกิดกับหลักประกันแห่งการยังชีพแบบเดิม อาทิ ภัยธรรมชาติ การคมนาคมที่ยากลำบาก และวิธีการผลิตที่ยังไม่พัฒนา ก็เริ่มหมดอิทธิพลลงจากการที่ชาวบ้านมีกลไกจัดการกับความเสี่ยงแบบใหม่ๆ ที่มาพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงในสามส่วนข้างต้น อาทิ นโยบายสาธารณะ และการจัดสรรทรัพยากรระหว่างนักรบการเมืองกับชาวบ้านในชุมชน แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ชาวบ้านก็ยังคงต้องเผชิญกับความเสี่ยงใหม่ๆ ที่มาพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทั้งราคาพืชผลทางการเกษตรที่ผันผวน และสภาวะรายรับไม่พอต่อรายจ่าย เป็นต้น

ทั้งนี้ สิ่งที่เราต้องตระหนักก็คือ ความเปลี่ยนแปลงในความปรารถนาของชาวบ้านได้เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ร่วมกันในพื้นที่ทางการเมืองใหม่ๆ ของชุมชน พวกเขาจึงต้องมีการแสวงหากลไกในการจัดการกับความเสี่ยง รวมถึงแสวงหาปัจจัยที่จะเอื้อให้พวกเขามีโอกาสในการพัฒนา และจัดสรรทรัพยากรของตน และชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนรูปจาก “เครือข่ายทางการเมืองแบบอุปถัมภ์ดั้งเดิม” ไปสู่ “พื้นที่ทางการเมืองแบบใหม่” ที่แม้ระบบอุปถัมภ์จะถูกลดทอนคุณค่าในสังคมชนบทแบบใหม่ แต่ก็มีได้หมายความว่า จะหมดความสำคัญไปเสียทีเดียวจากรูปแบบความสัมพันธ์ที่ยังคงมีการเหลื่อมซ้อนกันอยู่ ผ่านการแสดงออกในปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันที่ไม่แยกออกจากการเมืองแบบการเลือกตั้ง โดยรูปแบบความสัมพันธ์ดังกล่าวได้สะท้อนออกมาใน 3 ประเด็นหลักๆ คือ การเมืองแบบการเลือกตั้ง , ความสัมพันธ์ระหว่างนักรบการเมืองกับชาวบ้าน และความร่วมมือระหว่างผู้คนในชุมชน และการจัดสรรทรัพยากร และการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ประเด็นแรก การเมืองแบบการเลือกตั้ง เราพบว่า ปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้านก็คือ นิสัยใจคอส่วนตัวที่ต้องมีความเสียสละในการทำงานให้กับชุมชนมาอย่างยาวนาน และอาจต้องมีความใจถึงฟังได้ในบางกรณีด้วย ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่า นิสัยใจคอที่ดีจะนำมาสู่การจัดสรรทรัพยากรที่ทั่วถึง และเป็นธรรม รวมถึงสามารถนำทรัพยากรจากส่วนกลางลงมาพัฒนาชุมชนได้ด้วย เมื่อลองพิจารณากลยุทธ์ในการหาเสียง เราจะเห็นได้ว่า การหาเสียงด้วยการชูประเด็นการจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพจะมีผลต่อคะแนนเสียงมากกว่าแค่การหาเสียงโดยใช้เครือข่ายญาติพี่น้อง และการแจกเงินอย่างเห็นได้ชัด เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความปรารถนาของชาวบ้านในโอกาสที่จะพัฒนาตนเอง และชุมชนทั้งในทางเศรษฐกิจ และสังคม จากการแลกเปลี่ยน

คะแนนเสียงกับการบริหารจัดการทรัพยากรที่เป็นทางการผ่านนโยบายสาธารณะ และโครงการต่างๆ ในพื้นที่ รวมถึงที่ไม่เป็นทางการผ่านความช่วยเหลือส่วนบุคคล

ประเด็นที่สอง ความสัมพันธ์ระหว่างนักรการเมืองกับชาวบ้าน และความร่วมมือระหว่างผู้คน ในชุมชน เราพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างนักรเมืองระดับท้องถิ่น ท้องที่ และระดับชาติกับชาวบ้าน มีความแตกต่างกัน คือ ชาวบ้านจะมีความคาดหวังกับนักรเมืองท้องถิ่นในประเด็นการพัฒนา และ ท้องที่ในประเด็นการปกครอง แต่ทั้งสองรูปแบบก็ยังคงต้องเกี่ยวโยงกับการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็น ธรรม และโอกาสในการได้มาซึ่งโครงการพัฒนาของรัฐต่อชุมชนด้วย อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านกลับมี ความสัมพันธ์ที่ห่างไกลจากนักรเมืองระดับชาติ โดยเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ที่ทำให้ สส. มีกลไกในการลงพื้นที่แทนอย่านักรเมืองท้องถิ่นที่เป็นเครือข่ายเลือกตั้งเดียวกับตน และนิสัยส่วนตัวของผู้สมัคร ที่ไม่นิยมการเข้าหาชาวบ้าน ทั้งนี้ ชาวบ้านยังมีความพยายามต่อรอง และแลกเปลี่ยนการจัดสรรทรัพยากรกับนักรเมืองในพื้นที่ด้วยการรวมกลุ่มจัดตั้งทางสังคมด้วย อัน แสดงถึงพฤติกรรมทางการเมืองของชาวบ้านที่ความกระตือรือร้น ไม่ได้มีลักษณะเป็นผู้ถูกกระทำ เหมือนดังที่คนในเมืองบางกลุ่มวาดภาพไว้

สำหรับประเด็นสุดท้าย การจัดสรรทรัพยากร และการมีส่วนร่วมทางการเมือง เราเห็นว่า ชาวบ้านมีรูปแบบการในการจัดสรรทรัพยากรร่วมกับนักรเมืองภายใต้โครงการของรัฐมากขึ้น แต่สิ่ง ที่น่าเสียดายคือแทบไม่มีโครงการใดที่ชาวบ้านสามารถนำเสนอความต้องการอย่างของตนเองแท้จริง และถ้าโครงการใดเปิดโอกาสให้มีการนำเสนออีกมักจะมียุทธวิธีในเรื่องของงบประมาณที่ไม่เพียงพอ ส่งผลให้การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ผ่านปริณทณแห่งการเลือกตั้งยังมีความสำคัญมากต่อชาวบ้าน ส่วนรูปแบบของการพูดคุย และได้เถียงในหมู่ชาวบ้านที่จะส่งผลต่อผลประโยชน์ของชุมชนนั้น พวกเขา มักแสดงออกผ่านกลุ่มจัดตั้งทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ เช่น วงเหล้า วงไพ่ หรือสภากาแฟ และแม้ว่าการพูดคุยดังกล่าวจะไม่อาจสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อการเมืองในวงกว้าง แต่ก็สามารถ ส่งผลต่อพฤติกรรมของผู้สมัครรับเลือกตั้งได้ นอกจากนี้ ชาวบ้านยังไม่ค่อยมีการตรวจสอบ และ ลงโทษนักรเมืองในพื้นที่ผ่านกระบวนการฟ้องร้องหรือถอดถอนอย่างเป็นทางการ ซึ่งอาจเป็น เพราะยังไม่มีนักรเมืองรายใดที่มีพฤติกรรมถึงขั้นละเมิดปทัสถานอันดีงามของสังคมหรือไม่ก็เป็น เพราะชาวบ้านยังเห็นความสำคัญในสายสัมพันธ์กับนักรเมืองท้องถิ่นอยู่ แต่ที่น่าสังเกตคือ มี ชาวบ้านบางส่วนที่พยายามเข้าไปตรวจสอบการทำงานของผู้บริหารท้องถิ่นผ่านช่องทางที่รัฐกำหนด เอาไว้ เช่น เป็นกรรมการติดตามผลการทำงาน เป็นต้น

บทที่ 5

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

5.1. บทสรุป

ผลการศึกษาหรือข้อค้นพบในวิทยานิพนธ์เรื่อง การเมืองในชีวิตประจำวันของประชาชนในพื้นที่ชนบท : กรณีศึกษาในหมู่บ้านภาคกลางแห่งหนึ่ง มีดังนี้

5.1.1. ข้อค้นพบในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาพัฒนาการ และความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ในมิติที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ วิธีการผลิต การทำมาหากิน โลกชีวิตทางเศรษฐกิจ แหล่งรายได้ของชาวบ้าน ความสัมพันธ์กับตลาด รวมถึงความสัมพันธ์กับผู้คนภายนอกชุมชน และทางด้านสังคม ในมิติที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งทางสังคม และความสัมพันธ์ในสังคม ของชุมชนหมู่บ้านแห่งหนึ่งในชนบทภาคกลางของไทย

ซึ่งมีสมมติฐานว่า ชนบทไทยมีความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องรูปแบบอาชีพ คือ วิธีการผลิต โลกชีวิตทางเศรษฐกิจ แหล่งรายได้ ความสัมพันธ์กับตลาด และความสัมพันธ์กับผู้คนภายนอกชุมชน รวมไปถึงการจัดตั้งทางสังคมแบบใหม่ อันเนื่องมาจากเศรษฐกิจตลาด ภาคธุรกิจ และภาคอุตสาหกรรมรุกเข้าสู่พื้นที่ชนบทมากขึ้น และได้เข้ามาแทนที่เกษตรกรรมแบบยังชีพที่เคยเป็นรายได้สำคัญของคนชนบท ประกอบกับการรับรู้ข่าวสารที่พัฒนาไปมาก จนนำไปสู่การเกิด “คนชนบทผู้มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล” (Cosmopolitan Villager) ซึ่งไม่ยินยอมอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ดั้งเดิมอย่างไม่รู้ประสีประสาอีกต่อไป และพร้อมที่จะเรียกร้อง และปกป้องพื้นที่ผลประโยชน์ทางการเมืองในแบบที่ควรจะเป็น อาทิ นโยบายสาธารณะที่เอื้อประโยชน์ให้กับวิถีชีวิต และรูปแบบการผลิตใหม่ของตน ขณะเดียวกัน ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองก็สามารถส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบทได้ด้วยเช่นกัน เนื่องจากไม่ได้มีลักษณะความสัมพันธ์ที่ตายตัวหรือเป็นไปในทิศทางเดียวเท่านั้น หากแต่ยังสามารถส่งผลย้อนกลับไปมาระหว่างกันได้อีกด้วย

โดยมีข้อค้นพบที่มีความสำคัญดังต่อไปนี้

จากการศึกษาวิจัย เราได้พบว่า ความเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ และสังคมในพื้นที่นี้ล เพชรเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมผ่านสามมิติหลักๆ ดังนี้

มติแรก ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน

พื้นที่นิลเพชรดั้งเดิมเป็นชุมชนอพยพ มีครัวเรือนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่น้อยมาก ซึ่งพื้นที่นี้มีการดึงดูดเหล่าผู้แสวงโชคให้เข้ามาตั้งถิ่นฐาน และบุกเบิกที่ดินทำกิน เนื่องจากปัจจัยด้านราคาที่ดิน อย่างไรก็ตาม ครอบครัวยุคแรกและตระกูลเกือบทั้งหมดในปัจจุบันล้วนมีที่มาจากครัวเรือนที่อพยพเข้ามาในช่วงแรกทั้งสิ้น ขณะที่ครัวเรือนดั้งเดิมได้อพยพไปทำมาหากินในพื้นที่อื่นหมดแล้ว ทั้งนี้ ความเปลี่ยนแปลงด้านสังคมของชาวบ้านในพื้นที่นิลเพชรได้ถูกฉายภาพออกมาผ่านรูปแบบการย้ายถิ่นฐานเข้ามาในสามลักษณะ คือ การย้ายเข้ามาทำเกษตรกรรม การย้ายเข้ามาประกอบอาชีพอื่นๆ และการย้ายเข้ามาตามคู่ครอง ทั้งนี้ เราควรต้องตระหนักอีกว่า แม้ชุมชนนิลเพชรจะเป็นพื้นที่อพยพ แต่ชาวบ้านที่เข้ามาบุกเบิกที่ดินทำกินต่างก็ต้องมีการรวมตัวกัน เพื่อแสวงหาวิธีการในการจัดการกับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับการดำรงชีวิตพวกตนด้วย จึงไม่ใช่การเอาตัวรอดด้วยหลักการตลาดจากการทำนาเองได้เท่านั้น ซึ่งวิธีการ และกลไกในการจัดการกับความเสียดังกล่าวก็คือ “เศรษฐกิจธรรม” นั่นเอง

มติที่สอง พัฒนาการของเกษตรกรรม

ในการทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมในนิลเพชร เรามีโอกาสเลยการศึกษาพัฒนาการของการทำนาไปได้ เพราะอาชีพหลักตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของชาวบ้านก็คือ ชาวนา ซึ่งเราเห็นว่า พัฒนาการสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคม คือ พัฒนาการด้านการคมนาคม ความเจริญด้านการชลประทาน และความทันสมัยในเทคโนโลยีการผลิต ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนลักษณะชาวนาแบบดั้งเดิมมาสู่การเป็น “ผู้จัดการนา” ที่มาพร้อมกับการเลิกใช้แรงงานควาย การลดการใช้แรงงานคนจากการลงแขก และเพิ่มการจ้างแรงงานรับจ้าง อย่างไรก็ตาม พัฒนาการดังกล่าวก็ทำให้ต้นทุนในการทำนานั้นเพิ่มสูงขึ้นมาก เมื่อประกอบกับค่าใช้จ่ายที่เพิ่มมากขึ้นจากความปรารถนาในการดำรงชีวิตแบบพึ่งพิงได้ อันคล้ายคลึงกับวิถีชีวิตคนเมือง จึงนำไปสู่ “สภาวะรายรับเสมอกันกับรายจ่าย” (มีลักษณะเหมือนสภาพคอปริ่มน้ำ) และหากเป็นกรณีที่ทำนาในปริมาณที่ดินไม่มากก็อาจต้องประสบกับ “สภาวะรายรับไม่พอกับรายจ่าย” (จมน้ำ) สภาวะดังกล่าวจึงได้กลายมาเป็นความเสี่ยงรูปแบบใหม่ที่จะเกิดกับหลักประกันแห่งการยังชีพแบบใหม่ของชาวบ้าน ซึ่งหากชาวบ้านไม่มีกลไกในการรองรับกับความเสียดังกล่าว อย่างเช่นนโยบายประกันราคาพืชผลทางการเกษตรที่ช่วยให้มีรายได้มากขึ้นจนเพียงพอหรือมากกว่ารายจ่าย พวกเขาเหล่านั้นก็ย่อมยากที่จะเอาตัวรอดจากวิกฤติที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน

ที่น่าสังเกตคือ แม้ว่านิลเพชรจะถือเป็นพื้นที่ชนบทที่สุดพื้นที่หนึ่งในอำเภอบางเลน แต่การคมนาคมจากกรุงเทพฯ ในส่วนของเขตเพชรเกษมไปยังนิลเพชรกลับใช้เวลาแค่ 30 -40 นาทีเท่านั้น ซึ่งนั่นหมายความว่า การคมนาคม และความเจริญหรือโลกสังคมสมัยใหม่ได้เริ่มขยายเข้าไปเทียบเคียงกับเขตแดนของชุมชนที่มีความเป็นชนบทสูงแล้ว

มิติที่สาม อาชีพ และการทำมาหากินของชาวบ้านในปัจจุบัน

แม้รูปแบบการทำมาหากินของชาวบ้านจะยังตั้งอยู่บนฐานของเกษตรกรรมเป็นหลัก แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจนคือ รูปแบบของการทำนามีพัฒนาการมาสู่การเป็นผู้จัดการนา ที่ไม่ต้องทำนาเองอีกต่อไป หากแต่มีการจ้างแรงงานมาทำนาในแทบทุกขั้นตอนการผลิต ขณะเดียวกัน อาชีพแรงงานรับจ้าง ก็ได้ขยายตัวในพื้นที่เป็นอย่างมาก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้แรงงานแบบลงแขกที่อาศัยแรงงานจากเครือข่ายญาติ และเพื่อนฝูง ซึ่งในปัจจุบันเริ่มหมดไป และกลายเป็นการจ้างแรงงานมาทำนาแทน ส่วนอาชีพผู้ประกอบการร้านค้ากลับไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก ประเด็นเหล่านี้ยังแสดงให้เห็นอีกว่า ความเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการทำมาหากินได้นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงในความปรารถนาใหม่ของชาวบ้านด้วย เนื่องจากพวกเขาได้มองเห็นช่องทางหรือกลไกในการรับมือกับความเสี่ยงแบบดั้งเดิม จึงเกิดความเชื่อว่า ปัจจัยดังกล่าวน่าจะช่วยให้พวกเขามีโอกาสหลุดพ้นจากชีวิตแบบพอกินไปสู่วิถีแบบพึ่งพิงได้มากขึ้น

มิติที่สี่ สภาพทางสังคม กลุ่ม และการจัดตั้งทางสังคม

ความเปลี่ยนแปลงในสภาพทางสังคมที่สำคัญในนิลเพชรก็คือ แนวโน้มการเปลี่ยนจากครอบครัวเดี่ยวขยายมาสู่ครอบครัวเดี่ยวนามากขึ้น เนื่องมาจากการไม่สามารถรองรับค่าใช้จ่ายสมัยใหม่ให้กับลูกจำนวนมาก และประกอบกับรูปแบบการทำนาที่ไม่ต้องพึ่งพิงแรงงานการผลิตเหมือนในอดีตอีกต่อไป จึงมีนัยสำคัญที่สะท้อนให้เห็นแนวโน้มของหมู่บ้านในชนบทที่กลายเป็นหอพักสำหรับหลับนอนเท่านั้นนอกจากนี้ เรายังพบว่า ในอดีต ชาวนามีการกู่ยืมจากพ่อค้าคนกลางเป็นระยะเวลาหลายทศวรรษ และส่วนใหญ่ก็มักประสบปัญหาไม่สามารถชำระหนี้ได้ จนนำไปสู่การสูญเสียที่ดินทำกิน ส่งผลให้มีชาวนาหลายรายในปัจจุบันต้องเช่าที่นาจากนายทุนเพื่อทำนาแทน อย่างไรก็ตาม การกู่ยืมจากภาคเอกชนได้ลดน้อยถอยลงไปมาก เนื่องจากมีนโยบายสาธารณะจากรัฐที่เข้ามารองรับการกู่ยืมของชาวบ้านในชนบทมากขึ้น ทั้งในแง่โครงการที่มาจากส่วนกลาง และโครงการที่มาจากท้องถิ่นเอง

สำหรับประเด็นการจัดตั้ง และความสัมพันธ์ทางสังคมนั้น ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า มีกลุ่มอาชีพ และกลุ่มจัดตั้งทางสังคมในสองลักษณะ คือ แบบที่เป็นทางการทั้งในระดับตำบล และหมู่บ้าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการหากลไกในการต่อรอง และจัดสรรทรัพยากรร่วมกับ

รัฐ และเอกชน นอกจากนี้ ยังมี กลุ่มอาชีพ และกลุ่มจัดตั้งทางสังคมที่ไม่เป็นทางการ อันมีลักษณะเป็นการจับกลุ่มรวมตัวกันของชาวบ้านอย่างหลวมๆ เพื่อพูดคุย แลกเปลี่ยนความเห็น ตีฉันทินิเทศ และวิพากษ์วิจารณ์ผ่านประเด็นหัวข้อต่างๆ ตั้งแต่เรื่องตลกไปจนถึงการเมือง โดยการพูดคุยในบางครั้งอาจสามารถส่งผลต่อการเมืองในบางแง่มุมได้อีกด้วย แต่ที่น่าสนใจคือ ในพื้นที่ชุมชนนิลเพชรไม่พบว่ามีองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) เคลื่อนไหวอยู่ ไม่ว่าจะเป็นในระดับปัจเจกหรือกลุ่มองค์กร ซึ่งสาเหตุน่าจะมาจากการยังไม่มีประเด็นในการเคลื่อนไหวที่จะดึงดูดให้เกิดการเข้ามาขับเคลื่อนก็เป็นได้

ในท้ายที่สุด สมมติฐานของเราเชื่อว่า ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองก็สามารถส่งผลต่อเศรษฐกิจ และสังคมในชนบทได้เช่นกัน โดยพิจารณาได้จากผลกระทบที่เกิดขึ้นผ่านประเด็นสำคัญต่างๆ ทั้งจากการที่ นโยบายสาธารณะจากรัฐส่วนกลาง และท้องถิ่นได้เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และสังคมในพื้นที่ รวมถึงส่งผลต่อรูปแบบการจัดตั้ง และการรวมกลุ่มทางสังคมในพื้นที่ นอกจากนี้ การจัดสรรทรัพยากรระหว่างนักการเมือง และชาวบ้านก็ยังได้ส่งผลต่อการพัฒนาวิถี และปัจจัยการผลิตในการทำมาหากินด้วย

5.1.2. ข้อค้นพบในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ และสังคมในชุมชนหมู่บ้านแห่งหนึ่งของชนบทภาคกลางของไทยมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ทางการเมืองในชีวิตประจำวัน ในมิติต่างๆ ทั้งด้านการเมืองแบบการเลือกตั้ง หมายรวมถึงความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับนักการเมือง ในมิติของวิธีการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้าน การหาเสียง และมุมมองที่มีต่อการซื้อเสียง ทั้งในระดับท้องถิ่น คือ การเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ในระดับท้องที่ คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และในระดับชาติ คือ การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ด้านการจัดสรรทรัพยากร และคุณค่าทางการเมืองผ่านทางนโยบายสาธารณะหรือรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ด้านการประชุมประชาคม ซึ่งรวมถึงรูปแบบของการพูดคุย การโต้เถียง ความขัดแย้ง การตัดสินใจที่จะส่งผลต่อผลประโยชน์ของชุมชน ด้านรูปแบบของการตรวจสอบ กำกับ ประณาม และลงโทษนักการเมือง และด้านความร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มคน และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรร และการใช้ทรัพยากร คือ การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน ชุมชนนักการเมือง พ่อค้า ข้าราชการ ภาคประชาสังคม หรือองค์กรอื่นใดที่สามารถส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ต่อชาวบ้านได้

ซึ่งมีสมมติฐานว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมที่เกิดขึ้นมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ทางการเมืองในชีวิตประจำวันของประชาชนในชนบทอย่างมีนัยสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรก ปฏิสัมพันธ์กับ “เศรษฐกิจธรรม” ในฐานะ “ความปรารถนาและเจตจำนง” ที่เป็นกรอบโครงกำกับ

ความคิดอยู่เบื้องหลังปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวัน คือ “เศรษฐกิจแบบพอมิพอกิน” ได้พัฒนาไปสู่ “เศรษฐกิจแบบพิงมิพิงได้” และความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับ “หลักประกันแห่งการยังชีพ” ก็ได้เปลี่ยนแปลงจากเดิมที่มักปรากฏอยู่ในรูปวิธีการผลิตทางการเกษตรเพื่อบริโภคในครัวเรือนไปสู่ปัจจัยส่งเสริมการพัฒนาชนบทตามที่ชาวบ้านปรารถนาหรือคาดหวังเอาไว้แทน คือ โอกาสในการพัฒนาตนเองในทางเศรษฐกิจและสังคม โอกาสในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่โดยไม่ถูกเบียดเบียนจากอิทธิพลที่ไม่ชอบธรรม และโอกาสในการได้มาซึ่งโครงการพัฒนาของรัฐต่อชุมชนและตนเอง ประการที่สอง ปฏิสัมพันธ์กับปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันของคนชนบทเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากร และคุณค่าทางการเมือง โดยการแสดงออกทางการเมืองผ่านวิธีการที่หลากหลาย ทั้งด้านการเมืองแบบการเลือกตั้งที่มีความสัมพันธ์กับธรรมเนียมแห่งชนบทอย่างแนบแน่น อันหมายรวมถึงความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับพรรคการเมือง หัวหน้า และนักการเมือง ในมิติของวิธีการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้าน นโยบายของผู้สมัครรับเลือกตั้ง การหาเสียง และมุมมองที่มีต่อการซื้อเสียง ทั้งในระดับท้องถิ่น คือ การเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด ในระดับท้องที่ คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และในระดับชาติ คือ การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ด้านการจัดสรรทรัพยากร และคุณค่าทางการเมืองผ่านทางนโยบายสาธารณะหรือรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ด้านการประชุมประชาคม ซึ่งรวมถึงรูปแบบของการพูดคุย การโต้เถียง ความขัดแย้ง การตัดสินใจที่จะส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของชุมชน ด้านรูปแบบของการตรวจสอบ กำกับ ประณาม และลงโทษนักการเมืองอาทิ ฟ้องร้อง และการยื่นถอดถอนผู้แทนชุมชนหากมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม และด้านความร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มคน และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรร และการใช้ทรัพยากร คือ การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน ชุมชน นักการเมือง พ่อค้า ข้าราชการ ภาคประชาสังคม หรือองค์กรอื่นใดที่สามารถส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ต่อชาวบ้านได้

โดยมีข้อค้นพบที่สำคัญดังต่อไปนี้

ประการแรก ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมมีปฏิสัมพันธ์กับ “เศรษฐกิจ” ในฐานะ “ความปรารถนาและเจตจำนง” ที่เป็นกรอบโครงกำกับความคิดอยู่เบื้องหลังปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวัน

โดยผลการศึกษาพบว่า ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมดังที่กล่าวไปข้างต้น รวมถึงความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากการกระจายอำนาจให้กับท้องถิ่นตั้งแต่ทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา ซึ่งนำไปสู่การเลือกผู้แทนทางการเมืองที่สามารถบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชน และดึงเอาทรัพยากรจากส่วนกลางมาสู่ท้องถิ่นเอง ได้ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในความปรารถนาใหม่ของชาวบ้าน และความเสี่ยงที่จะเกิดต่อหลักประกันแห่งการยังชีพก็ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปจากแต่

ก่อนที่มักปรากฏอยู่ในรูปวิธีการผลิตทางการเกษตรเพื่อบริโภคในครัวเรือน ซึ่งปัจจุบันมีกลไกรองรับความเสี่ยงดังกล่าวเพิ่มมากขึ้น ทั้งจากนโยบายสาธารณะ และการจัดสรรทรัพยากรระหว่างนักการเมืองกับชาวบ้าน เหล่านี้จึงทำให้ชาวบ้านมีหนทางในการจัดการความเสี่ยงที่นอกเหนือไปจากการพึ่งพิงระบบอุปถัมภ์ และเครือข่ายพ่อค้าคนกลางแต่เพียงอย่างเดียว อันสะท้อนออกมาให้เห็นในการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านตามมิติต่าง ๆ ถึงกระนั้น แม้ว่าชาวบ้านอาจจะมีความสามารถในการจัดการกับความเสี่ยงในระยะยาวได้ดีขึ้น แต่ก็ต้องการเผชิญกับสถานะที่ไม่อาจควบคุมได้จากความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ และสังคมสมัยใหม่ เช่น ความผันผวนของตลาดสินค้าการเกษตร และภาวะรายรับไม่พอต่อรายจ่าย เป็นต้น

ถึงอย่างไรก็ตาม รูปแบบความปรารถนาใหม่ของชาวบ้านได้เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชนมากกว่าการเกิดขึ้นในลักษณะเป็นปัจเจกที่แยกระหว่างชาวบ้านแต่ละคนหรือครัวเรือนอย่างชัดเจน อีกนัยหนึ่งก็คือ ชาวบ้านเริ่มมีความปรารถนาในชีวิตอันพึงมีพึงได้ร่วมกันผ่านพื้นที่ทางการเมืองแบบใหม่ๆ ในชุมชน มิได้เกิดขึ้นจากตัวเองเพียงคนเดียวเท่านั้น โดยพื้นที่ทางการเมืองดังกล่าวเองก็ได้เปลี่ยนรูปจากเครือข่ายทางการเมืองแบบอุปถัมภ์ดั้งเดิมไปสู่พื้นที่ทางการเมืองแบบการเลือกตั้ง ซึ่งมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันผ่านคะแนนเสียง โครงการของรัฐ และการร่วมกันจัดสรรทรัพยากรในหมู่ชาวบ้าน เพื่อนำไปสู่โอกาสในการพัฒนาตนเอง และชุมชนให้สามารถมีการดำรงชีวิตแบบพึงมีพึงได้ที่สอดคล้องกับรูปแบบความเป็นเมืองมากกว่าวิถีชีวิตแบบเดิม

ประการที่สอง ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมมีปฏิสัมพันธ์กับการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านผ่านการแสดงออกทางการเมืองในมิติต่างๆ ดังนี้

มิติแรก การเมืองแบบการเลือกตั้ง

ประเด็นนี้มีความสัมพันธ์กับสิ่งที่เรียกว่าธรรมเนียมแห่งชนบทในแง่ของการเป็นกรอบโครงกำกับกับการเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้าน ซึ่งรูปแบบความสัมพันธ์ดังกล่าวได้สะท้อนออกมาในประเด็นวิธีการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้าน ความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับนักการเมือง และการหาเสียง และมุมมองที่มีต่อการซื้อเสียง ซึ่งข้อสรุปสำคัญที่ได้ก็คือ การใช้จ่ายเงินในการซื้อเสียงยังคงมีอยู่ แต่มิใช่ปัจจัยสำคัญที่ชี้ขาดในการเลือกตั้ง เนื่องจากการซื้อเสียงมีความสลับซับซ้อนที่มากกว่าแค่การซื้อขายคะแนนเสียง หากแต่ยังมีรูปแบบของความสัมพันธ์ในเชิงคุณสมบัตินี้จำเป็นต่อการเป็นผู้แทนทางการเมืองที่แสดงออกมาในลักษณะของนิสัยใจคอส่วนตัวที่เน้นด้านความเสียสละต่อชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุดในการตัดสินใจของชาวบ้าน โดยมีการจัดสรรทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ และความเป็นพวกพ้องเดียวกันเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญรองลงมา

ทั้งนี้ เราพบว่า วิธีการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองหรือธรรมนูญแห่งชนบทของชาวบ้านในพื้นที่นิลเพชรมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว จึงไม่ได้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดธรรมนูญแห่งชนบทของ Walker ไปเสียทั้งหมด คือ ชาวบ้านจะเน้นไปที่ “นิสัยใจคอ” และ “การบริหารจัดการทรัพยากร” มากกว่าประเด็นท้องถิ่นนิยม การสนับสนุน และการบริหารจัดการ ซึ่งเรายังเชื่ออีกว่า ธรรมนูญแห่งชนบทของพื้นที่อื่นๆ ก็ย่อมมีลักษณะสำคัญที่แตกต่างกันออกไป เนื่องจากแม่สมมติฐานของเราจะเห็นว่า ชาวบ้านในชนบทต่างมีความปรารถนาในชีวิตแบบพึ่งพิงได้เป็นกรอบกำกับปฏิบัติการทางการเมืองของพวกเขา แต่วิธีการ และปัจจัยในการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองที่จะเอื้อให้ชาวบ้านบรรลุความปรารถนานั้นย่อมต้องมีเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละพื้นที่ อันเปลี่ยนไปตามลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะการทำมาหากิน รูปแบบของวัฒนธรรม สภาพสังคม และสภาพทางการเมืองของชาวบ้านในชุมชนดังกล่าว

นอกจากนี้ เราพบว่ามีข้อน่าสังเกตที่น่าสนใจคือ การเมืองเรื่องสีเสื้อ ซึ่งในตอนต้นการทำการวิจัย เราได้คาดหมายไว้แล้วว่า พื้นที่นครปฐมเป็นหนึ่งในจังหวัดที่มีฐานสีเสื้อของชาวบ้านไปในโทนแดง พิจารณาได้จากนักการเมืองของจังหวัดที่เป็นของพรรคเพื่อไทยเกือบทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม เมื่อเราได้ลองลงไปศึกษาในชุมชนแล้วกลับพบว่า ชาวบ้านไม่ได้ให้ความสำคัญกับสีเสื้อเท่าใดนัก ความนิยมทางการเมืองระดับชาติอาจสนับสนุนพรรคเพื่อไทย แต่กลับไม่ปรากฏว่ามีการเข้าไปร่วมชุมนุมกับกลุ่มคนเสื้อแดงแต่อย่างใด หรือถ้ามีก็อาจจะไปร่วมในเชิงปัจเจกมากกว่ารวมตัวกันไปเหมือนในบางพื้นที่ ดังนั้น ประเด็นและข้อถกเถียงที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งจึงมิได้วางอยู่บนเหลืองหรือแดง หากแต่ได้วางอยู่บนฐานของการจัดสรรทรัพยากรมากกว่า

มิติที่สอง ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับชาวบ้าน และความร่วมมือระหว่างผู้คนในชุมชน

เราพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองและชาวบ้านเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ไม่มี ความขัดแย้งที่รุนแรงระหว่างกัน เพียงแต่ลักษณะความสัมพันธ์จะมีความแตกต่างกันไปตามรูปแบบ การเลือกตั้ง และการตอบสนองความต้องการของชาวบ้าน ขณะเดียวกัน ชาวบ้านก็มีการกลุ่มจัดตั้งทางสังคม เพื่อพยายามต่อรอง และแลกเปลี่ยนการจัดสรรทรัพยากรกับนักการเมืองในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม กลุ่มจัดตั้งส่วนใหญ่กลับไม่มีพลังในการร่วมบริการจัดการทรัพยากรในชุมชนมากนัก ยกเว้น กองทุนสวัสดิการชุมชนนิลเพชรที่ดูจะมีประสิทธิภาพมากที่สุด แต่อย่างน้อยที่สุดความพยายามเหล่านี้ก็สะท้อนให้เราเห็นถึงพฤติกรรมทางการเมืองของชาวบ้านที่ไม่ได้มีความเฉื่อยชาหรือเป็นผู้ถูกกระทำดังที่กลุ่มคนบางกลุ่มเข้าใจ

ขณะเดียวกัน กลุ่มเครือข่ายความร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มคน และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรร และการใช้ทรัพยากรในนิลเพชรนั้น มีลักษณะการรวมตัวที่ไม่มีการข้ามขอบเขตของอาชีพที่ชัดเจน เช่น กลุ่มทางอาชีพก็จะเป็นการรวมตัวกันของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเดียวกันเป็นหลัก หากจะย้อนดูความสัมพันธ์กับอาชีพอื่นก็อาจพบบ้าง เช่น กลุ่มแปรรูปสินค้า การเกษตรก็อาจมีความร่วมมือกับนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยต่างๆ เพื่อร่วมกันพัฒนาสินค้าให้มีคุณภาพที่ดีขึ้น แต่ประเด็นที่น่าสนใจในเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เด่นชัดที่สุดในนิลเพชรจึงเป็น กลุ่มกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลนิลเพชร เนื่องจากมีการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกันที่ถือว่ามีประสิทธิภาพมากถ้าเทียบกับกลุ่มอื่นๆ และเป็นกลุ่มที่ช่วยในการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีการสะสมทุน และช่วยลดค่าใช้จ่ายจากความเสียหายที่ชาวบ้านมีโอกาสคาดเดาได้ และทางกลุ่มมักถูกใช้เป็นเวทีในการแสดงออกทางการเมืองอยู่บ่อยครั้ง

มิติที่สาม การจัดสรรทรัพยากร และการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ชาวบ้านมีรูปแบบการจัดสรรทรัพยากรในชุมชนที่นอกเหนือไปจากปริณทณของการเลือกตั้ง ด้วยการพึ่งพาแผนพัฒนาสามปีของชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านสามารถนำเสนอโครงการพัฒนาที่เป็นไปตามความต้องการของพวกตนอย่างแท้จริง แต่การจัดสรรทรัพยากรในรูปแบบดังกล่าวก็ยังคงมีอุปสรรคสำคัญคือ งบประมาณที่มีจำกัด จึงทำให้ชาวบ้านเริ่มมีแนวโน้มจะถอยห่างจากการเข้าร่วมจัดทำแผนพัฒนาสามปีในที่สุด และทำให้การจัดสรรทรัพยากรภายใต้การเลือกตั้งยังคงมีความสำคัญอย่างมากต่อชุมชน ส่วนการประชุมประชาคมผ่านกลุ่มจัดตั้งแบบไม่เป็นทางการกลับมีประเด็นที่น่าสนใจคือ แม้ว่าจะไม่สามารถส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการเมืองในภาพกว้าง แต่ก็สามารถส่งผลต่อพฤติกรรมของผู้สมัครรับเลือกตั้งได้ ดังกรณีตัวอย่างที่ยกไปแล้วในประเด็นดังกล่าว นอกจากนี้ ในด้านการตรวจสอบ และลงโทษนักการเมืองในพื้นที่กลับแทบไม่เคยเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ หากก็ยังมีชาวบ้านบางกลุ่มที่พยายามเข้าไปตรวจสอบการทำงานของผู้บริหารท้องถิ่นผ่านช่องทางที่เป็นทางการบ้าง เช่น เป็นคณะกรรมการจัดซื้อจัดจ้างโดยตำแหน่ง เป็นต้น

โดยภาพรวม ผลการวิเคราะห์หรือข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยในตำบลนิลเพชรอาจไม่สามารถสะท้อนภาพชีวิตทางการเมือง และความปรารถนาหรือเจตจำนงแบบใหม่ของผู้คนชนบทของไทยได้ เนื่องจากมีสภาพปัจจัยทั้งด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง และสังคมที่แตกต่างกันเป็นตัวแบ่งอยู่ แต่อย่างน้อยที่สุด ภาพของปฏิสัมพันธ์ระหว่างการเมืองในชีวิตประจำวัน และความปรารถนา และเจตจำนงแบบใหม่ของชาวบ้านนิลเพชรก็น่าจะสามารถสะท้อนปรากฏการณ์ที่เป็นเศษเสี้ยวหนึ่งของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในชนบทไทยให้ผู้อ่านงานชิ้นนี้ได้รับทราบ ชาวบ้าน และการเมืองของพวกเขาไม่ได้ตั้งอยู่บนภพมายาคติ โง่ จน เจ็บ แบบที่คนเมืองหรือ

นักวิชาการบางส่วนเคยคิดอีกต่อไป เนื่องจากชาวบ้านรู้ว่า อะไรคือสิ่งที่เป็นประโยชน์ และจะสามารถนำมาซึ่งการดำรงชีวิตแบบพึ่งพิงได้ในโลกสมัยใหม่ตามที่พวกเขาต้องการ

5.2. ข้อถกเถียงอภิปราย

เมื่อผู้วิจัยได้ลงไปศึกษาในพื้นที่นิลเพชร โดยใช้แนวคิด และกรอบทฤษฎี รวมไปถึงข้อสังเกตที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมตามประเด็นการศึกษาวิเคราะห์ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 2 จึงเห็นว่า มีผลการศึกษาในหลายประเด็นที่น่าจะน่าสนใจมาถกเถียงร่วมกับงานของนักวิชาการหลายท่านอีกครั้ง เพื่อชี้ให้เห็นถึงประเด็นที่น่าสนใจต่างๆ ดังนี้

และเมื่อเราได้ลองกลับไปทบทวนงานของ James C. Scott (1976) ที่อธิบายถึงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมภายใต้กรอบ “เศรษฐกิจธรรม” ด้วยการยึด “หลักประกันแห่งการยังชีพ” (Subsistence Security) สำหรับจัดการความเสี่ยงเพื่อให้เกิดสถานะที่มั่นคงของการพอยู่พอกิน หรือที่เรียกว่า อาการ “คอปรี่มน้ำ” ผ่านการพึ่งพิงระบบอุปถัมภ์จากชนชั้นนำในท้องถิ่น และการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างชาวบ้าน แต่จากผลการศึกษาที่ได้กลับพบว่า ชาวบ้านเริ่มมี “หลักประกันแห่งการยังชีพแบบใหม่” และ “ความปรารถนาในการดำรงชีวิตแบบพึ่งพิงได้” ที่เท่าเทียมหรือคล้ายคลึงกับคนในเมืองมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับที่ จักรกริช สังขมณี (2554) ได้เสนอเอาไว้

ทั้งนี้ ผลการศึกษายังชี้อีกว่า หลักประกันแห่งการยังชีพแบบใหม่ เป็นผลของปัจจัยความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคม จากเทคโนโลยีการผลิตที่มีความทันสมัยมาก การพัฒนา รูปแบบการทํานา และการเปลี่ยนแปลงกรอบความคิดของคนรุ่นใหม่ในชุมชน การรับรู้ข่าวสารที่เป็นชุดเดียวกับคนเมือง และการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น รวมไปถึงความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ที่เป็นไปตามโครงการวิจัยทบทวนภูมิทัศน์การเมืองไทยระบุเอาไว้ว่า “การกระจายอำนาจให้กับท้องถิ่น ตั้งแต่ทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา นำไปสู่การเกิดขึ้นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มาจากท้องถิ่นเอง และสามารถบริหารงบประมาณของตนเองตั้งแต่ระดับจังหวัดลงมาถึงระดับตำบล” (สถิตินิรมัย และคณะ 2556)

ที่สำคัญ ข้อค้นพบของงานวิจัยได้ช่วยยืนยันงานของ Walker (2008) ที่ย้ำว่าไม่ควรแยกการเมืองในชีวิตประจำวันจากการเมืองแบบทางการของการแข่งขันในระบบเลือกตั้ง เนื่องจากการเมืองของชาวบ้านได้มีความสัมพันธ์กับการเมืองแบบเป็นทางการมากขึ้นผ่านโครงสร้างสถาบันทางการเมืองที่มาจากกระจายอำนาจทางการเมือง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล จึงทำให้สิ่งที่ kerkvliet (2009) ไม่ค่อยให้ความสนใจอย่างการเมืองแบบระดมทรัพยากรภายใต้ขบวนการ

เคลื่อนไหวทางสังคมแบบจัดตั้ง ไม่น่าจะสามารถใช้อธิบายความสัมพันธ์ทางการเมืองในนิลเพชรได้อย่างรอบด้าน

ดังนั้น สิ่งที่น่าสนใจประเด็นหนึ่งคือ วิธีการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้าน ซึ่งได้ข้อค้นพบว่า “เงิน” ในการเลือกตั้งเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งของผู้สมัครมากกว่าจะเป็นปัจจัยชี้ขาด เนื่องจากมันเป็นเพียงองค์ประกอบแวดล้อมของปัจจัยอื่นๆ ที่มีความสำคัญกว่ามาก อาทิ ความสามารถในการจัดสรรทรัพยากร ความเป็นพวกพ้องเดียวกัน และนิสัยใจคอ ที่เน้นในความเสียสละให้กับชุมชน รวมไปถึงความเป็นนักเลง ใจถึงฟังได้ ซึ่งสามารถพบเห็นได้ในการศึกษาการเมืองในชนบทของภูมิภาคอื่นๆ เช่น งานวิจัยการเมืองในชนบทของภาคใต้ที่สำคัญที่สุดงานหนึ่งของอนุสรณ์ อุณโณ (2556) ที่มองว่า ในกรณีจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น ลักษณะของนักเลงในเรื่องความใจกว้าง กล้าได้กล้าเสีย มีอิทธิพลสูงในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในระดับท้องถิ่น จนอาจทำให้ปัจเจกชนบางคนได้รับการยอมรับนับถือในชุมชน

ข้อค้นพบข้างต้นจึงช่วยสะท้อนให้เห็นว่า การเมืองของชาวบ้านมิได้ติดอยู่กับกับดักของ “ความโง่ จน เจ็บ” อีกต่อไป ซึ่งเหมือนกับที่งาน “มายาคติและการเมืองของนิทานสอนใจว่าด้วยความโง่ จน เจ็บ ของผู้เลือกตั้งชนบท” ของประจักษ์ ก้องกีรติ (2555) ได้สรุปงานของ Daniel Arghiros, Andrew Walker, Katherine Bowie และ Yoshinori Nishizaki ว่า ผู้เลือกตั้งชาวชนบทก็มีวิถีคิด และเหตุผลในการเลือกผู้แทนท้องถิ่นของพวกเขา ซึ่งไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานของการซื้อสิทธิขายเสียงในลักษณะของการซื้อขายสินค้าเหมือนกับที่ผู้คนในเมืองส่วนใหญ่เข้าใจเท่านั้น หากแต่มันมีเงื่อนไขความจำเป็นทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองที่ใช้ประกอบการตัดสินใจอยู่ด้วย

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาในนิลเพชรกลับไม่พบว่า มีองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามามีบทบาทหรืออิทธิพลต่อการรวมกลุ่มของชาวบ้าน และความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการผลิตที่ส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มของชาวบ้านเองก็ได้ส่งผลต่อกลุ่มอิทธิทางการเมืองในท้องถิ่นจนถึงกับต้องเสื่อมสลายลง ดังที่งานของ ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2556) ได้ให้ความเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการผลิต นอกจากจะทำให้การผูกขาดของกลุ่มอิทธิพลในท้องถิ่นต้องเสื่อมลงแล้ว ยังเปิดโอกาสให้มีการสร้างองค์กรหลายประเภทในชุมชน ทั้งที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน และจากการรวมกลุ่มของชาวบ้านเองด้วย เราจึงอาจพูดได้ว่า พื้นที่นิลเพชรอาจเป็นกรณีศึกษาที่ไม่ได้ครอบคลุมอยู่ในงานดังกล่าวเสียทีเดียว

โดยภาพรวมแล้ว เมื่อเราได้นำผลการศึกษา และข้อค้นพบในงานวิจัยชิ้นนี้มาถกเถียงร่วมกับงานวิจัยของนักวิชาการท่านอื่นๆ จึงสามารถกล่าวได้ว่า ผลลัพธ์จากการถกเถียงมีทั้งที่ยังสอดคล้อง ยืนยัน สนับสนุน และเห็นต่างกับงานวิชาการเหล่านั้น ซึ่งช่วยสะท้อนให้เห็นถึงความสลับซับซ้อน ตรรกะ และความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบความสัมพันธ์ในการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ที่เรามิอาจสรุปด้วยฐานมายาคติของการเมืองแบบโจ๋ จน เจ็บ แบบเดิม และยังมีอาจเหมารวมได้อีกว่า ทิศทางการเมืองของชาวบ้านจะต้องเปลี่ยนไปในลักษณะเดียวกันหมดเหมือนกับงานวิจัยชนบทสมัยใหม่ที่ได้นำมาถกเถียงและอ้างถึงไว้

5.3. ข้อเสนอแนะ

จากการทำวิจัยในนิลเพชร ผู้วิจัยพบว่า มีประเด็นที่น่าสนใจ และน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคม ความปรารถนาและเจตจำนงใหม่ และการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในชนบท หากได้มีการทำวิจัยเพิ่มเติมในประเด็น ดังต่อไปนี้

5.3.1. การศึกษาในพื้นที่หรือหมู่บ้านในภาคอื่นๆ ที่มีลักษณะความเป็นเมืองมากกว่าในกรณีนิลเพชร

ด้วยพื้นที่นิลเพชรยังมีลักษณะของความเป็นชนบท และสังคมเกษตรกรรมสูง ดังนั้น หากมีผู้สนใจเลือกที่จะไปศึกษาที่กิ่งเมืองกิ่งชนบทหรือพื้นที่ที่มีความเป็นเมืองสูง เราอาจจะได้ข้อค้นพบหรือผลการวิจัยที่มีความแตกต่างจากกรณีนี้ โดยเฉพาะในแง่ความปรารถนาและเจตจำนงแบบใหม่ หลักประกันแห่งการยังชีพแบบใหม่ และความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับหลักประกันนั้น รวมไปถึงรูปแบบการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบทหรือพื้นที่เมืองว่า จะมีรูปแบบการปรับตัว การแสดงออก และปฏิสัมพันธ์ที่ยังคงใกล้เคียงกับพื้นที่ชนบทสูงหรือเข้าใกล้กับรูปแบบของพื้นที่เมืองมากขึ้น

5.3.2. การศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นระบบการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป

เมื่อเกิดการรัฐประหารขึ้นในวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ระบบการเมืองไทยในปัจจุบันจึงได้เปลี่ยนรูปจาก “ประชาธิปไตย” ไปสู่ “เผด็จการทหาร” อีกครา ซึ่งมีผลให้เกิดแนวโน้มในการปฏิรูปการเมืองที่น่าจะส่งผลให้การเลือกตั้ง และการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นต้องถูกลดความสำคัญลงไป และย้อนกลับสู่ “รัฐราชการใหม่” อีกครั้ง ดังนั้น หากมีผู้สนใจศึกษาประเด็นดังกล่าวร่วมกับการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในชนบท เราก็น่าจะได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจว่า ความเปลี่ยนแปลงในระบบการ

เมืองไทยจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตผู้คนอย่างไร หลักประกันแห่งการยังชีพจะถูกกระทบ และเปลี่ยนรูปไปเช่นไร และการแสดงออกภายใต้กรอบโครงสร้างแห่งความปรารถนาและเจตจำนงใหม่ของชาวบ้านจะเป็นไปในทิศทางใดท่ามกลางระบบการเมืองที่อาจไม่เอื้อต่อการดำรงชีวิตแบบพึงมีพึงได้ตามที่พวกเขาต้องการอีกแล้ว

รายการอ้างอิง

Arnold, T. (2001). "Rethinking Moral Economy." American Political Science Review **95**(1): 85-95.

Deborah Bryceson, C. K. a. J. M. (2000). Disappearing peasantries? : rural labour in Africa, Asia and Latin America.

Elson, R. E. (1997). The End of the Peasantry in Southeast Asia A Social and Economic History of Peasant Livelihood, 1800s-1990s.

Kearney, M. (1996). Reconceptualizing the peasantry : anthropology in global perspective.

Kerkvliet, B. J. T. (2009). "'Everyday politics in peasant societies (and ours)!'." Journal of Peasant Studies **36**(1): 227- 243.

Keyes, C. (2010). From Peasant to Cosmopolitan Villagers: Refiguring the 'Rural' in Northeastern Thailand. Revisiting Agrarian Transformations in Southeast Asia. Chiang Mai, Thailand.

Nattapoolwat, J. R. (2001). "Embracing the global in Thailand: Activism and pragmatism in an era of deagrarianization." World Development **29**(6): 945-960.

Riggs, F. W. (1966). Thailand: The Modernization of a Bureaucratic Polity.

Scott, J. C. (1976). The Moral Economy of the Peasant Rebellion and Subsistence in Southeast Asia.

Walker, A. (2008). "The Rural Constitution and the Everyday Politics of Elections in Northern Thailand." Journal of Contemporary Asia **38**(1): 84 -105.

แอ้ว (2557). น. ชัยโฆษิตกริรมย์.

ก้องกิริติ, ป. (2555). การเมืองว่าด้วยการเลือกตั้ง : วาทกรรม อำนาจ และพลวัตชนบทไทย.

ก้าน (2557). น. ชัยโฆษิตกริรมย์.

กุน (2557). น. ชัยโฆษิตกริมย์.

คม (2557). น. ชัยโฆษิตกริมย์.

เตชะพีระ, เ. (2557, 14 กรกฎาคม). "“ชาวนาเอเชียในยุคโลกาภิวัตน์ : มุมมองใหม่จาก Partha Chatterjee & Andrew Walker”". from <http://blogazine.in.th/blogs/kasian/post/4251>.

ทร (2557). น. ชัยโฆษิตกริมย์.

นุช (2557). น. ชัยโฆษิตกริมย์.

บวม (2557). น. ชัยโฆษิตกริมย์.

บอ (2557). น. ชัยโฆษิตกริมย์.

ปิ่นตบแต่ง, ป. (2556). การเปลี่ยนแปลงสังคมการเมืองในชนบท : กรณีศึกษาบ้านคลองโยง จ. นครปฐม, รายงานการวิจัยในชุดโครงการวิจัยทบทวนภูมิทัศน์การเมืองไทย.

ปิ่นตบแต่ง, ป. (2556). "แนวคิดที่ว่าด้วยการอธิบายการเมืองของชาวนา: จาก “เศรษฐกิจธรรม” ถึงข้อถกเถียงร่วมสมัย." วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา (คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา) 1(1).

เปี้ยก (2557). น. ชัยโฆษิตกริมย์.

ผ่องแผ้ว, ส. บ. แ. (2527). พฤติกรรมกลางคะแนนเสียงเลือกตั้งของคนไทย.

พงษ์ (2557). น. ชัยโฆษิตกริมย์.

รัน (2557). น. ชัยโฆษิตกริมย์.

สถิตนิรมัยและคณะ, อ. (2556). "โครงการวิจัยทบทวนภูมิทัศน์การเมืองไทย."

สม (2557). น. ชัยโฆษิตกริมย์.

สังขมณี, จ. (2554). "ย้อนคิดว่าด้วยชีวิตทางการเมืองของชาวบ้าน: การเมืองในชนบทที่มากกว่าการเลือกตั้งและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม." วารสารสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) 30(2).

สัตยานุรักษ์, อ. (2553). "พลังสีแดง : การจัดตั้งของภาคการผลิตไม่เป็นทางการ". กรุงเทพธุรกิจ.

หนอม (2557). น. ชัยโฆษิตกริมย์.

เหล่าธรรมทัศน์, อ. (2556). สองนคราประชาธิปไตย.

องค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร (2556). แผนพัฒนาสามปี (2557-2559).

อุณโณ, อ. (2556). ชีวิตทางการเมืองของชาวกู๋.

เอียด (2557). น. ชัยโฆษิตกริมย์.

เอียวศรีวงศ์, น. (2551). "การปรับระบบการเมือง" "มติชนรายวัน" 31(11125).

เฮง (2557). น. ชัยโฆษิตกริมย์.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายันทพัทธ์ ชัยโฆษิตกริรมย์ เกิดเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายนพ.ศ. 2531 ณ กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาระดับปริญญารัฐศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1) สาขาการเมืองการปกครอง จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2553 จากนั้นได้เข้าร่วมเป็นคณะทำงานในสำนักงานรองเลขาธิการนายกรัฐมนตรี (นายสรรพภัญญู ศิริไพล์) ในช่วงปี พ.ศ. 2555 ก่อนที่จะเข้ามาทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการพัฒนาระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 จนถึงปัจจุบัน

